

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS MERKEZİ

Elyazması hukukunda

Şehla Celilzade İlqar kızının

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİVİL TOPLUM

KURULUŞLARININ YERİ VE ROLÜ:

AZERBAYCAN ÖRNEĞİ”

Konusunda

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İhtisasın şifresi ve adı: 060213_Uluslararası İlişkiler

İhtisaslaşma: “Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi”

Tez Danışmanı:

Yüksek Lisans Programının

Cavid Veliyev İsmayil oğlu

Rehberi:

Uluslararası ilişkiler üzre felsefe doktoru

Gabil Manafov Nadir oğlu

İktisat elmleri doktoru, prof.

Kafedra müdürü: Fariz Ahmedov Saleh oğlu

İktisat elmleri üzre felsefe doktoru, doç.

BAKÜ - 2015

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
YÜKSEK LİSANS MERKEZİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ YERİ VE ROLÜ:
AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

Hazırlayan
ŞEHLA CELİLZADE

Tez danışmanı
U.İ.F. Dr. CAVİD VELİYEV

BAKÜ-2015

İÇERİK

ÖZET

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA (STK) TEORİK YAKLAŞIM VE STK'LARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. STK kavramının tanımı, teorik ve yapısal temelleri	14
1.1.1. STK kavramının tanımı	14
1.1.2. Realist ve neorealist yaklaşım	24
1.1.3. Liberalist ve neoliberalist yaklaşım	30
1.2. STK'ların tarihi gelişimi	33
1.2.1. STK'ların yaranması (19.Yüzyıl-20. Yüzyılın evveli)	34
1.2.2. Birinci Dünya Savaşı sonrası STK'lar	38
1.2.3. İkinci Dünya Savaşı sonrası STK'lar	41
1.2.4. Soğuk Savaş sonrası STK'lar	47

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE STK'LARIN ROLÜ

2.1. En aktif STK'lar	51
2.1.1. Care International	51
2.1.2. Greenpeace	53
2.1.3. NED-NDI-IRI	57
2.1.4. NRA	61

2.1.5. Amnesty International - - - - -	-62
2.1.6. Plan International - - - - -	-66
2.2. STK`ların ulusal sorunların çözümlesindeki katkıları - - - - -	67
2.2.1.Sosyal sorunların çözümünde STK`ların rolü- - - - -	69
2.2.2. Demokratik ve siyasal sorunların çözümünde STK`ların rolü - - - - -	-71
2.3. STK`ların uluslararası sorunların çözümlesindeki katkıları - - - - -	76
2.4. STK`ların faaliyetine eleştirel bakış açısı - - - - -	-84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN`DA FAALİYET GÖSTEREN STKLAR

3.1. Azerbaycan`da STK`ların yaranma tarihi - - - - -	88
3.2. Azerbaycan`da faaliyet gösteren yabancı STK`lar - - - - -	95
3.2.1 Uluslararası KızılHaç ve KızılAy Cemiyetleri Birliği - - - - -	96
3.2.2. USAID – NED – NDI- - - - -	96
3.2.3. Open Society Foundation - - - - -	99
3.2.4. AIESEC - - - - -	100
3.3. Azerbaycan`da faaliyet gösteren yerel STK`lar- - - - -	102
3.3.1 AzKAC - - - - -	103
3.3.2. ATGTİ - - - - -	105
3.3.3. İRELİ - - - - -	107
3.3.4. NİDA - - - - -	108
SONUÇ - - - - -	-111
KAYNAKÇA - - - - -	-117

Özet

Geçmişde yalnız devletlerin üstlendiği görevleri şimdi sadece devletler değil, hem de tüm dünya genelinde Sivil Toplum Kuruluşları (STK`lar) üstlenmiştir. Antarktika kıtasından tutmuş Rusyanın en kuzey bölgesine, Amerikadan dünyanın en doğu okyanus sahillerine kadar geniş bir alanda baş veren ulusal ve uluslararası sorunların çözülmesi ile ilgilenen bu kuruluşlar dünya genelinde çok geniş yayılmış, her ülkede bulunmakta olmakla beraber her yerde aynı derece aktiviteye sahip değillerdir. STK`lar serbest şekilde faaliyet göstererek sosyal, ekonomik, kültürel, politik alanlarda, BM, Avrupa Birliği, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluş ve farklı devletlerle işbirliği şeklinde faaliyet göstererek uluslararası ilişkileri, veya belirli aktörleri etkileyen sorunlardan kurtulmaya çalışıyorlar. Özellikle Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan küreselleşmiş dünya düzeni STK`ların faaliyetini daha da meşrulaştırarak, yasalarla düzenleyerek onların önemini biraz daha artırmıştır. Günümüzün teorileri esas olarak devlet bazlı olmakla, STK`ları tam araştırmadan kenar kalmıştır. Bu araştırmanın amacı STK`ları araştırarak, onların teoriler tarafından nasıl kabul edildiğini öğrenmek, uluslararası ve ulusal sorunların çözümünde üstlendiği rolleri ve görevlerinin üstesinden başarıyla gelip-gelemediklerini belirlemektir. Özellikle , Azerbaycan`da STK`ların yaranması, faaliyeti ve faaliyeti sonuçları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları (STK), NGO`lar, küreselleşme, teoriler, dış politika, fonlar, finansman, BM, ABD, Avrupa devletleri, Qlobal Kuzey, Qlobal Güney.

Abstract

If in the past different tasks were undertaken by state governments, now civil society organizations (NGOs), as well as the states, have been undertaken those tasks throughout the world. These organizations try to resolve the wide range of national and international problems which are spread wide across the globe, throughout Antarctic continent, till Russia's northern regions, from United States till the World's most eastern ocean coasts. Even though they are available in all countries, they do not have the same degree of activity everywhere. NGOs operate freely showing activity in economic, cultural and political areas, try to get rid of the problems affecting certain actors, work in the form of cooperation with different countries and international organisations such as UN, European Union, World Bank, etc. Particularly globalized World order that emerged after the Cold War has increased importance of NGOs, by slightly editing the law and further legitimizing their activities. Current theories being mainly state-based, remained NGOs aside from the full investigation. The purpose of this research paper is to explore NGOs` acceptance by the theories, to analyse their roles in the national and international issues and to clarify if they got success or fail. Especially, establishment of NGOs, their activities and the result of their work in Azerbaijan is studied in this paper.

The Keywords: Civil Society Organizations, NGO`s, globalization, theories, foreign policy, foundations, budget, the UN, the USA, European states, Global North, Global South.

Giriş

Uluslararası ilişkiler dedikde en az 2 devletten olan farklı unsurlar arasında ilişkileri anlaya biliriz. İki farklı devletten olması, bu unsurların yalnız devlet kurumları olması anlamına gelmiyor. Teoriler geliştikçe aktörler de değişmiş ve günümüzün şekillendirdiği dünya düzenini gözönüne getirirsek, bu teorilerden en yenilerinde yeni aktörlerin neden ve nasıl getirildiğini anlaya biliriz. Ulusal ve uluslararası alanda yaşanan ve her birimizi etkileyen olaylarda yeni girişimcilerin bulunması artık bizi şaşırtmıyor. Bu yeni aktörler – Sivil Toplum Kuruluşlarıdır.

Sivil toplum kuruluşları (STK) - non-governmental organization (NGO) – hükümet dışı kuruluşlar – öyle bir kuruluştur ki, ne hükümet, ne de kar güden biznes sektörünün bir parçası değildir. Bu nedenle onları 3. sektör adlandırıyorlar. NGO`lar politik idarecilik, siyaset yapımı, sosyal ve ekonomik kalkınma ve değişim gibi alanlarda gittikçe artan öneme sahip rolleri üstlenmektedirler. NGO`ların belli sayısı hakta konuşmak imkansız. BM istatistiksel göstergelerine göre 2001`de uluslararası alanda çalışmakta olan 40.000 NGO belirlenmişti. Bundan başka her bir ülkede faaliyet gösteren çok daha fazla sayıda yerel NGO`lar bulunmaktadır, örneğin, Azerbaycan`da 3000 civarında yerel NGO vardır.

“NGO” kelimesi ilk kez 1945`de Birleşmiş Milletler (BM) kurulurken ortaya çıktı. 1945`de BM kurulduktan sonra, onun Tüzüünün Bölüm 10, Madde 71`de NGO`ların örgüt çerçevesinde danışman rolü belirlendi ve bu kelime daha geniş kullanılmaya başlandı. BM NGO`larla ilişkileri düzenlemek, sistemin devletden kenar bu aktörleri ile işbirliğinin daimi çerçevesini oluşturmak için kendisinin özel bir kurumunu - ECOSOC-u tayin etmiştir. Hazırda BM`e göre hükümetten bağımsız olarak sivil vatandaşlar tarafından yaratılan, kar gütmeyen, kriminal (terörist) olmayan ve her hangi oppozisyon politik parti olmayan örgüt ve

kuruluş “NGO” kavramı kapsamına dahildir. Artık NGO`lar BM, Avrupa Birliği gibi küresel ve bölgesel örgütler tarafından tanınıyor ve onların çerçevesinde faaliyetlerini sürdürüyorlar. Avrupa Konseyi 1986`da Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Tüzel Kişiliğinin Tanınmasıyla ilgili Avrupa Sözleşmesini kabul etti. Bu Sözleşme Avrupa`da NGO`ların varlığı ve faaliyeti için hukuki temel oluşturuyor.

Adeta sivil vatandaşlar tarafından yaratılan NGO`lar uluslararası örgütler, hükümetler, fonlar, biznes kurumları veya ayrı-ayrı insanlar tarafından finanse ediliyorlar. Bazen ise gönüllülerin kendi bütçeleri sınırlarında çalışan NGO`lara da rastlamak olur. Uluslararası NGO`ların bütçeleri daha büyük oluyor, hatta American Assosiation of Retired Persons gibi yıllık bütçesi 500 milyon doları aşan örgütler de vardır. Bu kadar büyük bütçeye, özellikle de devlet yardımları sayesinde sahip olması onların özgür aktörler olmasına kuşku yaratıyor ve büyük devletlerin politika aracı olarak kullanıldıkları fikrini yaratıyor. Yaklaşık 5-6 milyar dolar her yıl NGO`ların malileşmesi için dünya güçleri, özellikle de BM, Avrupa Birliği ve kişisel fonlardan ayrılmaktadır.

NGO`ların oluşması tarihi 19.Yüzyıla dayansa da, son 40-50 yılda kendi faaliyetlerinin en yüksek noktasına ulaşarak, devletlerin iç ve dış politikalarını, uluslararası örgütlerin faaliyetini ve yapısını etkilemektedirler. NGO`lar demokrasi kuruculuğu, çatışma çözümü, insan hakları, kültürel korumacılık, çevresel aktiviteler, politika analizi, araştırma ve bilgi teminatı gibi alanlarda çalışıyorlar. Aslında, artık söylenildiği gibi, NGO-lar kar amaçlı olmamalı, politik amaç gözetmemeli, yalnız halkın veya toplumun belirli bir kısmı tarafından mevcut sosyal ve ekolojik sorunların, siyasi sistemden hoşnutsuzlukların ifade edilmesi ve çözülmesi amaçlarıyla yaratılmalıdır. Lakin gerçekler tam bunun eksini ortaya koymaktadır. Yani, birçok NGO`lar biznes

kurumları veya hükümetler tarafından bir proje gibi çalıştırılıyorlar. Bu sistem hem ulusal, hem de uluslararası alanda işletmeye konuluyor. Yani, her hangi bir biznes kurum kendine sosyal dayanak kazanmak için belirli bir kısım insanlardan oluşan NGO yaratıyor ve toplumda kendi lehine düşünce oluşturan kampanya hayata geçiriyor. Veya aynı şeyi hükümetler hakta da söylemek olur. Hükümetler kendi otoritesini, egemenliğini ve iç istikrarı bölgelerde koruyabilmek adına halkın içinden çıkmış, halka daha yakın olan, halk arasında belirli itimada sahip olan NGO'lar yarata bilir. Görünümde sivil toplumu örgütü olsa da, hükümetten finanse ediliyor, hükümetten emir alıyor ve dolayısıyla dış ve iç politikanın aracına dönüşüyor. Böyle NGO'lar her bir devlette bulunmaktadır. Özellikle kendi politik gücünü diğer bölgelere yaymaya çalışan hegemon devletler “3.güç” adı verebileceğimiz (1.güç-askeri, 2.güç-ekonomik) NGO gücünden yararlanıyorlar. Tarih boyu bu sistemin işleyişine tanık olduk. Örneğin, 20.Yüzyıl'daki SSCB destekli rejimlerin devrilmesi olaylarına, 21.Yüzyıl'daki olaylara bakarsak, Renkli devrimler, Arap baharı, daha sonra Ukrayna gibi sıcak çatışma alanlarında, hemde güçlü devletlerin kendi etkisi altına almak istediği diğer bölgelerde NGO'ların faaliyyetini araştırırsak buna şahit oluruz. Özellikle Afrika devletlerinde bu konu geniş tartışılmış ve uluslararası NGO'ları “Troyan Atı”na benzetererek, dış güçlerin yardımı adıyla gelen “neo-kolonel istila aracı” olduğu iddaası savunulmaktadır.

NGO'lar gönüllülük, bağımsızlık, kar amacı gütmemek, vizyon ve bir ideale sahip olmak gibi 4 ana temele dayanan, sosyo-ekonomik kalkınmaya yardımda bulunan, Global Kuzeyin düşünürlerince demokratik toplum yönetiminin temel kurucu ögesi olan, Global Güneyin düşünürlerince ise Batı'nın neo-kolonizm aracı sayılan, her nasıl

anlaşırsa anlaşılın bireysel hak ve özgürlükler alanının genişlemesinin en birincil faktörü olan kuruluşlardır.

Realistlere göre uluslararası ilişkiler anlayışı direk devlet anlayışının ortaya çıkmasına bağlıdır. Lakin İkinci Dünya Savaşından sonra yeni unsurlar - uluslararası devlet-dışı örgütler, kurumlar, şirketler, hatta ayrı-ayrı insanlar uluslararası ilişkileri şekillendiremeye başlamakla, küreselleşme olgusu içerisinde liberalizm`in bazı ilkelerini kabul etmek zorunda kalan realizm gelişerek, 1970`lerde neorealizm ilkelerini ortaya attı. Neorealizm yine de devleti esas alsa da, diğer aktörlerin de uluslararası ilişkilerdeki varlığını kabul ediyor. Realizm ve neorealizm taraftarları devleti esas aldıkları için, düşünüyorlar ki, sivil toplum kuruluşlarının sorunlu bölgelerde yaratılması o bölgelerde sorunların kendi lehine dönüştürülmesi ve belli devletin amacına hizmet edecek şekilde çözülmesi isteyine dayanıyor. Sonuç olarak, insan haklarını savunan ve ya ekolojik-sosyal-politik alanda çalışmasından asılı olmayarak faaliyetde bulunan NGO`lar her hangi kuvvetlerin politika aracına dönüştürülüyorlar.

Liberal ve neoliberal teoriler ise bu konuda tam ayrı düşünceler ortaya atıyorlar. Onların düşüncesine göre, devletten ve özel sektörden sosyal-ekonomik sorunlarının çözümü konusunda yeterli katkıyı göremeyen toplum ve gruplar, bu sorunların çözümünü beklemek yerine, kendileri çözüm üretme eğilimine girmişlerdir ki, bu da “Sivil Toplum”u, buna bağlı olarak da “Sivil Toplum Kuruluşları”nı gündeme getirmiştir. Dolayısıyla insan ihtiyaçlarını giderme konusunda üçüncü bir sektör ortaya çıkmıştır. Bu sektörün faaliyeti insanları ilgilendiren sorunların çözümünün aranması ve hall olunması yönünde gelişmiştir. Sivil toplum kuruluşları, toplum taleplerinin siyasal yapıya taşınması ve siyasal yapının denetlenmesini sağlayarak, toplumları dengeli ve planlı bir kalkınma

sürecine yöneltirler. Lakin, pozitif yaklaşım yandaşları STK`ların global güçler tarafından nasıl kullanıldığı konusunda pek birşeyler söylemiyorlar.

NGO terimi son zamanlarda daha çok kullanılsa da onların varlığı ve ortaya çıkması daha 19.Yüzyılın ortalarına tesadüf ediyor. 19.Yüzyıldan itibaren Batı devletlerinde faaliyete başlayan NGO`lar zaman geçtikçe tüm dünyaya yayılmışlar. Sivil hayatın en önemli aktörlerinden birisi – sivil toplum kuruluşlarının yaranmasına neden olan – humanitar harekattır. İlk yaratılan NGO`lara örnek olarak 1839`da yaratılan Anti-Slavery Society (Köleliğe Karşı Cemiyet), 1863`de yaratılan Kızıl Haç Uluslararası hareketi (1919`da bu Cemiyet Kızıl Haç ve Kızıl Aypara olarak isimlendirildi) göstere biliriz. 1910`da Uluslararası Sivil Toplum Örgütlerinin Dünya Kongresinde 132 örgüt temsil olunmuştu. İlk önceleri kul ticaretine karşı ve barış uğruna savaşan hareketler olan NGO`lar geçen zaman müddetinde kendi faaliyet alanlarını da genişletmişler. Birinci Dünya Savaşından sonra STK`ların uluslararası ilişkilerde rolü biraz daha artmaya başladı. Lakin bu grubların yapa bileceği çok birşey yoktu. Onlar her an dışlanma tehlikesi altında, sadece konuşa bilirdiler ve yalnız seslerinin duyulacağına umut edebildiler. Bir çok devlet adamları, asıl politika yapanlar, dünyayı yönetenler onları duymazdan gelmekteydiler. Hatta bir sıra Batılı devlet adamları ırkı eşitsizliği destekliyor ve humanitar faaliyetlere karşı çıkışlar yapıyorlardı. İnsan haklarını en çok bozan Belçika, Yeni Zelanda gibi Batılı kolonyalistler bu sraya ait edilebilir.

Bu devirde Rusya Çarlığı dağıtılarak SSCB kuruldu ve tüm SSCB mekanında sosyal reformlar hayata geçirildi. Devlet idareciliği altında humanitar hareket başlatıldı. Humanitar olan bu hareket, komünizmi dünyada yaymaya çalışmakla hem de politik idi. II Dünya Savaşı

NGO'ların yaranmasında yeni katalizör rolünü oynadı. Bu devirde yaranan örgütlere örnek olarak, Amnesty International, Oxfam International, CARE, Save the Children, the World Wildlife Fund, Greenpeace ve b. örgütleri göstermek olur.

II Dünya Savaşından sonra dünya iki kutba bölündü. Bir tarafta ABD ve NATO, Batı bloku devletler, diğer tarafta ise SSCB ve Varşava Paktı devletleri. Bu kutuplaşma NGO'lara da etkisiz ötüşmedi. SSCB'de NGO'ların varlığı hakta söz edilemez. NGO'lara karşılık olarak Sovyetlerde bir çok kamusal örgütler, birlikler, hareketler yaratıldı. Örneğin, öğrencileri toplayan – Komsomol, doktorları toplayan Ümumittifak uroloqlar birliği, Piroqovskie Çteniya (Piroqov'un okuma salonu), Rus Psixoanalitikler Birliği, politikacıları toplayan – Politik Bilimler Üzre Sovyet Asosiasyonu, Pioner Harekatı ve Profsoyuzlar. Sovyetlerden farklı olarak bu devirde ikinci kutupta – Batı blogunda yer alan örgütler daha çok ulusları aşarak Batı değerlerini yaymaya çalışıyorlardı. II Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin üçüncü dünya ülkeleri politikası komunizm karşıtlığı üzerine kurulmuş, bu devletlerdeki solcu gruplar ve rejimlerle mücadele etmek için Sovyetlerle yarış içinde olmuştur. Bu devirde ve ondan sonraki tarihte yaratılan ve desteklenen büyük kısım NGO'ların ABD ile bu veya diğer şekilde ilgisi olduğunu göre biliriz. 1947'den itibaren ABD anti-komunist rejimleri desteklemek ve komunist yanlısı rejimleri devirmek için Merkezi Haber alma Örgütü'nü (CIA) kullanmıştır. CIA'nın politik yardım adı altında gerçekleştirilen eylemlerin Vietnam savaşından sonra ABD'nin manevi otoritesini düşürdüğü için humanist görünüşlü başka bir yeni kurumun ortaya çıkması gündeme gelmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1983'de odak noktasında “demokrasiyi desteklemek” olan NED (National Endowment for Democracy) isimli NGO kurulmuştur. Gördüğümüz gibi, II Dünya

Savaşı sonrasında kurulan ve çalışmakta olan NGO'lar esasen Batı-Doğu ilişkileri doğrultusunda politik amaçlar ve üstünlük elde etmek uğruna kullanılmıştır. Askeri müdahaleden farklı olarak, NGO'lar hem de sosyal güvence sağlayarak, insanların yaşam tarzına belirli seviyelerde iyi etkiler de göstermişler. 1990'da SSCB'nin dağılması ile dünya Soğuk savaşa son verdi. Buna rağmen savaşlar bitmedi. Hala da dünyada her gün yüzlerle insan hayatını farklı nedenlerle, özellikle de savaş ve açlıktan kaybediyor. Bununla bağımlı olarak humanitar hareket ve NGO'ların faaliyeti daha da gerekli hal almıştır. Sosyalizmin dağılmasından sonra NGO'lar yeni sosyal politikaların ajandasının kurulmasında, reformlar yapılmasının tetiklenmesinde önemli rol oynamaya başladılar. Onlar özellikle sosyal meselelere, çevresel sorunlara, çocuk ve kadın hakları ile ilgili meselelere, eğitim, sağlık, fakirlik, hastalık, gelişim, diğer humanitar konulara kendilerini adadı ve bu konuların uluslararası örgütlerin görüş ajandasına dahil edilmesine, temel konulara dönüşmesine yardımcı oldular. İstatiksel göstergelere bakarsak, 1990'larda 6 bin uluslararası NGO'nun var olmasına karşılık, 1999'da 26 bin, günümüzde ise 40 bin'den fazla uluslararası NGO'nun olduğunu göre biliriz ki, bu da NGO'lara olan ihtiyacın günü-günden artmasının göstergesidir. Tek ABD'de 2 milyon civarı olan NGO'ların %70'nin 30'dan az yaşı vardır. Bu, Soğuk Savaşın bitmesinden sonra külli sayıda yeni NGO'ların yaratılmasının istatiksel ispatıdır. Bu devirde yaratılan NGO'ların da büyük kısmı politik amaçlara hizmet etmektedir. Örneğin, 2002'de yaratılan OneVoice hareketi İsrail-Filistin sorununun çözümü için çalışmaktadır. Soğuk Savaşın ardından başlayan bir çok yerel ve bölgesel konfliktlerde ve savaşlarda NGO'ların faaliyeti gittikçe daha da aktifleşmektedir. Örneğin, Somalide, Sierro Leone, Ruanda/Zaire, Bosna ve Herzegovina'da yaşanan savaş ve insanlık krizleri zamanı NGO'lar aktif faaliyetle savaş kurbanlarına yardım etmeye çalışıyorlardı.

Günümüzde en aktif STK'lara örnek olarak aşağıdaki uluslararası örgütleri göstere biliriz:

1945`de yaratılan ve dünyanın 90 ülkesinde faaliyet gösteren CARE International (CARE hakta onun sivil toplum tarafından yaratılan bir örgüt olması gibi çok da parlak fikirler söyleyemeyeceğiz, ama dünya`nın farklı bölgelerinde aktif yardımlar yaparak çok fayda sağladığını eminlikle söyleye biliriz), 1971 yılında yaratılan ve esasen çevresel konuları temel alan Greenpeace (hakkında çok pozitif söylemler olsa da, bu örgütün de politik amaçlar için kullanıldığına dair gerçek olgular var), ABD tarafından bizzat politik amaçlarla 1983`de kurulan ve tüm dünyada muhalifet taraftarı olan, bir çok devletlerde politik devrimlere önderlik yapan NED (National Endowment for Democracy) ve onun çekirdek kuruluşları, 1871 yaranış tarihi ile ilk yaranan örgütlerden olsa da halen faaliyetini sürdüren ve lobbicilik, ABD için politik hizmetler yapan NRA (National Rifle Association), 1961`de yaratılan, ilk başta humanist insan hakları destekçisi gibi görünen, aynı zamanda diğer güçlü uluslararası örgütler gibi muhalif düşünceni yayan ve destekleyen, 5 milyondan fazla aktivistiyle 216 ülke ve bölgede faaliyet gösteren Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), 1937`de yaratılan, dünyanın 51 devletinde, Asya, Afrika ve Amerika`da faaliyetde bulunarak, insanlara, özellikle de çocuklara yardım sağlamakla, onların haklarının korunmasını talep etmekle meşgul olan Plan International.

Dünya Bankası NGO terimini “acı çeken ve sorunlu insanların sorununu azaltmaya çalışan, fakirleri destekleyen, onların çıkarlarını teşvik eden, çevreyi koruyan, temel sosyal hakları talep eden ve kamusal gelişimi sağlayan örgütler” olarak belirlemiştir. Lakin örneklerden ve uluslararası örgütlerin asıl amaçlarından belli olduğu gibi bu fikir her zaman kendisini onaylamıyor ve bu nedenle de dünyada NGO`ların

faaliyetini eleştiren bir grub insanlar vardır. Onların esas argumanı – NGO`ların diplomatik araç ve etki mekanizması olarak eski-kolonyel güçler tarafından kullanılması, onların emperyalizmin humanitar yüzü olması ve her zaman pozitif etkiler doğurmamasıdır. Özellikle Afrika ve diğer eski kolonyaların bilim adamları bu düşünceyi paylaşıyorlar. Tüm söylenenlere rağmen NGO`ların faaliyetinin pozitif yanları da vardır. Onlar uluslararası alanda bir araç olsalar da, ulusal alanda belirli bir aktöre dönüşüyorlar. Onların faaliyetinin sonucu olarak belli devletler ve insanlar hayır görüyor. Sivil toplum kuruluşları, devletin yeterince nüfuz edemediği alanlarda faaliyet göstererek aynı zamanda devlet faaliyetlerinin etkinliğine de katkı sağlamaktadırlar. Gelirden veya sosyal güvenceden yoksun kişilerin gıda, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarını gidererek sosyal hayatın düzenlenmesinde olumlu katkılar sunmaktadırlar. Lakin bu katkıların bir bedeli vardır. Özellikle global alanda çalışan STK`lar yardımlar yaparken kendi düşüncelerini de insanlara azmettirmeye çalışıyorlar. Bazı toplumlarda ayrılan yardımların yalnız küçük bir hissesi insanlara iletiliyor ve bu da bölgedeki yolsuzluk oranını daha da üste çıkarıyor. STK`ların siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal, manevi ve diğer alanları içermesi onu gösteriyor ki, bu kurumlar toplumun tüm yapısal kuruluşları ile karşılıklı irtibat halindedir. Birçok NGO sosyal alanda, özellikle fakirliğin azaltılması, insanlara gıda ve temiz su, teknik ve manevi gibi yardımlar gösteriyorlar, örneğin Oxfam, Care International, World Vision, Caritas, CERES, One.org, Water.org, the Safe Water Partnership, the Gates Foundation, the Johnson Foundation ve b. Bazı STK`ların yoksulluk ve sosyal dışlanma alanında gerçekten önemli bir role sahip oldukları söylenebilir. Bunlardan EAPN (European Anti-Poverty Network-Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı), FEANTSA-Evsizlerle Çalışan Ulusal Dernekler Avrupa Federasyonu`nu gösterebiliriz. Eğitim alanında Wikimedia Foundation, CİEE (the Council on

Student Travel-Öğrenci Seyahati Konseyi), Forum for African Women Educationalists, LitWorld, The Library Project, ve b. örgütleri örnek verebiliriz. Savaş kurbanları ve savaş çözümü alanında uzmanlaşan örgütlere örnek olarak - Handicap International, Danish Refugee Council (Danimarka Mülteci Konseyi), Mercy Corps (Merhamet Örgütü), KızılHaç ve Kızıl Ay'ı göstere biliriz. Sağlık alanında çalışan en önemli NGO - Medecins Sans Frontieres`dir (Sınırsız Doktorlar). Uluslararası insan hakları örgütleri - Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), International Federation for Human Rights (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu), Survival International (Uluslararası Yaşam Mücadelesi), Commonwealth Human Rights Initiative (Uluslararası İnsan Hakları İnisiyatifi) örnek ola bilir. Çevresel sorunlara en güçlü karşı çıkan örgüt – Greenpeace`dir. Bazı örgütler ise sadece ülkede faaliyetde bulunan diğer kuruluşlara teknik ve hizmeti yardımlar yapıyorlar, örneğin Afghanistan Information Management Services. Lakin 21.Yüzyılda yaşadığımız şu günlerde dünyada 3 milyar kişi hala günde 2 doların altında yaşamakta, zenginler ve fakirler arasındaki uçurum büyümektedir. Ayrıca, 130 milyon çocuk hala eğitim sistemlerinin dışındadır, 1.5 milyar kişi hala temiz suya ulaşabilmiş değildir ve 2 milyar kişi de kanalizasyonsuz bir ortamda yaşamaktadır. NGO`lar aracılığıyla bu insanlara gıda paylaşımı, onlara non-formal (qayri-resmi) da olsa eğitim verilmesi, manevi sorunlarının çözülmesinde onlara destek, büyük krizlerin karşısında küçük de olsa pozitif etki yarata biliyor. Yoksulluğun önlenmesine dönük politik çerçevenin hazırlanması ve uygulanmasında UNESCO`da sivil toplum örgütlerinden yararlanmaktadır. Her halde büyük güçlerin, başta ABD olmakla, geçiş ülkelerinde NGO`ları desteklemek yoluyla bir taraftan toplumsal fikrin oluşturulmasında etkin rol oynarken diğer taraftan da yönetimler üzerinde söz sahibi olmaya çalışmalarını, yani realist ve neorealist yaklaşımları unutmamak gerekir. Bu yaklaşımları göz önünde

bulundurup, güçlü devlet otoritesi yaratmaya çalışan bazı devletlerde uluslararası örgütlerin faaliyetlerine kısıtlamalar yapıyor. Rusya`da bu faaliyet kısıtlamaları ile ilgili yasalar 2012`de, Azerbaycan`da 2014`de kabul edilmiştir.

Azerbaycan`da STK kavramı en son dönemlerde önem kazanmaya başlasa da, tarihi gelişim süreci daha eski zamanlara dayanmaktadır. Günümüzde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına (STK'lar) ait özellikleri yansıtan STK'ların Azerbaycan'da kurulması ve faaliyet 19.Yüzyılın sonları 20.Yüzyılın başlarına rastlar. Bu devirde (30 Kasım 1906 tarixine kadar) 26-a kadar STK yaratıldığını söyleye biliriz. Bu kurumların faaliyetine yardımcı bulunan zengin işadamları – H.Z.Tağıyev, Şemsi Esedullayev, Murtuza Muhtarov, Musa Nağıyev, İsa bey Hacinski, Ağabala Quliyev olmuştur. 1918-1920`li yıllarda Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminde de bu STK`lar faaliyetlerine devam ettiler, lakin 28 Nisan 1920 tarihinde Sovyet işğali sonucu bu örgütlerin neredeyse hepsi faaliyetini durdurdu. Artık tüm SSCB devletlerinde olduğu gibi Azerbaycan`a da Sovyet`lerin stili örgütler gelmeye başladı, örneğin Komsomol. Bu devirde eskiden kalma varlığını koruyan örgütlerden biri – Azerbaycan Uluslararası KızılAy Cemiyeti idi. 1991`de Sovyetler rejimi son buldu ve Azerbaycan özgürlüğüne kavuştu. Bunun ardınca her alanda olduğu gibi STK alanında da yeni sayfa açıldı. İlk önce 1997`de Azerbaycan ve BM`in Gelişim Programı arasında STK alanının kurulması ve geliştirilmesi maksadı güden işbirliği yaratıldı. 1999`da ise Milli STK Forumu yaratılarak, STK`ların ilişkilerini koordine eden bir yapı oluşturuldu. 2000`de STK`lar (kamusal örgütler ve fonlar) hakta ilk Yasa kabul olundu. 2007`de Cumhurbaşkanı yanında STK`lara Devlet Desteği Konseyi yaratılması ile yeni bir aşamaya geçildi. Bu kurumun faaliyete başlaması ile dış

yardımlarını almakta zorluk çeken milli STK'lar da faaliyetlerini genişletme şansı kazandılar. Bu kurum devletin STK sektörüne verdiği en büyük hediye idi. 2011'de ise tamamen gençler alanına odaklanan, Cumhurbaşkanı yanında Gençler Fonu yaratıldı. Bu kurum gençler teşkilatlarına yardımlar ayırarak onların faaliyetinin devamlılığına ve gelişmesine neden oluyor. Hazırda Azerbaycan'da 3000 STK bulunsa da, bunlardan aktif olanları 700 civarındadır. Azerbaycan'da yerel STK'larla yanısıra yabancı STK'lar da faaliyet gösteriyorlar. Azerbaycan'da faaliyetde bulunan esas yabancı STK'lara örnek olarak – Uluslararası KızılHaç ve KızılAy Cemiyetleri Birliği, NED, NDI, USAİD, Relief International, World Hope International, İREX, Avrupanın Demokrasiye Destek Fonu (EED), Açık Cemiyet Enstitüsü Yardım Fonu (Open Society Fund), Almanyanın “Uluslararası Humanitar Tıbbi Yardım”, AIESEC ve b. göstere biliriz. Bunlardan en eskisi Uluslararası KızılHaç ve KızılAy Cemiyetlerinin bir parçası olan Azerbaycan KızılAy Cemiyetidir. Daha çok muhalif yönlü faaliyetleri ile seçilen yabancı örgütler – NED, Open Society ve diğerleridir. En aktif eyrel STK'lara ise ATGTİ ve İRELİ gibi gençler teşkilatlarını ve diğerlerini göstere biliriz.

Genel olarak devlet alanı ile sivil toplum alanı şeklinde iki alanı birbirinden ayırma alışkanlığımız var. Sivil toplumu bu şekilde tanımlamak daha kolay gibi geliyor. Oysa modern toplumda devlet toplumun her tarafında şu ya da bu biçimde var. Onun dışında bir sivil toplum alanına yer açmak neredeyse imkansız. Bu bakımdan önemli olan devlet alanı dışında sivil bir alan açmaktan çok, devletin bizzat sivilleşmesidir. Devletin sivilleşmesi demek, gücünü, yetkisini, direktifini, inisiyatifini toplumundan alan; toplumuyla etkileşim içinde bulunan, onun hizmetinde bir devlet demektir. Rollerini ne kadar iyi ve başarıyla üstlenirse üstlensin NGO'lar devletin yerini tutamaz.

İsimlerinde “non-governmental”, yani devlet-dışı kelimesi olsa da, NGO'lar “hükümete(devlete) karşı çıka bilir, devleti tamamlayabilir, ama hiçbir zaman devleti inkar edemez.

Bu çalışma 3 bölümden ibarettir. Çalışmanın birinci bölümü 2 hissedenden ibarettir. Birinci hissede STK'ların tanımı, STK'ların faaliyetine dair teorik yaklaşımlar, özellikle de realist, neorealist, liberal ve neoliberal yaklaşımlar; ikinci hissede ise STK'ların yaranması ve tarihi gelişimi süreci hakta bahs edilmiştir. STK'ların tarihi gelişimi süreci 4 alt bölümde anlatılmaktadır: 1. 19.Yüzyıl- 20.Yüzyılın evveli; 2.Birinci Dünya Savaşı sonrası STK'lar; 3. İkinci Dünya Savaşı sonrası STK'lar; 4. Soğuk Savaş sonrası STK'lar.

Çalışmanın ikinci bölümü 4 hissedenden ibarettir. Birinci hissede dünya'da en aktif olan STK'lar (Care International, Greenpeace, NED ve onun çekirdek kuruluşları, NRA, Amnesty International, Plan International) anlatılmaktadır. İkinci hissede STK'ların ulusal sorunların (sosyal, demokratik ve siyasal sorunlar) çözülmesindeki katkıları; üçüncü hissede STK'ların uluslararası sorunların çözülmesindeki katkıları; dördüncü hissede ise STK'ların faaliyetlerine olan eleştiriler bakış açıları anlatılmaktadır.

Son, üçüncü bölüm 3 hissedenden ibarettir. Birinci hissede Azerbaycan'da STK'ların yaranma tarihi araştırılmıştır. İkinci bölümde Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı STK'lar (Uluslararası Kızıl Haç ve Kızıl Aypara Cemiyetleri Birliği, USAİD-NED-NDİ, Open Society, AİESEC ; üçüncü hissede ise Azerbaycan'da faaliyet gösteren yerel STK'lar (Azerbaycan KızılAy Cemiyeti, ATGTİ, İRELİ, NİDA) hakta bilgiler paylaşılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA (STK) TEORİK YAKLAŞIM VE STK'LARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. STK kavramının tanımı, teorik ve yapısal temelleri

1.1.1.STK kavramının tanımı

Uluslararası ilişkiler ve bu ilişkileri gerçekleştiren aktörler hepsi tarih boyu bir güç kazanma, etki alanı yaratma peşinde olmuşlar. Farklı dönemlerde bu amaçlarına ulaşmak için farklı vasıtalar önem taşımıştır. Örneğin, eski zamanlarda ağaçtan yapılmış okla savaşıyan insanlar daha sonra çelik keşfedilince soğuk silahlarla daha sert savaşımlara girmişler. 20.yy`da dünyanın en güçlü silahları – atom silahı yaratıldı ve kullanıldı. Dünya dağılma tehlikesiyle karşı-karşıya geldi. Artık devletler ordu ve silahla değil, düşünceleri fethetmekle hükümlüklerini yaymağa çalışıyorlar. Bu bakımdan STK`ların önemi gittikçe artmaya başlamıştır. STK`ların uluslararası ilişkilerde rolünün önemini anlatan teori neoliberalizm, onların bir aktör gibi varlığını kabul eden ise – track II diplomasiidir. Lakin diğer teoriler ve politikacılar da STK`ların varlığını kabul ediyorlar. ¹

Sivil toplum kuruluşları (STK) - non-governmental organization (NGO) – hükümet dışı kuruluşlar – öyle bir kuruluştur ki, ne hükümet, ne

---

¹ Eric D.Werker ve Faisal Z.Ahmed “What Do Non-Governmental Organizations Do?”, **Journal of Economic Perspectives**, 08-041, May 2007, s. 7-10

de kar güden biznes sektörünün bir parçası değildir. Bu nedenle onları 3.sektör adlandırıyorlar.²

NGO`ların hukuki statüleri devletden devlete farklıdır ve devletteki demokrasi düzeyine göre belirlene bilir. Dünya üzre 4 esas NGO statüsü buluna bilir:

- Sade ve gönüllü dernekler
- Vakıflar ve hayır kurumları
- Sadece kar amaçlı olmayan şirketler
- Kar amacı gütmeme kanunu çerçevesinde resmi kayıtlı NGO`lar

NGO`lar politik idarecilik, siyaset yapımı, sosyal ve ekonomik kalkınma ve değişim gibi alanlarda gittikce artan öneme sahip rolleri üstlenmektedirler.

NGO`ların belli sayısı hakta konuşmak imkansız. Amma farklı devletlerin hesaplamalarına göre, tahmini rakam söylemek mümkündür. Örneğin, Rusya`da 277.000, Birlik devletlerinden olan Birleşik Krallıkta 500.000, ABD`de 1.5 milyon, Hindistan`da yaklaşık 2 milyon NGO bulunmaktadır. Belirtelim ki, NGO`lar ulusal ve uluslararası alanda çalıştığına göre ikiye ayrılmaktalar. BM istatistiksel göstergelerine göre 2001`de uluslararası alanda çalışmakta olan 40.000 NGO belirlenmişti.³

NGO`lar üzre daha bir kaç özelliğine göre ayırım yapa biliriz: faaliyet “oryantasyonu”na ve “çalışma seviyesi”ne göre. NGO`ların oryantasyonu dedikde onların faaliyet ve aktivite alanlarının genişliyi ve farklılığı kast ediliyor, örneğin, insan hakları, ekolojik, sosyal iş ve s.

---

² Senem Güngör, “Üçüncü Sektör: Sivil Toplum Kuruluşları”, **Bir Marka İletişim Dergisi**, No 7, Ocak 2014

³ Charity&Security Network, “Track II Diplomacy”, January 2013, s.1-2, www.charityandsecurity.org/.../Track%20II%2... (Erişim Tarihi: 10.02.2015)

alanlar.⁴ NGO`ların faaliyet seviyesi ise onların ulusal veya uluslararası alanda çalışmasına göre belli oluyor.

“NGO” kelimesi ilk kez 1945`de BM kurularken ortaya çıktı. 1945`de BM kurulandan sonra, onun Tüzüyünün Bölüm 10, Madde 71`de NGO`ların örgüt çerçevesinde danışman rolü belirlendi ve bu kelime daha geniş kullanılmaya başlandı.

BM kendisi uluslararası örgüt olmakla beraber bir sıra hükümet-dışı örgütlerin (yani NGO`ların) kendi enstitüsileri çerçevesinde gözlemci statüsü ile görüşlere ve toplantılara katılmalarına izin ilanı verdi. Daha sonra bu termin daha da fazla kullanıma girmeye başladı. Hazırda BM`e göre hükümetten bağımsız olarak yaratılan, kar gütmeyen, kriminal (terörist) olmayan ve her hangi oppozisyon politik parti olmayan örgüt ve kuruluş “NGO” kavramı kapsamına dahildir.

Artık NGO`lar BM, Avrupa Birliği gibi küresel ve bölgesel örgütler tarafından tanınıyor ve onların çerçevesinde faaliyetlerini sürdürüyorlar.

Avrupa Konseyi 1986`da Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Tüzel Kişiliğinin Tanınmasıyla ilgili Avrupa Sözleşmesini kabul etti.<sup>5</sup> Bu Sözleşme Avrupa`da NGO`ların varlığı ve faaliyeti için hukuki temel oluşturuyor. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. Maddesi de insanların toplanma özgürlüğünü ilan ediyor. Bu özgürlük dolayısıyla NGO`ların varlığını hukuki çerçevede tanınıyor ve kabul ediliyor.

Adeta sivil vatandaşlar tarafından yaratılan NGO`lar uluslararası örgütler, hükümetler, fonlar, biznes kurumları veya ayrı-ayrı insanlar tarafından finanse ediliyorlar. Bazen ise gönüllülerin kendi bütçeleri

---

⁴ Mithat Sancar, “Global Sivil Toplum mu?”, **Birikimdergisi**, No 130, Şubat 2000, <http://www.birikimdergisi.com/sayi/130/global-sivil-toplum-mu>

⁵ Murat Deha Boduroğlu ve Emel Kurma, “Avrupa`da Örgütlenme Özgürlüğü: Özet Bir Çalışma Raporu”, Mayıs 2001, s.20-30, www.hyd.org.tr/.../avrupada_organlenme_ozgu...

sınırlarında çalışan NGO'lara da rastlamak olur. NGO'lar geniş alanda aktiviteleri olan farklı gruplardan ibarettir ve dünyanın dört bir yanında faaliyetdedirler. Onlardan bazıları hayırsever amaçlı, bazıları sosyal sorunların açığa çıkarılması ve çözülmesi amaçlıdır. Diğer bir grup NGO'lar da vardır ki, onlar farklı politik, dini ve s. çıkarların aracı olarak kullanılıyor. Bu nedenle hem realistlerin, hem de neo-liberalistlerin yaklaşımlarında NGO'larla ilgili birer gerçek payı vardır.⁶

NGO'ların küçük veya büyük olması, ulusal veya uluslararası olmasından asılı olarak onların bütçeleri de değişiyor. Daha büyük örgütler daha çok harcamalar yapıyorlar. Bazen onların yıllık bütçeleri bir kaç yüz milyona ulaşabilir. Örneğin, American Assosiation of Retired Persons (AARP-ABD Emekliler Derneği) bütçesi 1999 yılına göre \$540 milyon ABD doları değerindeydi. Tabi ki, bu kadar geniş bütçeye sahip olmak için o örgütlerin yapması gereken çok önemli işleri olmalıdır.⁷ Aslında yok da değildir. Dernek 1958'de ABD'li emekli tarafından yaratılmış ve yaşı 50'den yukarı olan 37 milyon kişiyi birleştirerek ülkede çok güçlü lobbicilik kuruluşlarından birine dönüşmüştür.

Özellikle uluslararası alanda çalışma yapan büyük örgütlerde fazladan bu tür hallere rastlayabiliriz. Onların uluslararası ilişkilerin track II diplomasisinin çerçevesinde kullanıldığını göz önünde bulundurursak, hegemon devletlerin kendi etki alanlarını yaratmak ve arttırmak için kullandıkları bir araç olduğunu da üstegellersek, neden bu kadar geniş bütçeye sahip olduğunu anlayabiliriz.

NGO'lar bütçelerini kendi üyelerinden aldıkları ücretler, kendi üyelerinin yaptıkları ve sattıkları ve ya diğer pazarlıklar sonucunda

---

⁶ Gökçeçiçek Ayata ve Ulaş Karan, Türkiyede Üçüncü Sektör Vakfı, Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum-Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi, "Sivil Topluma Aktif Katılım: Uluslararası Standartlar, Ulusal Mevzuattaki Engeller, Öneriler", Şubat 2014, s. 46-50

⁷ Örgütün resmi sitesi: www.aarp.org

kazandıkları paralar, ulusal ve uluslararası enstitüsülerden aldıkları hibeler ve bireysel yardımlar sayesinde oluşturuyorlar.⁸ Yaklaşık 5-6 milyar dolar her yıl NGO'ların malileşmesi için dünya güçleri tarafından, özellikle de BM, Avrupa Birliği ve kişisel fonlardan ayrılmaktadır.⁹

NGO sözünün anlamı non-governmental, yani hükümet dışı olmasına rağmen artık söylediğimiz gibi bir çok NGO'lar fonlarının büyük kısmını devlet kurumlarından alıyorlar. Daha bir örnek, 1998de 162 milyon ABD doları hacminde bütçesi olan OXFAM bu miktarın ¼'nü İngilis devletinden ve Avrupa Birliğinden almıştır.¹⁰

Hıristiyan yardım ve gelişim örgütü olan World Vision ABD hükümetinden 1998 yılında 55 milyon dolar almıştır. NGO'ların hükümet ve devlet kurumlarından yardım almaları ile ilgili David Rieff kendisinin "The New Republic" yazısında böyle yazmıştır: "Humanitar müdahelenin en önemli hususu şu ki, devlet konu ile ilgili ne düşünürse düşünsün, NGO'ların hukuku ve zorunluluğu bu konu ile ilgili müdahil oldukları bölgede eziyet çeken insanlara ve topluma yardım etmektir".¹¹

Bazı örgütler ise, örneğin Greenpeace – çevre ve tabiat sorunları ile ilgili çalışan, esasen lobbicilik yapan örgüt - hiçbir hükümetten veya uluslararası örgütten finanse edinmeden ayaküstü durmaktadır. Bu örgüt 2.9 milyon üyesi tarafından yapılan bireysel yardımlar ve fon yardımları bu örgütün faaliyetini desteklemektedir. Örgüt 1969'da ABD'nin Amçitka (Alyaska'da bir ada) baş veren depremin ardından her şeye rağmen orda atom bombası sınavı geçirme isteğini ilan etmesine karşı mücadele sonucu

---

⁸ Anna Vakil, "Confronting the classification problem: Toward a taxonomy of NGOs", **World Development**, Vol 25, No 12, December 1997, (1959-2165) s.1990-1995

⁹ Iveta Silova ve Gita Steiner-Khamsi, **How NGOs React: Globalization and Education Reform in the Caucasus, Central Asia and Mongolia**, Kumarian Press, February 2008, s.1-50

¹⁰ "Sins of the secular missionaries", **The Economist**, January 2000, <http://www.economist.com/node/276931>

¹¹ World Vision U.S. 1998 Annual **Report**,

[http://www.worldvision.org/worldvision/imagelib.nsf/main/WV_AR_98.pdf/\\$file/WV_AR_98.pdf](http://www.worldvision.org/worldvision/imagelib.nsf/main/WV_AR_98.pdf/$file/WV_AR_98.pdf)

olarak yaratılmış ve ilk faaliyyetinde de başarıya ulaşmıştır.¹² ABD ilk sınavı yaptıktan sonra daha 5 sınavın geçirileceğini beyan edince, bu örgüt üyeleri daha da keskin çıkışlar düzenlemeyi planladılar. Bu nedenle Kanada'nın Vancouver şehrinde konser ayarlandı. Bu konserden toplanan gelir Greenpeace'in ilk kampanyasını başlatmasına mali imkan sağladı. Böylece keskin çıkışların ve itirazların geldiğini gören ABD Amçitka adasında atom sınavı geçirmekten vazgeçtiğini bildirdi.¹³ Bu, yeni yaranmış bir STK'nın insanlar tarafından destek alırsa hatta en güçlü devletleri bile planlarından vazgeçmeye veya planlarını değiştirmeye mecbur bırakacak kapasiteye sahip olduğunu gösterdi. Lakin tüm STK'lar hakta aynı şeyi söylemek mümkün değil. Çünkü halihazırda dünyada faaliyetde bulunan STK'ların neredeyse hepsi ya devletlerden, yada uluslararası örgütlerden mali yardım alıyor ki, bu da onları uluslararası güçlerin politika araçlarına ve asılı kurumlara dönüştürüyor.

Bir örgüt kendine ayrılan fonu nasıl harcadığına bağlı olarak değerlendiriliyor. The World Assosiation of Non-Governmental Organizations'ın (STK'ların Küresel Birliği)¹⁴ şartlarına göre kendisine ayrılan fonun %86'nı projeler ve yapacağı iş doğrultusunda harcalayan örgüt iyi sayıla bilir. Geri kalan %14 ise ofis harçlarını ödemek için öngörülüyor. Bu rakam farklı kurumlar için farklı ola bilir.¹⁵ Örneğin, The World Bank'ın hesaplarına göre bu rakam %37 olabilir.¹⁶ Yüksek ofis harçlarının yapılması örgütün faaliyetinin aydınlığı hakta şüpheler doğurabilir, insanlar paranın örgüt üyeleri tarafından projeler için değil,

---

¹² Örgütün resmi sitesi: Greenpeace.org

¹³ Michael Brown ve John May, **The Greenpeace Story**, Dorling Kindersley Publishers Ltd, September 1991, s.100-106

¹⁴ Örgütün resmi sitesi: www.wango.org

¹⁵ "WANGO, "Code of Ethics & Conduct for NGOs" (PDF), 2004, s.8-18. www.wango.org/codeofethics/COEEnglish.pdf (Erişim Tarihi: 11.03.2015)

¹⁶ Kuby Christopher Gibbs ve Claudia Fumo Thomas, **Nongovernmental organizations in World Bank supported projects : a review**, 2. baskı, Washington, D.C.: World Bank. 1999, s. 21

kendi karları için harcadığı fikrine vara bilirler. Bu zaman örgütün sosyal güveni azalır. Biz bu tür hallerle çok karşılaşabiliriz. Bir çok örgütler sosyal amaçlı görünse de, aslında hibe kazanma ve kendi yararına harcama konusunda baya uzun bir yol kat etmişler. Bu tür haller özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok yaşanmaktadır.

2004 verilerine göre NGO`ların uluslararası alanda yaptıkları total para yardımlarının ümumi hacmi 23 milyar dolar belirlenmiştir. NGO`lar aracılığıyla yapılan resmi yardımların hacmi ise 1995`de %4.6`dan 2004`de %13`e kadar artmış, 59 milyar dolardan 78 milyar dolara ulaşmıştır.¹⁷

NGO`lar iki formada faaliyet göstermektedirler – hizmet gösterilmesi ve siyasetcilik. Birinci formada faaliyet gösteren NGO`lar esas olarak doğrudan yardımlar yapıyorlar, siyasetcilik yapanlar ise, farklı kampanyalar geçirmekle, devletlerin politikalarına etki yapan sosyal protestolar düzenlemekle, sosyal hayatı transformasyona uğratmakla meşguller. NGO`lar hem de demokrasi kuruculuğu, çatışma çözümü, insan hakları, kültürel korumacılık, çevresel aktiviteler, politika analizi, araştırma ve bilgi teminatı gibi alanlarda çalışıyorlar.

Burda önemli bir husus şu ki, kar amacı gütmemesi onların kısa-dönemlik finansal yardımlar ve gelirlerden mahrum bırakılması anlamına gelmiyor. Sadece onlar elde ettikleri gelirleri kendi üyeleri arasında bölmüyor ve sosyal fayda getiren işlere harcıyorlar, bazıları ise böyle görünüm yaratıyorlar. NGO`ların farklı tipleri var:

BİNGO – Business-friendly NGO – iş adamlarının sosyal faaliyetlerini koordine etmek ve olumlu görünüm yaratmak için çalışıyorlar,

---

¹⁷ Axel Dreher, Florian Molders, Peter Nunnenkamp, Kiel Institute for the World Economy, “Are NGOs the Better Donors? A Case Study of Aid Allocation for Sweden”, **Kiel Working Paper** No 1383, October 2007, s.6-30

GONGO – Government-operated NGO – devlet ve hükümet tarafından idare edilen NGO,

DONGO – Donor tarafından idare edilen NGO,

QUANGO – Quasi-autonomous NGO, International Organisation for Standardization (İSO – Uluslararası Standartlaştırma Örgütü)) örneği. Bu NGO yalnız hükümet dışı değil, hem de hükümet adamları ile temsil olunuyor. ABD İSO`da American National Standards Institute (NGO) ile temsil olursa da, Avrupa devletleri daha çok devlet adamları ile kuruma katılıyorlar,

İNGO – International, yani uluslararası NGO,

National NGO – Ulusal NGO,

ENGO – Ekoloji NGO – örneğin Greenpeace veya WWF(World Wide Fund for Nature – Tabiat için Küresel Fon),

PANGO – Partiye destek amaçlı yaratılan NGO. Özellikle Afrika devletlerinde NGO kelimesi Next Government Officer – Devlet Yanlı Subay olarak tercüme ediliyor. Bu tip kuruluşlar partilerin sosyal statüsünü korumak amaçlarıyla yaratılıyor,

BRİNGO (briefcase NGO) – güzel yazılmış tüzükden başka bir şeyi olmayan NGO,

ComeN`Go (Come and go NGO) – Yalnız yaratıcılarının kendileri istediği zaman faaliyete geçen NGO,

MANGO (Mafia NGO) – Mafya grupları tarafından farklı amaçlarla yaratılan NGO

MONGO (My Own NGO) – Şahısların kendi çıkarları ve istekleri doğrultusunda yaratılan ve çalıştırılan NGO¹⁸,

CONGO (The Conference of Non-Governmental Organizations in Consultative Relationship with the United Nations) – BM`de konsültatif statusu olan NGO`ların Konferansı – BM`le ilişkileri olan NGO`ları bir araya getiren platform¹⁹.

Bu sıradan olan bazı maskeli “NGO”lar çok uzun süre yaşayamaz. Onlar amaçlarına ulaştıktan sonra faaliyetleri son buluyor. Bu tip NGO`ların en belirgin örneği Zambiya`dadır. The Post Newspaper yazıyor ki, Zambiya`daki yaklaşık tüm NGO`lar yüce değerler ve nedenler üzerine kurulmamıştır, bundan dolayı da onların hayati süresi çok kısadır. Onlar maksatlarına ulaşır ulaşmaz mahv oluyor ve hayatlarına son veriyorlar. Onlar çiy misali gün ışığına çıkar-çıkılmaz yok oluyorlar.²⁰

Aslında, artık söylenildiği gibi, NGO-lar kar amaçlı olmamalı, politik amaç gözetmemeli, yalnız halkın veya toplumun belirli bir kısmı tarafından mevcut sosyal ve ekoloji sorunların, siyasi sistemden hoşnutsuzlukların ifade edilmesi ve çözülmesi amaçlarıyla yaratılmalıdır. Yukarda gösterilen isimler ise, tam bunun eksini ortaya koyuyor. Yani, birçok NGO`lar biznes kurumları veya hükümetler tarafından bir proje gibi çalıştırılıyor. Bu sistem hem ulusal, hem de uluslararası alanda işletmeye konuluyor. Yani, her hangi bir biznes kurum kendine sosyal dayanak kazanmak için belirli bir kısım insanlardan oluşan NGO yaratıyor ve toplumda kendi lehine düşünce oluşturan kampanya hayata geçiriyor. Aynı şeyi hükümetler hakta da söylemek olur. Hükümetler kendi

---

¹⁸ Peter Willetts, "What is a Non-Governmental Organization?", **UNESCO Encyclopaedia of Life Support Systems**, City University London. Article 1.44.3.7, <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM#Part6> (Erişim Tarihi: 15.03.2015)

¹⁹ Permanent Mission of Austria to the United Nations, The Conference of NGO`s in Consultative Relations with the United Nations (CONGO), <http://www.bmeia.gv.at/oev-wien/austria-at-the-un/outreach/the-conference-of-ngos-in-consultative-relationship-with-the-united-nations-congo/> (Erişim tarihi: 20.03.2015)

²⁰ Ebenezer Obadare, **The Handbook of Civil Society in Africa**, Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014, (1-20), s.15-19

otoritesini, egemenliğini ve iç istikrarı bölgelerde koruyabilmek adına halkın içinden çıkmış, halka daha yakın olan, halk arasında belirli itimada sahip olan NGO'lar yarata bilir. Görünümde sivil toplumu örgütü olsa da, hükümetten finanse ediliyor, hükümetten emir alıyor ve dolayısıyla iç politikanın aracına dönüşüyor. Böyle NGO'lar her bir devlette bulunmaktadır. Bundan başka uluslararası sistemde NGO'lardan geniş yararlanıyorlar. Özellikle kendi politik gücünü diğer bölgelere yaymaya çalışan hegemon devletler bu "3.güç" adı verebileceğimiz (1.güç-askeri, 2.güç-ekonomik) NGO gücünü kullanıyorlar.²¹

Tarih boyu bu sistemin işleyişine tanık olmuşuzdur. Örneğin, 20.Yüzyıl'daki SSCB destekli rejimlerin devrilmesi olaylarına, 21.Yüzyıl'daki olaylara bakarsak, Renkli devrimler, Arap baharı, daha sonra Ukrayna gibi sıcak çatışma alanlarında, hemde güçlü devletlerin kendi etkisi altına almak istediği diğer bölgelerde NGO'ların faaliyetini araştırırsak buna şahit oluruz. Özellikle Afrika devletlerinde bu konu geniş tartışılmış ve uluslararası NGO'lar "Troyan Atı"na benzetilerek, onların dış güçlerin yardımı adıyla gelen "neo-kolonel istila aracı" olduğu iddaası savunulmaktadır.²²

Tüm bunlar gerçek NGO yapısına uygun bir NGO'nun olmadığı anlama gelmiyor. Gerçek NGO'lar hiç bir biznes, ekonomik ve politik güdeleri olmadan sosyal ve diğer alanlarda gönüllü şekilde çalışan insanlardan oluşuyor ve böyle NGO'lar vardır. Onlar tabiatın ekolojik sorunlarının çözümünde topluca çalışıyor, her hangi bölgede insan hakları bozuluyorsa buna karşı seslerini çıkararak sosyal etki yapmaya çalışıyorlar, kısıtlı hayat ve yaşam koşulları olan ve hatta hiç olmayan insanlara, engellilere yardım ediyor, eğitim düzeyini arttırmak için kurslar

---

²¹ James Petras ve Henry Veltmeyer, **Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century**, London: Zed Books, 2001, s. 132

²² Tina Wallace, "NGO Dilemmas: Trojan Horses For Global Neoliberalism?", **Social Register**, Vol 40, 2009, s.202-210, <http://www.socialistregister.com/index.php/srv/article/viewFile/5818/2714>

ve trainingler teşkil ediyor, kurumlara kamudaki sorunları iletmekle onların faaliyet gündeminin oluşturulmasına katkıda bulunuyorlar. Bu hem ulusal, hem de uluslararası NGO'lara isnat edilebilir. Bu hususta farklı teoriler farklı açıklamalar vererek NGO'ların ulusal ve uluslararası sistemde yerini ve rolünü, faaliyetlerinin önemini, aktör veya araç olduklarını ispatlamaya çalışıyorlar.

Sonuç olarak, NGO'ları böyle tanımlaya biliriz: NGO'lar gönüllülük, bağımsızlık, kar amacı gözetmemek, vizyon ve bir ideale sahip olmak gibi 4 ana temele dayanan, sosyo-ekonomik kalkınmaya yardımda bulunan, Global Kuzeyin düşünürlerince demokratik toplum yönetiminin temel kurucu ögesi olan, Global Güneyin düşünürlerince ise Batı'nın neo-kolonizm aracı sayılan, her nasıl anlaşılırsa anlaşılсын bireysel hak ve özgürlükler alanının genişlemesinin en birincil faktörü olan kuruluşlardır.

1.1.2. Realist ve neorealist yaklaşım

Realizm görüşü uzun tarihsel geçmişe sahiptir. Bu görüş daha M.Ö. 5 bin yılında Yunan tarihçi Thucydidesin eserinde de görmek mümkündür. Aynı yaklaşımla 16. Yüzyıl'da Machiaveli kendi ünlü "Prens" eserini yazmıştır. 17.Yüzyıldüşünürlerinden Hobbes'i de güç dengesi konusundaki fikirleriyle realist kabul edebiliriz. Realizmin bir paradigma olarak uluslararası ilişkilerde esasen 20.Yüzyılda ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler bir bilim dalı olarak ilk defa I Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkıyor. Realizm görüşü ise, temelinde ütöplast düşünceye bir protesto olarak ortaya çıkıyor. Bu yaklaşım uluslararası ilişkiler biliminde II Dünya Savaşından hemen önce ve özellikle savaştan

sonra gelişmeye başlamıştır. E. Carr ve H. Morgenthau'nun katkılarıyla ortaya çıkan bu teorik yaklaşım, daha sonra George Kennan ve Henry Kissinger gibi politikacılar tarafından dış politikada uygulama yerini bulmuştur ve uzun zaman başat bir yaklaşım olarak kalmıştır.

Realistlere göre uluslararası ilişkiler anlayışı direk devlet anlayışının ortaya çıkmasına bağlıdır. Realistlere göre siyasi gereksinimler, uluslararası ortamın kaos içinde olmasından gelmektedirler. Devletler içi sitemde, insanlar genel olarak hiyerarşik bir siyasi otorite ve kurallar sistemi yoluyla yönetilmektedirler ve bu düzene itaat etmek zorundadırlar. Oysa ki, uluslararası kaotik ortamda böyle bir otoritenin olmaması ve kuralların belirlenmemesi neticesinde, insan tabiatında var olan tüm kötü duygular ortaya çıkmaktadır. Realistlerin fikrinde insan hem barbarizm töreden, hem de humanizmden konuşan ikili varlıktır. Bunlardan hangisinin kazanacağı insanları idare eden ortamdan asılıdır. Lakin realistler bu fikirleri bir kaç 100 yıl önce söyleyirken bugünkü gerçekleri yaşamıyorlardı.²³ Özellikle II Dünya Savaşından sonra dünyanın görünümü değişmeye başladı ve “globalization” adını alan küreselleşme olgusu sürekli hızla yayılmaya başladı. Artık devlet ve devletlerin yarattıkları kurumlarla eşdeğere sahip yeni unsurlar da uluslararası ilişkileri, global ilişkileri şekillendirmeye başladılar. Bu unsurlara – uluslararası devlet-dışı örgütler, kurumlar, şirketler, hatta ayrı-ayrı insanlar dahildir.²⁴ İnsanlar ne kadar kötü duygularını kontrol edemeseler de, iyimser duyguları da kullanmak ve yaymak için imkan yaranmıştı. Bu imkanı sağlayan ise devlet-dışı kurumlar sayılabilir. Artık insanlar gönüllü şekilde dünyanın her hangi başka bir yerinde baş veren sorunların ortadan kaldırılması için maddi , menevi ve fiziksel yardımlar

---

²³ А.А. Радугин , **Социология: Курс лекций**, М.: Изд-во «Центр», 2001. S. 220

²⁴ Emerson M.S. Nios ve Peter C.Ordeshook, “Realism versus neoliberalism: A Formulation”, **American Journal of Political Science**, Vol.35, No 2, May 1991, s.450-460

yapıyorlar. Tüm bunları realist paradigma inkar edemez. Sadece, realizme göre yapılan tüm işler ve edilen yardımlar da belirli devletlerin amaçlarına hizmet ediyor. Bu ve ya diğer şekilde devlet tüm ilişkilerin üstünde durmaktadır ve hiç bir gerilim veya gelişim devletin rızası veya etkisi olmadan gerçekleşemez.²⁵

Bir çok bilim adamları söylüyor ki, içte sivil toplum dışarıda savaşla direk alakalıdır. Dışarıda düşmana karşı birleşmek içte sivil toplumu oluşturuyor. Hatta Hegel bu hakta şöyle söylemiştir ki “savaş insanların etik davranışını sağlamlaştırmak için oldukça gereklidir”. Tabi ki, tüm bilim adamları bu fikre ortak değiller, örneğin Kant. Onun fikrine göre devletlerin sivil yaşayışı yalnız küresel sivil toplum yoluyla ola bilir²⁶.

1960-1970’li yıllarda uluslararası ilişkiler alanında yeni görüşler güç kazanmaya başladı. Bunların arasında liberalistler de yer almıştır. Liberalistlere göre, dünyada sadece devletlerden oluşan güçler değil değişik aktörler vardır ve bu aktörler arasında hem çatışma, hem de işbirliği söz konusudur.

Küreselleşme olgusu içerisinde liberalizm’in bazı ilkelerini kabul etmek zorunda kalan realizm gelişerek, 1970’lerde neorealizm ilkelerini ortaya attı. 1977 yılında neorealist akımına mensup olan iki düşünür, Robert O. Keohane ve Joseph Nye’s “Power and Independence: World Politics in Transition” adlı eserlerinde “yapıcı bir karşılıklı etkileşim” modelini ortaya koymuşlar. Bu yazarlar uluslararası ortamda bir çok değişik aktörün var olduğunu ifade etmektedirler, fakat bu ortamda yine de herhangi bir hiyerarşik düzene göre oluşturulmuş veya merkezi güce

---

²⁵ Evan Laksmana, “Realism and Non-State Actors Revisited”, **E-International Relations Students**, 2013, <http://www.e-ir.info/2013/01/22/realism-and-non-state-actors-revisited/> (Erişim Tarihi: 16.03.2015)

²⁶Sait Yılmaz, **Security and Defense Perspectives Beyond 2010**, İstanbul, 2010, s. 115-130

sahip olan bir otorite yoktur. Uluslararası ortamda gücün transformasyonu görülmektedir. Bu bir tür güç kapasitesinden (mesela askeri güç), bir diğerine (ekonomik gelişmişlik) dönüşmektedir. Keohane, uluslararası ortamda diğer aktörlerin de var olduğunu kabul etse bile, 1986'da yayımladığı "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond" kitabında, devletlerin bu ortamda en önemli aktör olduklarını vurgulamaktadır. Yapısal realizme göre, devletler yine esas aktör olarak kabul ediliyorlar, bu aktörler kendi eylem güçlerini rasyonel olarak hesaplayarak, kendi maddi varlıklarını sürdürmeye ve artırmağa çalışmaktadırlar.²⁷

Zaman geçtikçe kurumsallaşarak yeni aktör haline gelen sivil toplum artık tüm teoriler tarafından kabul edilmektedir. Lakin realizm ve neorealizm taraftarları devleti esas aldıkları için, düşünüyorlar ki, sivil toplum kuruluşlarının sorunlu bölgelerde yaratılması o bölgelerde sorunların kendi lehine dönüştürülmesi ve belli devletin amacına hizmet edecek şekilde çözümlenmesi isteyine dayanıyor. Sonuç olarak, insan haklarını savunan ve ya ekoloji-sosyal-politik alanda çalışmasından asılı olmayarak faaliyetde bulunan NGO'lar her hangi kuvvetlerin politika aracına dönüştürülüyorlar.²⁸ Daha net olarak söylesek, global sivil toplum – devletten uzaklaşma, global enstitüsilere ve idareciliğe yaklaşma gibi düşünce taraftarlığını ifade ederek, Latin Amerikasında demokratikleşme ve Doğu Avrupa'da 1989 devrimlerini gerçekleştirme gibi hareketlere öncüllük etmiştir. Bu hareketler Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa ve Sovyetler birliğine karşı kimler dayanmıştırsa, onların amacına, yani ABD ve Batı Avrupa devletlerinin amacına hizmet ediyordu. Buna dayanarak söyleye biliriz ki, global sivil toplum - Batı'da yaratılan ve

---

²⁷ Jack Donelli, **Realism and International Relations**, Cambridge University Press, 2000, s. 131-140

²⁸ Barış Çoban, "Küreselleşme Sürecinde Demokrasi Mücadelesi: Sivil Toplum Örgütleri ve Yeni Toplumsal Hareketler" **Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 13, 2008, s. 21-30

dünyanı kendi düşünceleri ve egemenliği etrafında birleştirmeye silah yoluyla değil, sivil yolla çalışan bir mekanizmadır.

Vaclav Havel bu konuda böyle söylemiştir: “Post-totalitar sistem çok fazla sürüklenmiştir. İnsanlar post-totalitar sistemde çok sert usullerle yönetilmeye çalışılmıştır. Demokrasi hiç de insanların yönetilmediği anlama gelmiyor. Demokraside insanlar şahsi özgürlüklerinden ve güvenliklerinden yeterince kullanıyorlar, lakin bu arada eskisinden az olmamak şartıyla idare olunuyorlar. Yine de onlar aynı otomatizmin kurbanları olmaktadır”.²⁹

1990`da Sovyet tehlikesi artık yoktu. Bu dönemden sonra ABD ve Batı devletlerinin sivil tabi etme mekanizması nasıl işlevliğini koruduğunu anlamak için 3 önemli paradigmayı açıklamamız gerekiyor:

1. Her şeyden önce sivil toplum kuruluşları terimi yeni sosyal sorunları üstlenmeye başladı – barış, kadınlar, çocuklar, insan hakları, çevresel sorunlar, AIDS/HİV gibi hastalıklarla mücadele, yeni usul protestolar. Yeni tip kuruluşların formülü esas olarak Güney Afrika, Güney Asya ve Batı Avrupa devletleri tarafından alındı.

2. Yeni terimin yapılandırılmasında Batı kendi işinin başına geçti. Yeni termin yeni demokrasiler için bir reform aracı olarak kullanılmaya başladı. Esas araçlar – Sivil toplum kuruluşları olarak kabul edilmeye başlandı. Bu kuruluşlar gittikçe daha çok guasi-state, yarı-devlet kuruluşlara dönüşmeye başlıyorlar, zira onlar devletin, devlette faaliyet gösteren ekonomik pazar sahiplerinin amaçlarına hizmet ediyorlar. Hindistanda Dehli Üniversitesinden bir profesör – pr.Neera Chandhoke şöyle söylemiştir: “Avtoritar rejimlere karşı savaşan insanlar sivil bir toplum talep ettiler ve onlara Sivil Toplum Kuruluşları verildi. Eger

---

²⁹ W Fisher, “Doing Good? The Politics and Antipolitics of NGO Practices”, Harvard University, **Annual Review of Anthropology**. Vol 26, 1997, s. 439-464

insanlar gerçekten BM, İMF, ticari birlikler, sosyal hareketler, öncül ajanslıklar, hem şovnist, hem de demokratik sivil toplumlarını çağdaş dünyamızın dertlerine deva olarak görüyorlarsa, burda birşeyler yolunda gitmiyordur”.³⁰ Diğer bir Afrikalı politikacı Mahmoud Mamdani ise söylemiştir ki, “STK`lar sivil toplumu öldürüyorlar”.

3. Global sivil topluma dair yeni ve en son konsept ise “postmodern versiyon” olarak biliniyor. Bu konseptte göre sivil toplum yalnız Batı dünyasına ve onun amaçlarına hizmet eden bir araç değildir ve Batıda olduğu kadar Doğuda da kurula ve geliştirilebilir imkanlara sahiptir. Postmodernistlere göre en son dönemlerde yaratılan yeni dini ve etik akımlar global sivil toplumun bir parçasına dönüşmektedirler. Bu nedenle global sivil toplumlar yalnızca “iyi ve güzel hareketler” değildir.³¹

Hazırda dünyada bir değil, bir çok global sivil toplum adı alan kurumlar vardır ve onlar farklı alanda çalışıyorlar – insan hakları, çevre sorunları, çatışma önlenmesi, çatışma sonrası kuruculuk ve s. Bu demokratik bir kurum değil – burda seçimler ve seçim sonuçları yoktur. Hatta bir garip gerçek – onlar totalitardır ve “Kuzey-Batı demokrasileri” tarafından yönetiliyor.

---

³⁰ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, **Bildiriler Kitabı**, “Yeni Anayasa Süreci ve STK`ların Rolü”, Çanakkale, Ekim 2013, s 117

³¹ Hüsnü Ada, “The First Ottoman Civil Society Organization In The Service Of The Ottoman State: The Case of the Ottoman Red Crescent (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti)”, **Sabancı Üniversitesi Master Tezi**, 2004, s. 13-21, arsiv.kizilay.org.tr/UserFiles/File/makale/husnu%20ada%20tez.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2015)

1.1.3. Liberalist ve neoliberalist yaklaşım

Liberalizmin temel ilkeleri olarak: sınırlı minimal devlet, serbest girişim, bireycilik, insan hakları, hukuka bağlı devlet, özgürlük, işbirliği gibi kavramlar sıralanabilir. Bireycilik kavramı - toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatta bireyin ön planda tutulmasıdır. Locke, bireyin her türlü otoriteden kurtularak özgür olmasını ve kendi hayatını kendisinin kurması gerektiğini ‘herkes kendinin yargıcısıdır’ ifadesiyle, Kant ‘kendi yasanı kendin yap’ formülüyle bireyciliği özetlemiştir.” Liberalizmde birey toplumda herşeyin üstündedir, birey toplumdaki önce vardır. Kant’a göre, “İnsan kendi başına bir son, bir amaçtır, asla bir araç değildir.” Liberalizme göre bireyin çıkarı ön plandadır ve “bireylerin çıkarından toplumsal çıkar doğacaktır.”³²

Liberalizmin bir diğer ilkesi ise sınırlı devlettir. Liberalizmin bireyi herşeyin üstünde tuttuğunu artık belirttik. Bu bağlamda, devletin sınırlanması gerekmektedir. Çünkü devlet sınırlandırılmazsa bireye müdahale edecektir ve birey arkaplanına itilecektir. Bu nedenle devlet hareket ederken toplumun rızasını almak zorundadır ve anayasa ile sınırlandırılmalıdır.

Uluslararası ilişkiler açısından liberalizmin temel varsayımları ve ilkelerine bakacak olursak, öncelikle liberalizm “devletleri uluslararası ilişkilerdeki en önemli aktörler ve incelenmesi gereken tek analiz birimi olarak görmemektedir.” Liberalizme göre uluslararası sistem devlet, birey, baskı grupları, uluslararası örgütler gibi birçok aktörden oluşmaktadır. Bu

---

³² Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2001, s. 221

aktörler rasyoneldir ve devletlerin tercihlerini ve davranışlarını etkileyerek kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar.

Liberalizm bazı konularda realizmi yeteri kadar değerlendirmedini anlayınca neo-liberalizm ortaya çıktı. Neo-liberalizmin tanımlanması konusundaki belirsizliğe rağmen bu kavramın 1980'li yıllarda ABD'de iktidara gelen Reagan ve İngiltere'de iktidara gelen Thatcher'le özdeşliği herkesçe kabul edilen bir gerçektir, zaman zaman bu kavram Reagan doktrini olarakta adlandırılmıştır. Neoliberal ideoloji çok ironik bir şekilde kendi özünde hem liberal hem de realist öğelere yer vermektedir. Şöyle ki liberal yönüne baktığımızda 1) Birey 2)Tercih özgürlüğü 3) Serbest piyasa toplumu 4) Bırakınız yapsınlar 5)En az hükümet gibi fikirleri savunuyor. Oysaki muhafazakarlar tam bunların tersini savunurlar. 1) Güçlü hükümet 2) Toplumsal otorite 3) Disiplinli toplum 4) Hiyerarşi 5) Ulus. Thatcherizm gibi yeni sağ uygulamalar her ikisini de içerir, bir yanda otorite ve disiplin gibi muhafazakar realizm söylemleri, öte yanda özgürlük ve adalet gibi liberal söylemler kullanılmaktadır, ancak siyasal yaşamda bunlar arasında epey gidiş geliş olmakta ve kesin bir ayırım yapmak zorlaşmaktadır.³³ Fikrimce neo-liberalizm acımasız dünyada büyük güçlerin yaptıkları politikalara pembe don giydirmek için tam olarak aynı politikacılar tarafından uydurulan bir teoridir. Her halde uluslararası ilişkilerde STK'ların rolunu daha etraflı açıklayan da bu teoridir.

Liberal ve neo-liberal düşünürler sivil toplum kuruluşları, NGO'lar hakta konuya böyle bir açıklama veriyorlar:

Küreselleşme olgusu liberalizmin temel ögesi olan kapitalizm süreci ile sıkı bir bağlılık içerisinde. Kapitalizm sürecinin önemli argümanları

---

³³ Hüsamettin İnaç ve Muhittin Demiray, "Siyasal bir ideoloji olarak Neo-Liberalizm", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, No 11, 2004, s. 163-184

olan liberal politikar, modernleşme, serbest piyasa, özgürleşme gibi eğilimler insanların ihtiyaçlarını çok karmaşık bir hale getirmiş ve devletlerin kaynaklarının sınırlı olması, özel sektörün de kar amaçlı olması nedeniyle insanların kimi klasik, kimi sadece grupları ilgilendiren ihtiyaçları karşılanamaz hale gelmiştir. Devletten ve özel sektörden bu sorunun çözümü konusunda yeterli katkıyı göremeyen toplum ve gruplar, bu sorunların çözümünü beklemek yerine, kendileri çözüm üretme eğilimine girmişlerdir ki, bu da “Sivil Toplum”u, buna bağlı olarak da “Sivil Toplum Kuruluşları”nı gündeme getirmiştir. Dolayısıyla insan ihtiyaçlarını giderme konusunda üçüncü bir sektör ortaya çıkmıştır. Bu sektörün faaliyeti insanları ilgilendiren sorunların çözümünün aranması ve hallolunması yönünde gelişmiştir.³⁴

Sivil toplum kuruluşları II Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan refah devleti politikalarına bağlı olarak özellikle eğitim, sağlık, kalkınma ve kültürel alanlarda önemli rol oynamaktadırlar. Sosyo-ekonomik, siyasal karar ve uygulamalara doğrudan katılan sivil toplum kuruluşları, toplumsal yapıya dinamizm kazandırıyorlar. Böylece sivil toplum kuruluşları, toplum taleplerinin siyasal yapıya taşınması ve siyasal yapının denetlenmesini sağlayarak, toplumları dengeli ve planlı bir kalkınma sürecine yöneltirler. Lakin, pozitif yaklaşım yandaşları STK`ların global güçler tarafından nasıl kullanıldığı konusunda pek birşeyler söylemiyorlar.

Fikrimce, sivil toplum, adından da anlaşıldığı gibi “sivil” bir toplum biçimidir. Hukukun üstünlüğü ilkesine göre işleyen, sivil hükümete sahip, sivil kurumları ve inisiyatifi gelişmiş, toplumsal düzeyde farklılaşmaya, çeşitliliğe açık, bireyin ve toplumun karar

---

³⁴ Davut Ateş, ve Ahmet Uysal, “Merkez-Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları (STK)”, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, No 16, 2006, s. 66-75

mekanizmasına izin veren bir toplum bence sivil toplumdur. Sivil toplum kuruluşu, ya da örgütü dediğimiz şey ise sivil toplumu yaşatan, onu ayakta tutan örgütler ve kuruluşlardır.³⁵ Genel olarak devlet alanı ile sivil toplum alanı şeklinde iki alanı birbirinden ayırma alışkanlığımız var. Sivil toplumu bu şekilde tanımlamak daha kolay gibi geliyor. Oysa modern toplumda devlet toplumun her tarafından şu ya da bu biçimde var. Onun dışında bir sivil toplum alanına yer açmak neredeyse imkansız. Bu bakımdan önemli olan devlet alanı dışında sivil bir alan açmaktan çok, devletin bizzat sivilleşmesidir. Devletin sivilleşmesi demek, gücünü, yetkisini, direktifini, inisiyatifini toplumundan alan, toplumuyla etkileşim içinde bulunan, onun hizmetinde bir devlet demektir. Kısaca onun başında buyurgan, otoriter, totaliter bir devlet değil, yönetişime açık, demokratik, sınırlı yetkilere sahip bir devlet.

1.2. STK'ların tarihi gelişimi

Tarihciler ve teorisyenler uluslararası ilişkiler tarihini bir kaç sisteme ayırıyorlar. Örneğin, Morton Kaplan 5 sistemin olduğunu göstererek, bu sistemlerin esas karakterlerini şöyle açıklamıştır:

Uluslararası ilişkilerin oluşumu 1648 yılında Vestfalya barışından başlayarak, 1714'e kadar olan dönemi kapsayan sistem uluslararası ilişkiler tarihinde ilk sistem olmuştur. Bu sistemi oluşturan tek bileşen ise devletlerdir. 1714 Vyana Kongresi ile uluslararası ilişkilerde ikinci sistem formalışdı. Bu sistemi Kaplan güç dengesi sistemi adlandırıyor. Bu sistemin de temel özelliklerinden biri şuydu ki, burada da sistemi

---

³⁵Ömer Çaha, *Sivil Toplum Üstüne, Sivil Toplum ve Demokrasi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005, s.22

düzenleyen tek bileşen devlet idi. Üçüncü sistem Birinci Dünya Savaşı ile şekillenen 1918-1919`da yaranan Versay-Washington sistemidir. Bu sistemde öncekilerden farklı olarak artık yeni bileşenler ilave olundu ki, bunların da arasında uluslararası kuruluşlarla paralel olarak uluslararası STK'lar da vardı. Uluslararası ilişkiler sisteminde dördüncü sistem II Dünya Savaşı sonrasında 1945`de yaranan Yalta Potsdam sistemi - ikikutuplu olup, Avrupa merkezli sistemlerin ilk kez dünya sistemi ile değiştirilmesi ile de karakterize ediliyor. STK'ların uluslararası ilişkiler sisteminde varlığı bu sistemde de devam etmiş ve güçlenmiştir. Nihayet son sistem ikikutuplu sistemi oluşturan kutuplardan birinin - Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1991`de ortaya çıkan ve bugün de mevcut olan sistemdir ki, bu sistemin doğası ile ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Daha çok kutuplu sistemin klasifikasyonuna uygun bu sistemin karakterinde çokkutupluluğun de yeterince elementlerinin olması bizi kesin bir yorum yapmaktan alıkoyar. Fakat bu sistemle ilgili onu diyebiliriz ki, STK'ların yeri ve rolü bu sistemde özellikle büyüyerek, sistem kapsamında STK'ların ağırlığı hissedilir derecede arttı.³⁶

NGO`ların oluşmasını ve onların uluslararası sistemde kendisine yer edinmesi bakımından açıkladıktan sonra, şimdi onların gelişme tarihine bakalım.

1.2.1. STK`ların yaranması (19.Yüzyıl-20. Yüzyılın evveli)

NGO terimi son zamanlarda daha çok kullanılsa da varlığı ve ortaya çıkması daha 19.Yüzyıl`ın ortalarına tesadüf ediyor. 19.Yüzyıldan itibaren Batı devletlerinde faaliyete başlayan NGO`lar zaman geçtikçe tüm dünyaya yayılmışlar. Sivil hayatın en önemli aktörlerinden birisi – sivil

---

³⁶ K.E.Boulding, "Theoretical systems and political realities: a review of Morton A. Kaplan, System and process in international politics", **Journal of Conflict Resolution**, Vol 2, No 4, 1958, s.329-334

toplum kuruluşlarının yaranmasına neden olan – humanitar harekatdır. Tahmin ediliyor ki, ilk NGO 1839`da yaratılan Anti-Slavery Society (Köleliğe Karşı Cemiyet) olmuştur. Bu örgüt hele 1823`de Britanya`da köleliğin ortadan kaldırılması için çalışmış, sayesinde 1838`de Köleliğin İptali Akt`ı kabul edilmiş ve 1839`da tüm dünyada köleliğin iptali için çalışmayı amaçlayan uluslararası örgüte dönüşmüştür. Bundan az sonra ise, yani günümüzden 150 yıl önce Heri Dunant, İsviç tüccar bankiri, 19.Yüzyıl`da Fransız ve İtalyan ordularının Avstriya ordusuyla kanlı savaşının şahidi oldu. Onun ısrarlı çabaları sonucu olarak 1863`de KızılHaç Uluslararası harekatı yarandı ve hemçinin 16 Avrupa devleti Cenevre Konvensiyasını imzaladı – savaş bölgelerine yardım amaçlarıyla ilaç ve tıbb çalışanlarını göndermek ve beyaz bayrak üzerinde kırmızı haç işaretini savaş bölgesinde tarafsızlık sembolü gibi kabul etmek.³⁷ 1919`da bu Cemiyet KızılHaç ve KızılAy olarak isimlendirildi ve her bir ülkede yerli bölümleri yaratıldı. Hali-hazırda 188 ülkede Milli KızılHaç ve KızılAy Cemiyetleri faaliyet göstermektedir. Örneğin, Azerbaycanda yerli bölüm 1920`den itibaren çalışmaktadır. 1921`de artık bu kurumun hattıyla Azerbaycana ABD tarafından gıda ve diğer yardımlar yapılmaktaydı.³⁸

Günümüze kadar bu tip kuruluşlar artarak hazırda savaş bölgelerinde insanlara yardım eden en önemli aktör rolünü üstlenmişdirler. Lakin Kızıl Haç savaş alanında çalışan ilk, hem de humanitar örgüt olarak tarihi kayıta geçmiştir. Daha sonralar savaş sırasında zarar görenlere yardım amacıyla yaratılan örgütlere örnek olarak Save the Children Fund, OXFAM, CARE, Handicap İnternational`ı göstermek olur.

---

³⁷ A.T.Laking, **Elementary Manual of First Aid - British Red Cross Society**, Read Books Design, 2011, s. 20-27

³⁸ Vəliyev D., “İdeal cəmiyyət konsepsiyası”, Bakı Dövlət Universiteti, **Tarix və Onun Problemləri Elektron Jurnalı**, No 3, 2009

Bu devirde kolonyalizme ve köleliğe karşı savaşıyan sivil hareketler gibi yayılan diğer örgütler de vardı. Örneğin Congo Reform Association (Kongo Reform Asosasyonu) 1904`de İngiliz gazetecisi Morel tarafından yaratılmış ve ülkede Belçikalı kolonyalistler tarafından (Belçikalı Kral Leopold II önderliğinde) yapılan vahşetler, insanlık-dışı davranışlara tepki olarak 1904-1913`lerde geçirilen humanitar hareketlere destek olarak insan haklarının temin edilmesini talep ediyordu. CRA devrinin en birinci ve önemli humanitar hareketlerinden olmakla beraber, ilk defa vahşet resimlerini dünyayla paylaşarak seslerini duyurmağa çalışmıştır. Bu örgüt günümüzde faaliyet gösteren Human Rights Watch ve Amnesty International gibi örgütlerinin öncüsüdür. Lakin Kongo`daki vahşet tek değil, İngilizlerin Avustralya`da, ABD`de ve Filipinlerde, Fransızların Batı Kongo`da, İspanların Kuzey ve Merkezi Amerika`da, Portogallıların Angola`da ve Amazonda, Almanların Güney-Batı Afrikada yerli halklara karşı yaptıkları da ilk örneğimizin aynısıdır.³⁹ Lakin Kral Leopold II`nin vahşeti o kadar qaddar idi ki, 1909`da Sir Arthur Conan Doyle dünyaca meşhur “Kongo cinayeti” adlı eserini yazmıştır.⁴⁰

Savaşdan ve humanitar hareketten başka NGO`ların diğer esas faaliyet alanı – çevresel sorunlarıdır. 20.Yüzyıl gösteriyor ki, esas NGO`lar global çevresel sorunlarına cevap olarak yaratılmıştır. Bu tip kuruluşların da yeteri kadar uzun tarihi geçmişi vardır. Örneğin, ABD kökenli Sierra Club – çevresel alanda çalışan örgüt olarak 1892`de yaratıldı. 2.1 milyon civarında üyesiyle dünyanın en büyük sivil toplum örgütlerindedir. Örgüt çalışmaları sonucunda ABD`nin hazırki en büyük parklarından ikincisi olan Yosemite Milli Parkı yaratılmıştır (birincisi

---

³⁹ Andre C. James, “The Butcher of Congo: King Leopold II of Belgium”, **Digital Journal**, 4 April 2011, <http://www.digitaljournal.com/blog/11297> (Erişim Tarihi: 13.04.2015)

⁴⁰ Sharon Sliwinski, "The Childhood of Human Rights: The Kodak on the Congo", **Journal of Visual Culture**, Vol 5, No 3, 2006

Yellowstone Milli Parkıdır).⁴¹ Örgüt hala da faaliyetini sürdürerek, hatta 2008 Cumhurbaşkanı seçimlerinde lobbicilik yaparak Barack Obama`nı desteklemiştir. Buna neden Obama`nın çevresel sorunlara özel dikkat ayırmasıdır.⁴² 1903`te Afrikadaki İngiliz koloniler Vahşi Tabiatın Korunması Cemiyeti`ni yaratdılar. Amerikanın Ekoloji Cemiyeti 1915`te yaratıldı.⁴³

İlk yaratılan NGO`lardan hala faaliyetini sürdüren en meşhur NGO`lardan biri de FIFA`dır (Federation Internationale de Football Association). Biliyoruz ki futbolun vatanı İngilteredir. 1863`de orda Futbol Association yaratıldı. İlk resmi maç 1872`de İngiltere ve Şotlandiya millileri arasında olmuş ve 0-0 hesapla bitmiştir. Daha sonra ise 1873`de Şotlandiya Football Association yaratıldı. Gittikçe tüm dünyaya yayılan bu oyun netice olarak birleşmiş bir üst Asosasyonun yaratılmasını vacip yaptı. Ve nihayetinde Paris`de Fransa, Belçika, Danimarka, Niderland, İspanya, İsveç ve İsviçre`ni birleştiren bir uluslararası Futbol Asosasyonu (FIFA) kuruldu. 1904, 21 Mayıs`da yaratılan bu örgüte hazırda 208 üye dahildir.

İlk önceleri köle ticaretine karşı ve barış uğruna savaşan hareketler olan NGO`lar geçen zaman müddetinde kendi faaliyet alanlarını da genişletmişler. 20. Yüzyıltibariyle artık tüm dünyada kendi ajandasını oluşturan milli ve uluslararası NGO`lar bulunmaktaydı. Örneğin, 1910`da Uluslararası Sivil Toplum Örgütlerinin Dünya Kongresinde 132 örgüt temsil olunmuşdu.⁴⁴ Onlar nakliyat, fikri mülkiyet hakları, narkotik

---

⁴¹ Stephen Fox ve John Muir, **His Legacy: The American Conservation Movement**, Boston: Little, Brown, 1981, s. 125-129

⁴² Citizen United, Sierre Club, s.86-90,

auzennecoursesite.weebly.com/uploads/1/1/0/0/.../citizens_united.pdf (Erişim Tarihi: 14.03.2015)

⁴³ Irving M. Mintzer, **Confronting Climate Change: Risks, Implications and Responses**, Cambridge University Press, 1992, s.248-250

⁴⁴ Frits Hondius, "Recognition and Protection of NGOs in International Law", **International Journal of Not-for-Profit Law**, Vol 2, Issue 2, December 1999
http://www.icnl.org/research/journal/vol2iss2/id_1.htm (Erişim Tarihi: 16.03.2015)

maddelerin kontrolü, kamu sağlığı, tarım, tabiatın korunması ve s. bu gibi alanlarda çalışıyorlardı.

1.2.2 Birinci Dünya Savaşı sonrası STK'lar

I Dünya Savaşı tüm dünyada humanizmin öldüğü tarih sayıla bilir. Silahlar, ateş, kan, çok fazla insan helakı, vahşet – bu devri tesvir etmeye yetmeyen sözlerdir. Her gün 5.500 civarında insan hayatını kaybediyordu. Bu devirde humanizm öldürüldüğü gibi, STK'lar da arka plana geçmişti. 1918'de savaşın sonunda 2 milyon alman, o kadar da rus, 1.5 milyon fransız, 1 milyondan fazla avstriyalı, o kadar da ingilis, yarım milyon italyan ve türk, 100 binden fazla amerikan öldürülmüştü. Tüm bu vahşet insanları eskisinden daha çok insan hakları uğruna seslerini arttırmaya vadar etmişti. O devirde faaliyetini daha da artıran KızılHaç Cemiyeti ile beraber bir sıra filantroplar da humanitar harekate katılarak örgütler yaratmaktaydılar. Örneğin, ABD'li işadami Herbert Hoover'in desteği ile Relief in Belgium (Belçika'ya yardım) isimli gönüllülerden ibaret çalışma grubu yaratıldı. Bu grub binlerle farklı gönüllü komiteleri birleştirek, 1 milyar dolarlık yardım yapmıştır. Bunun sayesinde yalnız bir kaç milyon kişinin hayatı kurtarılmakla kalmamış, hem de tüm dünyada humanitarizmin yayılmasında büyük katkı sağlanmıştır.

Bu tip savaş alanında yardım yapan örgütlerden biri de PLAN International'dır. Bu örgüt 1937'de, İspan Sivil Savaşı zamanı ingiliz gazetecisi John Langdon-Davies ve yardımcı Eric Muggeridge tarafından kurulmuştur. Sivil savaş zamanı her gün 11 bin mülteci Santander demiryol istasyonünden gelip geçmekteydi. Onların ekseriyeti öksüz kalmış çocuklardı. Bir gün John Langdon bir çocukla karşılaşiyor ve çocuğun babası tarafından bırakılmış notu görüyor: "Bu çocuğun adı

Xose`dir. Ben onun babasıyım. Santander dağıldığı gün ben artık hayatta olmayacağım. Kim benim çocuğumu bulursa, Allahın ve benim hatırıma ona sahip çıksın”. John bu çocuğa sahip çıkıyor ve hem de tüm savaş kurbanı çocuklara yardım etmek için motive alıyor. Böylece, örgüt savaş alanında çatışma sırasında zarar gören ve eziyet çeken çocuklara yardım etmekle faaliyete başlamıştır.⁴⁵

I Dünya Savaşı sonrası 1919-1921 yılları ehate eden tarihte gerçekleşen Versay-Washington sisteminde gerçekleşen konferanslarında ABD cumhurbaşkanı Vudro Vilson “14 maddesi”ni ilan etti. Bu maddelerde demokrasi ve insan hakları gibi temel unsurlardan da bahs ediliyor, hemde yeni diplomasi hakta konuşuluyordu. Konferansda bir çok NGO temsilcileri iştirak ediyorlardı. Özellikle köle gibi çalıştırılanların, esas insani hakları çignenenlerin temsilcileri olan NGO`lar – NAACP, Milli Beraber Haklar Lig`i, Universal Negro Gelişim Asosasyonu, Siyah İnsanların Uluslararası Lig`i gibi NGO`lar bu konferansa özellikle katıldılar. Artık bu devirden başlayarak STK`ların uluslararası ilişkilerde rolü biraz daha artmaya başladı. Lakin bu grubların yapa bileceği çok birşey yoktu. Onlar her an dışlanma tehlikesi altında, sadece konuşa bilirlerdi ve yalnız seslerinin duyulacağına umut ede bilirlerdi. Lakin bir çok devlet adamları, asıl politikacılar, dünyayı yönetenler onları duymazdan gelmekteydiler. Örneğin, ülkesinde aborijenler bulundurulan ve onlarla insan-dışı reftar edilen Avustralyanın Başbakanı Konferans`da çıkış yaparak söylemiştir ki, “Bizim esas amacımız Beyaz Avustralya`dır. Burda başka bir yol yoktur. Eger Konferansın Antlaşması`na ırkı eşitlik ile ilgili herhangi bir madde eklenecektirse, biz bu Antlaşma ile yaratılacaq Milletler Cemiyetine üye olmayacağız”. Yeni Zelanda`nın Başbakanı da aynı fikirlere ortak

---

⁴⁵ Kendra E. Dupuy ve Krijn Peters, **War and Children: A Reference Handbook**, ABC-CLIO, 2010, s. 195

olmuştur. Bu tür çıkışlar NGO temsilcileri tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır. 37 Japon NGO'su bundan sonra Tokyo'da bir kaç toplantı yaparak Irkı Eşitlik Asosiyasyonu yaratmışlardır. Çin, Asya, Afrika, Latin Amerika temsilcileri de irki ve diğer beraberlikleri desteklemişler.⁴⁶

Dönemin diğer hegemon gücü olan SSRİ'nin kurucusu Lenin de çıkış yaparak insan haklarının korunmasını öne çekmişti, lakin bunun için demokrasi değil, komünizmin gerektiğini savunmuştur. 1919'da Ümum-Rusya Sovyet Kongresinde İnsan Hakları Deklarasyonu adlı Bildiri kabul edildi. Bu bildiri de tüm devletler, tüm cemiyetler ve tüm sınıflarda insanın diğer insanı istismar etmesi kesinlikle yasaklanıyordu. Sovyet Rusya'da NGO'lar komünist ideolojisini yaymakla meşguldüler. Çin'de de NGO hareketi yayılmıştı. Burada liberal ve insan hakları uğruna yazan gazete ve dergiler, örneğin New China, New Youth, New Dawn, Human Rights sonradan Yuanpei ve Lu Xun tarafından yaratılan Çin Sivil Haklar Lig'ine katıldılar. Bu birleşme daha sonra Başkanı Mao Zedong olan devrimci Çin Komünist Partisine dönüşmüştü. Görüldüğü gibi komünistler NGO'ları kendi ideolojilerini yaymak için bir araç olarak kullanıyorlardı. Aynı politikayı günümüzde de farklı farklı devletler kullanmaktalar.

Bu devirde faaliyet gösteren insan haklarını savunan esas örgütler – Fransa'da The Ligue des Droits de l'Homme, Britanya ve onun dominionlarında Kadınların Sosyal ve Politik Birliği, Birleşik Suffragistler (kadın hak beraberliğini talep edenler), Ümum-Rusya Yahudi Konferansı, ABD'de Renkli İnsanların Gelişimi için Milli Assosiyasyon ve Milli Sivil Özgürlükler Bürosu ve başkaları idi.

---

⁴⁶ Paul Gordon Lauren, **The Evolution of International Human Rights: Visions Seen**, University of Pennsylvania Press, 2nd edition, July 2003, s. 271-279

Bu devirde kadın hakları uğruna çalışan örgütler özellikle aktif hesap oluna bilir. Onların sayesinde 1919-1920`lerde Almanya, Avstriya, Niderland, Lüksemburg, Çekoslovakya, Polşa, ABD ve Kanada gibi devletlerde kadınlar seçimlerde ses vermek hakkı kazandılar. Bu devirde faaliyetde bulunan esas kadın hakları örgütlerine örnek olarak – Women`s International League for Peace and Freedom (Kadınların Uluslararası Barış ve Özgürlük Lig`i), International Alliance of Women (Uluslararası Kadın Birliği) göstere biliriz. Bu örgütlerin faaliyeti sayesinde ilk defa Afrikada kadınların mutilasyonuna (sünnet) karşıt kampanyalar geçirilmeye başlandı. Ama belirtelim ki, mutilasyon hala da sürdürülmekte ve bu adetle binlerle Afrikalı kız çocuklarının hayatlarına son verilmektedir.

I Dünya Savaşı sırasında, 1915`de kurulan ve hazırcı ismini 1918`de kazanan örgüt – Junior Chamber`dir. 1944`de ise örgüt 8 devletden olan delegelerin katılması sayesinde Uluslararası hal ve Junior Chamber International (JCI) ismini aldı. Hazırda 115 devletten 200 000`den fazla insanı toplayan bu örgüt gençler arasında propoganda yaparak, onları manevi olarak geliştirerek kendilerine ve kamuya yararlı insanlara dönüşmelerine yardımcı oluyor.⁴⁷

1.2.3. İkinci Dünya Savaşı sonrası STK`lar

II Dünya Savaşı NGO`ların yaranmasında yeni katalizator rolünü oynadı. Bu devirde yaratılan NGO`lar hazırda en aktif faaliyette bulunan NGO`lardırlar. Bunlara örnek olarak, Amnesty International, Oxfam International, CARE, Save the Children, the World Wildlife Fund,

---

⁴⁷ Örgütün resmi sitesi: www.jcimilano.org

Greenpeace göstermek olur.⁴⁸ Bu örgütler hazırda faaliyetde olan en aktif örgütlerden olduklarına göre, sonraki bölümde onlardan ayrıca bahs edeceğim. Bu örgütler Batı yanlısıydı. Biliyoruz ki, II Dünya Savaşından sonra dünya iki kutuba parçalandı. Bir tarafta ABD ve NATO, Batı bloku devletler, diğer tarafta ise SSCB ve onun Varşava Paktı devletleri. Bu kutuplaşma NGO'lara da etkisiz ötüşmedi.

SSCB'de NGO'ların varlığı hakta söz edilemez. NGO'lara karşılık olarak Sovyetlerde bir çok kamusal örgütler, birlikler, hareketler yaratıldı. Örneğin, öğrencileri toplayan – Komsomol, doktorları toplayan Ümumittifak Uroloqlar Birlği, Piroqovskie Cteniya⁴⁹ (Piroqov okuma derneği, Piroqov meşhur rus doktoru olmuştur ki, daha sonralar Sovyet doktorları bir araya gelerek farklı tıbbi konuları tartışmışlar ve Piroqovun şerefine birliğin ismini böyle koymuşlar), politikacıları toplayan – Politik Elmler üzre Sovyet Asosiasyonu, Rus Psixoanalitikler Birliğı (1922'de yaratılmış, daimi görüşler geçirmiş ve hazırladığı raporları «Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse» aracılığıyla yayımlıyordu. Buna göre de 1930'da faaliyeti durduruldu ve yalnız 1995'de restore edildi), Pioner Harekatı (Bu hareket 7-15 yaş arası öğrenci çocukların birliğidir. Bu hareket çerçevesinde pionerlerin muzik yarışı geçiriliyor, pionerlerin lagerleri, yani kampları teşkil olunuyordu. Ayrıca pioner-kahramanlar vardı ki, bu da 1941-1945 yıllarında Vatana hizmet eden kahraman çocukları birleştiriyordu. İlk kez pioner kampı Rus Kırmızı Haç Cemiyeti Rehberi Z.P.Solovyev'un fikri olarak 1925'de kurulmuş Kırında yerleşen“Artek” kampıydı.⁵⁰ 80'li yıllarda Sovyetler mekanında 40 bin

---

⁴⁸ Peter Hall-Jones, “The Rise and Rise of NGOs”, **Global Policy Forum**, May 2006, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/176/31937.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2015)

⁴⁹ Каиров И. А., Педагогическая деятельность Н. И. Пирогова: Пироговские чтения 1960 года, Медгиз, 1961, s. 36 - 47

⁵⁰ Artek Kampının resmi sitesi: www.artek.org

şehirkenarı kamp vardı ki, bundan 10 milyondan fazla mektepli öğrenci yararlanıyordu. Kamplarda hem öğrencilerin bilgi seviyeleri arttırılıyor, hem de vatanseverlik ruhunda yarışmalar geçiriliyordu, örneğin “Zarnitsa” adlı harbi oyun⁵¹. Daha yaşlı mekteb öğrenciler için geçirilen bu tür oyunun ismi “Oryolok” idi.), ve Profsoyuzlar (ÜmumRusya işçilerinin birlikleri, örneğin ÜmumSovyet Mimarlar Birliği ve b.) dahildir. Bu birlikler, harekarların amacı şimdi faaliyet gösteren NGO’ların amacı ile aynıydı. Tek fark yapıda idi. Şimdi NGO’lar devletden asılı olmadan yaratılıyor, bu birlikler ise SSCB devleti tarafından idare ediliyordu. Şimdi NGO’lar güçlü devletler tarafından politika aracı olarak diğer devletlerde işletiliyor ve o devletin devletçiliğine zararda bulunma kapasitesine sahiptirler, o devirde Sovyet birlikleri ise devletçiliğin ve sosyalizmin güçlendirilmesine hizmet ediyorlardı.

29 Ekim 1918`de Rus Komünist Gençler Birliği olarak kurulan Komsomol 1922`de SSCB`nin kurulması ardından 1924`de Rus Lenin Komünist Gençler Birliği adını aldı. Maksat Sovyet ideolojisinin gençler arasında güçlendirilmesi idi. 1977`de Komsomolun 14-28 yaş arası üyelerinin sayısı 36 milyondan fazla idi.<sup>52</sup> Lakin bu örgüt devlet tarafından denetleniyor, gözetleniyor ve idare ediliyordu. Hazırda bu örgütün devamcısı 1993`de kurulan STK adını alan Rusya Komünist Gençler Birliğidir.⁵³ Bu örgüt günümüzde de faaliyetini sürdürmekte olan, gençlerin sosyal sorunlarının çözülmesine çalışan en solcu örgütlerden biridir. Örgüt Kuba, Kuzey Kore, Ukrayna ve Belarus`la ilişkiler kurarak

---

⁵¹ Zarnitsa Harbi Oyununun resmi sitesi: www.zarnici.ru

⁵² Криворученко В. К., **Молодёжь, комсомол, общество 30-х годов 20. столетия: к проблеме репрессий в молодёжной среде**, М., МосГУ, 2011, s. 25-50

⁵³ Б. Н. Гайдин, **Научная монография**, М., МосГУ, 2011, s. 166

uluslararası faaliyet göstermektedir. Venezuela ile de ilişkiler kurulmaktadır.⁵⁴

Sovyetlerden farklı olarak bu devirde ikinci kutupta – Batı blogunda yer alan örgütler daha çok ulusları aşarak Batı değerlerini yaymaya çalışıyorlardı. Artık bu devirden başlayarak biz NGO'ların yalnız sosyal sorunların çözülmesi için çalışmadığına tanık oluyoruz.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin üçüncü dünya ülkeleri politikası komunizm karşıtlığı üzerine kurulmuş, bu devletlerdeki solcu gruplar ve rejimlerle mücadele etmek için Sovyetlerle yarış içinde olmuştur. Dünyaya iyilik yapmak için gerekli kapasitelerinin olduğunu ve kendilerine bu yönde bir görev verildiği inancını taşıyan ABD yönetimleri bu ülkelerde demokrasinin ve ekonomilerin gelişmesi için ABD'nin lider rol oynayabileceği iddiasında olmuştur.⁵⁵ Lakin demokrasileri desteklemek her zaman ABD dış politikasının önceliği olmamıştır. Özellikle 1947-1977 döneminde ABD'nin dış politika önceliği işbirliği içinde olan hükümetlerin demokratik değil anti-komünist olması olmuştur. ABD sağcı askeri rejimleri komunizmin yayılmamasına karşı desteklemiştir ve bu rejimleri jeopolitik ve stratejik hedefler doğrultusunda kullanmıştır. 1947'den itibaren ABD anti-komünist rejimleri desteklemek ve komünist yanlısı rejimleri devirmek için Merkezi Haber Alma Örgütü'nü (CIA) kullanmıştır. İstihbaratın maksadı hem bilgi toplamak, hem de gizli eylemleri gerçekleştirmek olmuştur. CIA, ABD'nin ilgi alanında olan ülkelerde rutin olarak siyasi partiler, ticari konseyler, sendikalar, öğrenci ve sivil örgütleri destekleyerek onlara yön çizmiştir.⁵⁶ 1950'de ABD çıkarlarına ilk tehdit ortaya çıkmış, Jacobo Arbez

---

⁵⁴ Михаил Панченко, “Комсомольцы”, газета “Версия” 5 декабря 2000, <http://www.pressarchive.ru/versiya/2000/12/05/23477.html> (Erişim Tarihi: 22.03.2015)

⁵⁵ Steven Gilbert, “The U.S. Policy of Democracy promotion in Latin America”, **Senior Honors Theses**, 2008, s.5-10, <http://commons.emich.edu/honors/148>

⁵⁶ William I. Robinson, “What to Expect from US “Democracy Promotion” in Iraq”, **New Political Science**, Vol.26, No. 3, September 2004, s.444

Guatemala Cumhurbaşkanı seçilmiştir. O işçilere yeni haklar vermiş, tarım reformunu gerçekleştirmiş, kullanılmayan toprakları satın alarak topraksız köylülere dağıtmıştır. Bu durum Guatemala'da büyük toprak sahiplerine sahip olan ABD menşeli Birleşik Meyve Şirketi'nin ticari çıkarlarını tehdit etmiştir. Sonuç, 1954'de Başkan Eisenhower'in emri ile Arbenz CİA tarafından devrilmiştir. Bu eylemler Ağustos 1953'de İran'da petrol sahiplerini devletleştiren Başbakan Musaddık, 1964'de Brezilya Cumhurbaşkanı Joao Couart'a ve 1973'de Şili Cumhurbaşkanı Salvador Allende'ye karşı düzenlenmiştir. 1961'de USAİD (United States Agency of İnternational Developmant) kurulduktan sonra ABD bu alandaki müdahalesini çeşitlendirmiştir. USAİD'in yardımları ekonomik ve sosyal konulara odaklanmış ve özellikle Güney Kore, Brezilya, Lübnan, Kostarika gibi ülkelere yönelmiştir.⁵⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD dış politikasının iki önemli aracı olmuştur: askeri güvenlik ve ekonomik (kurumlar, yardımlar). Vietnam savaşı(1963-1973) uluslararası alanda politik-psikolojik açıdan ABD'nin zayıfladığı görüntüsü yaratmış ve politik operasyonların yapılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. CİA'nın politik yardım adı altında gerçekleştirdiği eylemlerin Vietnam savaşıdan sonra başka bir yeni kuruma devretmesi gündeme gelmiştir. Yeni bir ajansın kurulması teklif edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1983'de odak noktasında "demokrasiyi desteklemek" olan NED (National Endowment for Democracy) kurulmuştur. Yeni politik değişimin odak noktası hedef ülkelerde toplumlara ve kamuoyunu ABD'nin ulusal çıkarları doğrultusunda

---

⁵⁷ Thomas Carothers, **Aiding Democracy Abroad**, Carnegie Endowment for International Peace, Washington 1999, s.24

yönlendirmek için politik ve sivil toplum örgütü yapılarının kurulması olmuştur. NED hakta sonraki bölümde daha geniş bahsedeceğim.⁵⁸

Gördüğümüz gibi, ikinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve çalışmakta olan NGO'lar esasen Batı-Doğu ilişkileri doğrultusunda politik amaçlar uğruna, üstünlük elde etmek uğruna kullanılmıştır. Lakin burada tek taraflı müdahale söz konusu değildir. Harbi müdahaleden farklı olarak, NGO'lar hem de sosyal güvence sağlayarak, insanların yaşam tarzına belirli seviyelerde iyi etkiler de göstermişler.⁵⁹ Örneğin, FİNCA isimli örgütün faaliyetini göstere biliriz.

FİNCA İnternational (Foundation for İnternational Community Assistance) – 1984'de ABD'li ekonomist John Hatch tarafından yaratılmış bu NGO ilk önce Boliviya'da, daha sonra ise tüm dünyada en fakir insanlara, özellikle de kadınlara mali yardım sağlanması için, başka sözle ise ABD'nin hem imajı, hem de mikroekonomik gelirlerinin arttırılması için çalışıyor. 2008'de FİNCA'dan verilen borçların %70'ni kadınlar almıştılar.

John Hatch yeni fikrini USAİD resimleri ile paylaşmış onların da desteğini ve 1 milyon dolarlık finansmanı aldıktan sonra Boliviya'da ilk projesini gerçekleştirdi. 1980-90-lı yıllarda tüm dünyaya bu ideya yayıldı. 1995'de FİNCA Kırgızistan'da gerçekleştirdiği projeye eski-Sovyetler alanına girdi. 2000'lerde ise o diğer post-Sovyet devletlerinde faaliyete başladı. 1999'daki Kosovoda yaşanan savaş krizinden sonra 2000'de bölgeye giren ilk mali kuruluşlardan biri de FİNCA idi. Örgütün Latin Amerikası, Avrasya, Orta Doğu ve Afrikanın bir çok ülkesinde, o cümleden Azerbaycanda da faaliyetde bulunan 21 yerel enstitüsü vardır.

---

⁵⁸ William I.Robinson, **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention, and Hegemony**, Cambridge University Press, 1996, s.80-100

⁵⁹ William I.Robinson, "Promoting Polyarchy: 20 years later", **Sage Journal**, 2013, s. 228-234, <http://ire.sagepub.com/content/27/2/228.citation>

Onu bazen “Fakirler için Dünya Bankası” adlandırıyorlar. Örgüt bank hizmetleri, sığorta, borç verilmesi gibi işler yapıyor. Village Banking adlı tüm dünyada meşhur olan küçük girişimciliğin motive edilmesi amaçlı borc veriyor.⁶⁰ Gelir gütmeyen örgüt olarak çalışmaya başlayan FİNCA hazırda mikrokredi kurumuna dönüşmektedir. ABD kökenli olması, onun ABD`nin pozitif imajini yaymak için çalışması, NGO adı taşımasına rağmen aslında yarattığı imajın arkasında bir gelir-gütme çabasını gizletmiyor. Pazarda pahalı dükkanlarla beraber çok ucuz ürünlerin satıldığı dükkanların olduğunu hepimiz biliyoruz. Onlar da kendilerince yeteri kadar gelir getirebiliyorlar. Dünya Bankası gibi örgütler ABD ve onun gibi global güçlere devletler seviyesinde gelir getirmek amacıyla kurulmuştuysa, FİNCA gibi örgütler fakir insanlar seviyesinden dünya güçlerine gelir sağlamakla meşguldür. Tabi burda ikili fayda söz konusudur.

1.2.4. Soğuk Savaş sonrası STK`lar

1990`da SSCB`nin dağılması ile dünya Soğuk savaşa son verdi. Buna rağmen savaşlar bitmedi. Hala da dünyada her gün yüzlerle insan hayatını farklı nedenlerle, özellikle de savaş ve açlıktan kayb ediyor. Bununla bağımlı olarak humanitar hareket ve NGO`ların faaliyeti daha da gerekli hal almıştır. SSCB`nin dağılmasından sonra NGO`lar yeni sosyal politikaların ajandasının kurulmasında, reformlar yapılmasının tetiklenmesinde önemli rol oynamaya başladılar. Onlar özellikle sosyal meselelere, çevresel sorunlara, çocuk ve kadın hakları ile ilgili meselelere,

---

⁶⁰ “FİNCA International NGO”, **Encyclopedia Britannica**
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1694788/FINCA-International> (Erişim Tarihi: 25.03.2015)

eğitim, sağlık, fakirlik, hastalık, gelişim, diğer humanitar konulara kendilerini adadılar. Lakin bunların hepsi humanitar görünümlü olsalar da, hepsi humanitar amaçlara hizmet etmiyor, örneğin National Rifle Association of the USA (NRA - ABD`nin Milli Tüfek Asosasyonu) adlı sivil toplum örgütü⁶¹ . Bu örgüt hakta diğer bölümde daha etraflı bahs edeceğim.

İstatiksel gösterilere bakarsak, 1990`larda 6 bin uluslararası NGO`nun var olmasına karşılık, 1999`da 26 bin, günümüzde ise 40 bin civarında uluslararası NGO`nun olduğunu göre biliriz ki, bu da NGO`lara olan ihtiyacın günü-günden artmasının göstergesidir. Tek ABD`de 2 milyon civarı olan NGO`ların %70`nin 30`dan az yaşı vardır. Bu, Soğuk Savaşın bitmesinden sonra külli sayıda yeni NGO`ların yaratılmasının istatiksel ispatıdır.

Bu devirde yaratılan NGO`ların bir kısmı politik amaçlara hizmet etmektedir. Örneğin, 2002`de yaratılan OneVoice hareketi İsrail-Filistin sorununun çözümü için çalışmaktadır. Kendilerinin söylediğine göre maksadı bu iki toplum arasında yıllardan beri gelen savaş ve kriz durumunun çözülmesidir. Bunun için hareket üyeleri daimi trainingler, telimler, seminarlar düzenleyerek sosyal alanda insanların fikirlerinin değiştirilmesinde kütleli etki kapasitesine maliktir. Lakin dikkate alarsak ki, hareketin kurucusu Holokost devrinden sağ çıkmış yahudi ailesinden olan Daniel Lubetzski`dir⁶², onun bu konuda tarafsızlığı şüpe doğurabilir. Lakin onun yarattığı örgütsel hareket hadsiz güçlü etki mekanizmasına sahiptir. Örgüt farklı devletlerde politik reformların geçirilmesinde, hakimiyet değişikliklerinin gerçekleştirilmesinde rol almıştır. Mesela, en son 2015 seçimlerinde Benjamin Netanyahu`nun Başbakanlıktan

⁶¹ Richard Minns, **The Cold War in Welfare: Stock Markets Versus Pensions**, New York, Verso 2001, s. 188-200

⁶² "America's Most Promising Social Entrepreneurs", **Bloomberg Business**, http://www.bloomberg.com/ss/09/04/0403_social_entrepreneurs/19.htm (Erişim Tarihi: 26.03.2015)

çıkarılması işinde OneVoice hareketinin katkısı söz konusu olabilir.⁶³ Lakin başaramadılar. Belirtelim ki, bu hareket 1994`de yaratılan PeaceWork Holdings LLC (yönetici–Lubetzki) tarafından malileşmektedir.⁶⁴ Bu şirketler grubu farklı gıdalar üreterek hem gelir elde ediyorlar, hem de elde ettikleri gelirlerin bir hissesini kurdukları PeaceWorks Forundation isimli örgüt vasıtasıyla sosyal alanda dağıtarak, politik amaçlara ulaşmaya çalışıyorlar.

İlk başta yaranan görünümle sonda geldiğimiz sonuç aynı değildir. İşte Soğuk Savaş sonrası uluslararası alanda faaliyet gösteren güçlü NGO`ların, Sivil Toplum Kuruluşlarının neredeyse hepsi hakta böyle sonuca varmak mümkündür.

Kısacası şöyle söylemek olur ki, Soğuk Savaş sonrası NGO`lar Batılı donör ajanslıklarının sevimli yavrularına dönüştüler. Tesadüfi değildir ki, hazırda gelişim politikalarını ve transferleri yöneten ekonomik ve politik modeller NGO`lara çok geniş imkanlar sunuyor. “Yeni Politik Ajenda” işlevliğe konulmasından itibaren devlet-biznes ve “3.sektor” arasında ilişkiler derinleştirilmeye başlandı. “3. Sektör” adlanan NGO`lar bu iki sektörün her ikisiyle de ilişkiye girerek, bir taraftan pazarda otorite kuran şirketlerden mali yardım alarak, onların sosyal hizmetlerini gerçekleştiriyor, diğer yandan ise güçlü Batı devletlerinin “demokrasi yayılımı” aracına dönüşüyor.⁶⁵

Soğuk Savaşın ardından başlayan bir çok yerel ve bölgesel çatışmalarda ve savaşlarda NGO`ların faaliyeti giderek daha da aktifleşmektedir. Örneğin, 1991`de Somalide yaşanan kriz zamanı NGO`lar ve KızılHaç Cemiyeti ülkede bulunan tek dış yardım üyeleri idi.

⁶³ OneVoice Harekatının resmi sitesi: www.onevoicemovement.org

⁶⁴ Peaceworks Cooperation`un resmi sitesi: www.peaceworks.com

⁶⁵ Michael Edwards ve David Hulme, “NGO performance and accountability in the post-cold war world”, **Journal of International Development**, Volume 7, Issue 6, November/December 1995, s.849–856

Sierro Leone savaşı zamanı NGO`lar BM tarafından ilan edilen yardıma muhtaç bölgelerde yardım operasyonları geçirdiler. 1994`de Ruanda/Zaire krizi, kütleli mülteci akını NGO`lar tarafından karşılandı ve onlara BM gibi uluslararası örgütlerin talimatı olmadan yardım yapıldı. Burundi`de kriz zamanı BM kuvvetleri ülkeye müdahale etmeyi düşünmediği bir zamanda NGO`lar aktif yardım kampanyaları gerçekleştirmekteydi. 1992-1995`li yıllarda Yugoslavya`nın dağılmasının sonucu olarak Bosna ve Herzegovina`da yaşanan humanitar kriz zamanı bir sıra NGO`lar aktif faaliyetle bölgede zarar çeken insanlara yardım ediyorlardı: Medecines San Frontiers, İnternational Rescue Committee, Mercy Corps ve Catholic Relief Services. Bu örgütlerin çalışmaları sonucunda ABD ve Batılı ajanlar hatta yerli ajanların bilmedikleri gizli informasyonlara sahip oluyorlardı. Bu nedenle NGO`lar ABD`nin yerlerde gözü ve kulağına dönüşüyordu. Bu arada belirtmek gerekir ki, Bosna krizine son veren Dayton barış Antlaşması bi taraftan ABD`nin resmi çabalarının sonucu olsa da, diğer yandan onun NGO`lara ayırdığı milyonlarla dolarlık faaliyetin sonucu idi.⁶⁶ 1998`de tarihte ilk kez ilan olundu ki, NGO kampanyaları çerçevesinde yapılan yardımlar zamanı barış çalışanları arasında kayıplar askeri barış misyonları zaman olan kayıplardan daha çokdur. Farklı uluslararası örgütler savaş kurbanları olan insanlar için yardım ve barış programları hazırladılar, örneğin Action Aid ve Care. Bu örgütlerin faaliyeti hakta sonraki bölümde bahs edeceğim. Lakin bu yardım faaliyetleri her zaman iyi sonuçlar vermiyor ve savaşın yangınına körükle gider gibi, olayları daha da kaynatıyor.⁶⁷

---

⁶⁶ Sebastian Mayer, **NATO`s Post-Cold War Politics: The Changing Provision of Security**, Palgrave Macmillan, 2014, s. 150-160

⁶⁷ Paul C.Stern ve Daniel Druckman, **Committee on International Conflict Resolution, İnternational Conflict Resolution After the Cold War**, National Academy Press, Washington D.C., 2000, s. 389-400

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE STK'LARIN ROLÜ

2.1.En aktif STK'lar

Dünyanın bir çok bölgelerinde faaliyetine, faaliyet alanının genişliğine, üyelerinin ve gönüllü çalışanlarının sayına, bütçesine ve yaptığı yardımların miktarına göre en çok güce ve kapasiteye sahip bir çok uluslararası sivil toplum kuruluşları vardır. Onlar uluslararası ilişkileri etkileme ve şekillendirme kapasitesine sahiptirler. Bu bölümde onlardan bazıları hakta bilgileri sunacağım.

2.1.1. Care International

CARE (Cooperative for Assistance and Relief Everywhere – Her Yerde Yardım Birliği) – 1945de yaratılan, 2014 raporunca dünyanın 90 ülkesinde faaliyet gösteren 1000 civarında projesiyle 100 milyon insana yardımda bulunan humanitar yardım ve sivil toplum kuruluşudur. Dünyanın farklı bölgelerinde, acil yardım, gıda güvenliği, su ve sanitariya, ekonomik gelişim, iklim değişikliği, eğitim ve sağlık gibi konularda yerel, ulusal ve uluslararası alanda çalışmaktadır. CARE özellikle kadınların ve kızların haklarının korunmasına, onların gender eşitliğinin sağlanmasına çalışıyor.

1945`in Ağustos ayında 2. Dünya Savaşı bittikten sonra ABD Avrupa ve diğer dünya devletlerine ayağa kalka bilmek için yardımlar ayırdı. Lakin bu üst düzey yardımlardan başka alt düzeyde sade insanlara yetecek yardımlara da ihtiyaç vardı. Bu nedenle Cumhurbaşkanı Harry Truman`ın rızası alındıktan sonra 22 Amerikan şirketi birleşerek CARE`i yarattılar. Örgütün ilk başda maksadı Avrupa`ya gıda yardımı sağlamaktı. Görüldüğü gibi, CARE hakta onun sivil toplum tarafından yaratılan bir örgüt olması gibi çok da parlak fikirler söyleyemeyeceğiz. Onun 1948`de Berlin duvarlarının yaptırılması ardından yaptığı yardımın %50`ni Almanya`ya göndermesi (çünkü Almanya ile yeni işbirliği ve ortaklık planları yapılıyor ve gerçekleştiriliyordu), örgütün birtarafli olduğunu gösteriyor. Böylece, ABD ve onun uluslararası politika aracı CARE fikri ispatlanıyor. 1948`de Japonya`da, 1949`da ise Çin ve Kore`de ve gelişen dünyada faaliyete başlamakla CARE dünyaya açılıyor. Aynı yıl CARE yalnız gıda yardımı politikasından vaz geçerek yardım paketine farklı ürünler, cihazlar da elave etmişti. 1955`de artık Avrupa`nın sağaldığını ilan edenlerin CARE`in faaliyetine gerek kalmadığını söylemelerine karşı, CARE tüm dünyada yardım faaliyeti ile meşğul olacağını bildirdi. 1956`da CARE Macaristan Devrimi sırasında yaranan mülteci akınına gıda yardımı sağlayan operasyonu ile Avrupa`da faaliyetini uzun süre durdurdu. Bundan sonra CARE`in faaliyeti daha ciddi konuları kapsamaya başladı. 1967`de CARE hükümetle saziş bağlayarak Honduras`da okul inşaatı projesine başladı. Bu dönem CARE esas olarak eğitim ve propoganda konularını ele almışdı. 1977`de ise CARE ve Çili hükümetinin sazişine esasen ülkede 200 okul öncesi anaokulu yaratıldı. 1990`larda CARE esas olarak ormanların korunması ve ağaçların dikimi gibi çevresel koruma projelerini, hem de fakirliği aradan kaldırma uğruna projeler hayata geçirdi. 1990`larda CARE hem de mikrofinans ile meşğul olmaya başladı. İlk böyle pilot proje 1991`de Nijer`de gerçekleştirildi.

2006`da ABD`de CARE`in “İ am Powerful” kampanyası başlatıldı. Bu kampanya kadınların kamuda rollerinin güçlendirilmesini maksat edinmiştir. Hazırda CARE kendi bütçesini onlayn şekilde açık tutan az sayıda örgütlerden biridir.⁶⁸

2.1.2. Greenpeace

Greenpeace – çevresel sorunlarının çözülmesi uğruna çalışan, 40`dan fazla devlette ofisi olan, koordine edici ofisi Niderland`da bulunan uluslararası sivil toplum kuruluşudur.⁶⁹ Greenpeace amacının "Dünya'nın tüm çeşitliliği ile yaşamı besleme gücünü garantiye almak"^[4] olduğunu belirtiyor ve küresel ısınma, ormanların yok olması, aşırı avlanma, ticari balina avcılığı, genetik mühendisliği ve nükleer gibi küresel sorunlarla ilgili kampanyalara odaklanmaktadır. Greenpeace amaçlarına ulaşmak için doğrudan eylem, lobicilik ve araştırmadan yararlanıyor. Küresel örgüt 2,9 milyon bireysel destekçisine ve vakıf, fon yardımlarına güvenerek hükümetlerden, şirketlerden ve siyasi partilerden bağış kabul etmez.⁷⁰

Yukarıdaki bölümde belirttiğimiz gibi, Greenpeace, birkaç kişinin kiraladıkları kırık dökük bir tekne ile nükleer denemeleri protesto etmek için ABD'nin Alaska eyaletinde Amchitka'daki nükleer deneme sahasına gitmeleri ile 1971 yılında doğmuştur.⁷¹ Daha öncelerinden faaliyetde olan Sierra Club adlı NGO üyeleri olan bu kişiler bu örgütten ayrılarak kendi evlerinde, Kanada'nın Vancouver şehrinde daimi görüşmeler yaparak (1969) sonra Greenpeace ismini alacak olan örgütün ilk çalışmalarını

---

⁶⁸ Morris D., **A Gift From America: The First 50 Years of CARE**, Longstreet Press USA, April 1996, s. 10-20

⁶⁹ Örgütün resmi sitesi: www.greenpeace.org

⁷⁰ Sarah Jane Gilbert, “The Value of Environmental Activists”, Harvard Business School, **HBS Cases**, September 2008, <http://hbswk.hbs.edu/item/5797.html> (Erişim Tarihi: 29.03.2015)

⁷¹ Marc Mormont ve Christine Dasnoy, “Source strategies and the mediatization of climate change. Media, Culture & Society”, **SAGE** London, Thousand Oaks and New Delhi, 1995, Vol. 17, No. 1, s. 49–64.

yapmaktaydılar. Bu kişiler Robert Hunter, hanımı Bobbi Hunter, İrving Stowe ve hanımı Dorothy Stowe idiler. Örgütün belli bir kurucusu yoktur, hatta Kanada`da Vancouver şehrinde böyle bir şaka vardır ki, bir bar`da, kafede oturup birine Greenpeace`nin kurucusu kim diye sorsanız, “ben” deye cevap alacaksınız. 1 yıl içerisinde ilk üyelerin evlerinde yaptıkları görüşmelerin sonunda üyelerin sayısı artarak, artık "The Don't Make a Wave Committee" (Dalğa Yapma Komitesi) ismiyle kurdukları komite 1972`de Greenpeace ismini aldı. Amçitka`da ABD nükleer sınavı sonlandırdıktan sonra Greenpeace üyeleri dikkati Fransız Polonezya`ında Moruroa Atoll`da nükleer sınava yönlendirdiler. Onlara yine mali yardım gerekliyordu ve bu nedenle Yeni Zelandalı işadamı David McTaggart ile ilişki kurdular ve yeni yatı olarak, onu Greenpeace III olarak isimlendirerek Fransız nükleer sınav alanına gittiler.⁷² Fransızlar her türlü şekilde bu protestoyu engellemeye çalıştı, hatta McTaggarta tecavüz ederek, döverek, bir gözünün görmesinin kayb etmesine neden oldular. Lakin olay fotoğrafları yayılıp, mesele kamusallaşınca Fransızlar nükleer sınavı durduracaklarını ilan ettiler. Bundan sonra McTaggart Fransız hükümetine karşı dava açarak, hem de Greenpeace`nin tüm Avrupa`da yayılmasının ve faaliyetini genişlendirmesinin teminatçısı ve lobbisti oldu.⁷³ 1970`lerde Greenpeace üyeleri balınanın ticari amaçla avına karşı serbest kampanya başlattılar. Esas kurucu üyelerden olan İrving örgütün yalnız nükleer silahsızlaştırma meselelerine odaklanmasını istiyordusa da, 1975`de onun ölümünden sonra örgüt resmen diğer alanlarda da faaliyetini ilan etti. 1979`da örgütün bir çok devletlerde yayıldığına göre Niderland`ın Amsterdam şehrinde ofisi olan Greenpeace International ilan edildi. Hazırda örgütün 45 devlette faaliyet gösteren 28 regional ofisi

---

⁷² Rex Weyler, **Greenpeace: How a Group of Ecologists, Journalists, and Visionaries Changed**, Raincoast Books, Vancouver, British Columbia, 2004, s. 90-100, 190-200

⁷³ Vanessa Timmer, **Agility and Resilience: The Adaptive Capacity of Friends of the Earth International and Greenpeace**, University of British Columbia, Vancouver, February 2007, s.120-125

vardır. Örgütün üstün yanı devletlerden, hükümetlerden, partilerden, hatta uluslararası örgütlerden bile mali yardım almaması, yalnız bireylerden, özel yardımlardan, fonlardan malileşmesidir. Bu onun faaliyetini daha şeffaf yapıyor. 2014 bilgilerine göre Greenpeace`nin geliri 300 milyon euro`dur. 2011`de Greenpeace “Dirty Laundry” (Kirli Camaşırhane) isimli rapor hazırladılar. Bu raporda Çin`de faaliyet gösteren tekstil sanayilerinin üyeleri olan top fashion ve spor brandları olan şirketlerin (Abercrombie&Fitch, Adidas, Bauer Hockey, Calvin Klein, Converse, Cortefiel, H&M, Lacoste, Li Nang, Metersbonwe Group, Nike, Phillips-Van Heusen and Puma AG) faaliyeti sonucu Çin`in çaylarına kütleli toksik zehirli maddelerin akıtılması gösteriliyordu.<sup>74</sup> 2013`de örgüt bu rapor esasında “Detox Fashion” isimli kampanya başlattı. 2012-2013`lerde Antarktika-Çevre Protokolü`nu esas alarak “Arktik`i Koruyalım” isimli kampanya hayata geçirdiler.<sup>75</sup> Maksat Arktik regionunda petrol ve gaz çıkarılmasının, balık ovunun, askeri operasyonların durdurulmasıydı. Bu kampanya sırasında Rusya`nın GazProm Şirketi ile 2013`de Peçora denizinde sorun yaşanmış, Greenpeace aktivistleri tutuklanmış ve yalnız 100 gün sonra Rus hükümeti tarafından “af edilerek” bırakılmışlardır.<sup>76</sup> Daha sonra benzer sorun Norveçin Statoil petrol şirketi ile de yaşandı. Norveç hükümeti söylemiştir ki, Greenpeace`in Statoil`in faaliyetine mani olması sonucunda kazı işleri durdurulmalı olmuştur ki, bu da her güne 1.26 milyon dolar kayb etmesi demektir. 2014`de ise yine aynı “Save the Arctic – Arktikanı Koruyalım” kampanyası çerçevesinde Lego oyuncak şirketine karşı boykot ilan

---

⁷⁴ “Adidas, Clarks, Nike and Timberland agree moratorium on illegal Amazon leather”, **the Telegraph**, 4 August 2009, <http://www.telegraph.co.uk/news/earth/5970141/Adidas-Clarks-Nike-and-Timberland-agree-moratorium-on-illegal-Ama-zon-leather.html>, (Erişim Tarihi: 01.04.2015)

⁷⁵ Steve Erwood, **The Greenpeace Chronicles, 40 Years of Protecting the Planet**, Amsterdam, November 2011, s. 1-5

⁷⁶ Walker, Shaun. "Greenpeace activists could be charged with terrorism after ship stormed ", **The Guardian Newspaper**, 20 September 2013, <http://www.theguardian.com/environment/2013/sep/20/greenpeace-ship-stormed-russian-coastguard> (Erişim Tarihi: 02.04.2015)

edilmiştir. Neden ise Lego oyuncaklarının üzerinde Arktik bölgesinde petrol çıkaran Şell şirketinin logosunun olması idi. ⁷⁷ Lakin bu söylenenlere karşı taraftan da cevap reaksiyonu gelmiştir. Örneğin, Rusya olayında Rus tarafı söylemiştir ki: “Greenpeace adeta farklı büyük şirketler tarafından diğer şirketin otoritesini azaltmak için kullanılıyor. Bundan başka, onlar petrol çıkarma platformuna kendilerini bağlayarak kendi akıllarınca işe mani olmaya çalışıyorlar. Biz onlara platformmaya kalkmayı, işi kendi gözleri ile görmeyi ve petrolun nasıl çıkarıldığını anlatmaya çalışıyoruz, onlar ise diyalogu istemiyorlar. Bundan başka, tüm dünya Arktikin harbisizleştirilmesinin gerektiğini söylese de, hazırda bu bölgenin kıyısı tamamen tutulmuştur ve her kes kendi işini yapıyor, hatta ABD de burda petrol çıkarıyor, ve biz Greenpeace`in nedense ABD`li platformlara atak ettiğini görmemiştir”. ⁷⁸

Örgütün temel ilkeleri: şiddetsiz doğrudan eylem, bilimsellik, bağımsızlık, tabiata saygı olarak belirlenmiştir.

Örgütün başlıca çalışma alanları: okyanuslar ve yaşlı ormanların korunması, iklim değişikliğini durdurabilmek için fosil yakıtların kademeli olarak sonlandırılması ve yenilenebilir enerjilerin teşvik edilmesi, nükleer silahlanma ve nükleer kirliliğe son verilmesi, temiz ve yenilenebilir enerjinin kullanılması, zehirli kimyasalların ortadan kaldırılması, genleri ile oynanmış organizmaların doğaya bırakılmasının önlenmesi, savaşların önlenmesi, küresel ısınmanın durdurulması, ticari

---

⁷⁷ “Whose Interests Does Greenpeace Serve To?”, **The Citizen Daily Newspaper**, October 2014, <http://en.citizendaily.net/whose-interests-does-greenpeace-serve-to/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2015)

⁷⁸ “Greenpeace has no relation to environmental protection”, **Pravda Newspaper**, September 2013, <http://english.pravda.ru/society/stories/23-09-2013/125728-greenpeace-0/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2015)

amaçlı balina avının kontrol altına alınması, ormanların yok olmasının engellenmesi.⁷⁹

2.1.3. NED-NDİ-İRİ

NED (National Endowment for Democracy – Demokrasiye Milli Yardım) ABD sivil toplum kuruluşudur.

ABD daim yardım yapmakla kendi çıkarlarını hayata geçirmiştir. Bu kimisine göre win-win (kazan-kazan) durumu, kimisine göre de lose-win (kayb et-kazan) durumu yaratıyordusa da, ABD hep kazanan taraftaydı. İlk yardım programı I Dünya Savaşı sırasında 1915`de alman müdahalesi sonucu yardıma ihtiyacı olan Belgium Relief (Belçikaya Yardım Örgütü) idi. Daha sonra II Dünya Savaşı sonrası Marshall Planı çerçevesinde Avrupa ülkelerine yardım yapıldı. 1947`de CİA –devlet ajanslığı kuruldu.⁸⁰ Maksudı dünyada baş veren olaylar hakta ABD`e haber vermek, hem de ABD`nin politik çıkarları doğrultusunda gizli faaliyetlerde bulunmaktı. 1961`de ise USAİD yaratıldı. Maksudı diğer örgütlerle aynıydı. Lakin tüm bunlar devlet programı ve adıyla gerçekleştiriliyordu. 1963-1973`lerde Vietnam savaşı sırasında ABD kendine negatif imaj kazandı. Artık hükümet-dışı humanitar görünümlü, lakin yine de ABD çıkarları için çalışan yeni örgüte gerek vardı. Pozitif imajı yenilemek gerekiyordu ki, bu zaman 1983 yılında Ronald Reagan Kongre`de demokratlarla çalışarak odak noktasında “demokrasiyi

---

⁷⁹ Marc Mormont ve Christine Dasnoy, “Source strategies and the mediatization of climate change”, *Media, Culture & Society, Sage Journal*, 1995, Vol. 17, No. 1, s. 49–64

⁸⁰ Merle Curti ve Kendall Birr, *Prelude to Point Four: American Technical Missions Overseas, 1838-1938*, Greenwood Press, 1978, s. 270-284

desteklemek” olan NED`i kurdu. NED askeri taktiklere karşı alternatif olarak müdahale aracı olarak geliştirildi. Demokrasi Özendirme Projesinin danışmanlarından Williams A.Douglas bununla ilgili şöyle açıklamıştır: “ABD dış politikasının 3 önemli aracı bulunuyordu: diplomasi, ekonomi ve askeri. Şu anda ikisi de eklendi: propoganda ve diğer ülkelerde dost kuruluşlara (NGO`lara) destek vermek”. NED`in ilk başkanı Allen Weinstein NED ve CİA`ın görev değişimini şöyle açıklamıştır: “bugün bizim yaptığımız birçok işi 25 yıl önce CİA gizlice yapmıştır”.<sup>81</sup> NED`in hükümet dışı olma esnekliği yurt dışındaki örgütlerle ortaklık ve işbirliği geliştirmesi için kritik avantaj sağlamaktadır. NED, ABD özel sektörüne yurt dışındaki benzeri örgütlere yardım yapma imkanı sağlamaktadır. Bu örgüt hükümet dışı olduğunu defalarca vurgulamasına rağmen faaliyetleri Kongre tarafından finanse edilmiş ve kendi faaliyetleri konusunda ilgili büyükelçilikleri ve devletleri bilgilendirmiştir. Örneğin 2009`da NED bütcesinin 135 milyon dolar olduğu ve bu mali hesabın ABD hükümetinden geldiği hiçkimseye sır değildir. NED, farklı ülkelerde işbirliği içinde olduğu örgüt ve şahısları bir araya getirmek ve onlar arasında müzakereleri genişletmek için yayın organı olan Journal of Democracy ve Demokrasi için Uluslararası Forumu (İnternational forum for Democracy) kullanmaktadır. Bunlardan başka NED`in önderliğinde Reagan-Fascell Fellowship Programı, Network of Democracy Research İnstitutes (Demokrasi Araştırma Enstitüsülerinin Şebekesi), Uluslararası Mediaya Yardım Merkezi kurulmuştur.<sup>82</sup> NED`in birçok gizli eylemleri ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından desteklenmiştir. NED operasyon, ilişkilerin kontrolü ve finansal destek açısından arabulucu rolü oynamış ve

---

⁸¹ Michael J.Barker, “Co-opting Intellectual Aggressors:The "Progressive" Face of the CIA”, **Swans Commentary**, November 17, 2008, <http://www.swans.com/library/art14/barker08.html> (Erişim Tarihi: 10.04.2015)

⁸² Larry Diamond, **Developing Democracy: Toward Consolidation**, Johns Hopkins University Press, 1999, s. 13.

onun üzerinden aktarılan paralar ABD'nin diğer örgütleri tarafından diğer ülkelerdeki STK'lara aktarılmıştır. Bu sistemde birinci bağı NED'in çekirdek kuruluşları - Ulusal Demokrasi Enstitüsü (National Democracy Institute for International Affairs – NDI), Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitüsü (International Republican Institute – İRI), American Center for International Labor Solidarity (ACILS – Uluslararası İş Birliği üzere Amerikan Merkezi) ve Center for International Private Enterprise (CIPE – Uluslararası Özel Kuruluşlar için Merkez) olmuştur.⁸³

ABD tarafından yardımın ayrılması süreci özellikle Kongre ve Dış İşleri arasında uzun süren görüşmeler sonucu başlar, Dışişleri Bakanlığının ülke veya bölgeden sorumlu şubeleri tarafından koordine edilir ve USAID tarafından uygulanır. USAID, NDI, İRI, Soros, sonralar Avrasya Fonu gibi kuruluşlar bu işin sonraki bölümünde devreye geçerler. ABD geçiş ülkelerinde STK'ları desteklemek yoluyla bir taraftan toplumsal fikrin oluşturulmasında etkin rol oynarken diğer taraftan da yönetimler üzerinde söz sahibi olmaya çalışmıştır. Örneğin, 1990'larda ABD bazı insan hakları ve sivil toplum örgütlerini Parlamento şeffaflığı için örgütlemiştir. 1990'da NDI temsilcileri Nepal'da yolsuzluğa karşı mücadele amaçlı STK'lar arasında koalisyon oluşturulmasını desteklemiştir. Bir çok ülkelerde ABD destekli STK'lar muhalif rolünü oynamıştır. Örneğin, 1990'larda ABD Romanya'da muhalif eksenli teşkilatlara gizli destek vermiştir. ABD'nin verdiği desteğin ana hedefi Romanya Cumhurbaşkanı olan İon İlyesku (Sovyet düşünceli) hükümetini devirmek amaçlı olmuştur.⁸⁴

---

⁸³ NED Strategy **Document**, January 1992, s.4-10, www.ned.org/docs/strategy/1992_Strategy_Doc... (Erişim Tarihi: 10.04.2015)

⁸⁴ Thomas Carothers, "The NED at 10", **Foreign Policy**, No. 95, 1994, s. 123–138

Örgüt 28 Asya STK`na yardım ediyorsa, bunun 18`i Çinli STK`lar oluşturuyor. Bu STK`lara ayrılan yardımlar çerçevesinde Hong Kong, Xinjiang, Tibet ve bu gibi sorunlu bölgelerin Çinden ayrılması destekleniyor. Çinde desteklenen örgütlerin en önemlileri bunlardır – Human Rights China, China Strategic İnstitute (Çin Stratejik Enstitüsü) ve Laogai Research Foundation(Laogai Araştırma Fonu). Uluslararası Uygur İnsan Hakları ve Demokrasi Fonu, Uluslararası Uygur Yazarlar Klubü, Uygur Amerikan Asosasyonu, Dünya Uygur Kongresi gibi örgütlere ayrılan yardımlar ile ABD (NED vasıtasıyla) Çinden uygurların ayrılmasını destekliyor.⁸⁵

2010`da NED Venezuela`da muhalif media çalışanlarını desteklemekle suçlanmıştı. NED 1980`lerde Batı Avrupa`da da komünistleşme tehlikesi gördüğü bölgelerde faaliyete başlamıştır, örneğin, Fransa`da.<sup>86</sup> Fransız Francois Mitterand hükümeti sosyalist eylemler yapınca bu ABD`nin rahatsızlanmasına neden oldu ve derhal NED işe baş vurdu. En son NED Fransız NGO`su olan Reporters Without Borders-e (Sınırsız Gazeteciler) mali destek vermiştir. 1980-1990`larda NED Doğu Avrupaya özellikle dikat ayırarak, bura milyonlarla dolar yatırım yapmıştır. Bu örgüt 2000`lerde yaşanan “Renkli Devrimler” zamanı özel çaba sarfetmiştir. En son 2012`de başlanan Ukrayna olaylarında da NED`in etkisi hakta söz ediliyor.<sup>87</sup> Böyle ki, NED kendi raporunda bildirmiştir ki, 2010`de Ukrayna için 3.3 milyon dolar mali yardım yapmıştır. Bu yardımlar Ukraynanın farklı, tüm bölgelerinde

---

⁸⁵ Ben A. Franklin, "Democracy Project Facing New Criticisms", **The New York Times**, December 1985, <http://www.nytimes.com/1985/12/04/us/democracy-project-facing-new-criticisms.html>, (Erişim Tarihi: 11.04.2015)

⁸⁶ B. Raman, “The National Endowment for Democracy of US”, March 2006, <https://therearenosunglasses.wordpress.com/2010/04/08/national-endowment-for-democracy-overt-arm-of-the-cia/> (Erişim Tarihi: 12.04.2015)

⁸⁷ Nick P. Walsh, “US sidles up to well-oiled autocracy”, **The Guardian**, July 2004, <http://www.guardian.co.uk/international/story/0,3604,1252221,00.html> (Erişim Tarihi: 11.04.2015)

faaliyet gösteren NGO'lara yatırılarak insanların düşüncelerini kendi isteyi doğrultusunda yeniden şekillendirmeye, olayları kızıştırmaya yetmiştir. Hazırda Ukrayna bu faaliyetin sonucunu çok ağır şekilde ödemektedir.⁸⁸

Örgütü kritize edenler onun "demokrasi yayması"na rağmen kendisinin hiç demokratik olmadığı, örneğin kendi fonlarını nasıl harcadığını, milyonlarca dolar parayı nereye yatırdığını kamuya tam açıklamıyor. Örgüt sadece renkli ideyalarını yayarak renkli devrimlerin yapılmasında bir araçtır.⁸⁹

2.1.4. NRA (National Rifle Association)

1871`de yaratılmasının ardından insanlara silaha sahip olmak haklarının verilmesine dair lobbicilik yapıyor, trainingler ve telimler geçirerek insanları silah kullanımına dair eğitiyor, ABD Ana Yasasının korunması için çalışıyor. Hala da faaliyetini sürdüren bu koca örgüt, 2013`de 5 milyon üyeye sahipti. NRA`nın 4 tabi kurumu vardır. NRA Sivil Hakları Koruma Fonu, NRA Fonu Inc., NRA Özel Yardım Fonu ve NRA Freedom Action (Özgürlük Faaliyeti) Fonu.<sup>90</sup> Örgütün faaliyeti sonucu 1934`de National Firearms Act (Milli Ateşli Silahlar hakta Akt) kabul olundu. 1977`de ise örgüt Respublikacılar tarafından politikaya katıldı. Klinton Administrasyonu döneminde NRA faaliyetini daha çok

---

⁸⁸ İ. Robinson ve J.Gindin, 'The Battle for Global Civil Society'; **Voltaire Network**, Venezuela, Interview, 13 June 2005, <http://www.voltairenet.org/article125789.html> (Erişim Tarihi: 11.04.2015)

⁸⁹ Michael Barker, "The New York Times 'Reports' On The National Endowment For Democracy," 20 October 2008, **Swans**,

<http://www.swans.com/library/art14/barker06.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2015)

⁹⁰ Örgütün resmi sitesi: www.nra.org

silah kontrolü politikasına yöneltti. 1976`da NRA`nın Political Victory (Zafer) Fonu yaratıldı ve 1998`de geçirilen Parlamento seçimlerinde bu Fon en büyük finansman sağlayıcılarından oldu. 1999`da Fortune magazini sorgusuna göre, NRA ABD`de en güçlü lobbici örgüt olarak devamlı olarak 3 yıl birinciliğini korudu. Cris Cox NRA`nın en önemli lobbistlerinden olmakla beraber çok güçlü ABD politikacısıdır. 2012 yılı göstergelerine esasen, Cumhuriyetçi (%88) veya Demokrat (%11) olmasından asılı olmayarak ABD`nin büyük çoğunluk Kongresmenleri politikaya kadem yapmakta az veya çok derecede NRA`dan destek almıştır. Örgüt kendisine ABD`nin en koca sivil haklar uğruna savaşıyor örgütü adını yakıştırsa da, biz bu örgütü daha çok politika aracı, hatta politika yapıcı bir kurum olarak görüyoruz. Buna benzer diğer örgütlere örnek, National Association of Deaf (Milli Sağırılar Cemiyeti) ve NAACP`ı göstere biliriz. NRA 2014`de imzalanan ve 67 devlet tarafından ratifike edilen Silah Ticareti Antlaşmasına karşı çıkarak, Senat`ın bu Antlaşmanı ratifike etmesine rağmen, onun bozulmasını hedeflemiştir. Örgüt Kanadanın silah kayıtına karşı çıkmış, Brezilya silah kullanma haklarını desteklemiş, Avustralya silah kanunlarını kritize etmiştir. Görüldüğü gibi, örgüt dünyada silahların yayılmasına çaba harcıyor ve silahların yayılmasına karşı çıkan yasaları ve antlaşmaları bozmaya çalışıyor. Çok ta humanitarcasınadeğil...⁹¹

2.1.5. Amnesty International

Uluslararası Af Örgütü veya Amnesty International (yaygın olarak Amnesty veya AI), Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve diğer

---

⁹¹ Jeffrey L. Rodengen, **NRA: An American Legend**, Write Stuff Enterprises Incorporated, September 2002, s.50-59

uluslararası standartlarla belirlenmiş her türlü insan haklarını savunma ve teşvik etmeyi amaç edinmiş uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur.

AI özellikle düşünce suçlarının serbest bırakılması, siyasi suçlarının adil bir şekilde yargılanması, işkence, idam ve tutuklulara gösterilebilecek her türlü zulmün bertaraf edilmesi, siyasi cinayet ve adam kaçırmaya ve her türlü insan hakları ihlaline karşı durulması konusunda çeşitli kampanyalar düzenler.

1977 yılında Nobel Barış Ödülünü kazanan AI bugün yaklaşık 2 milyondan fazla üye ve destekçisinin yanı sıra 5 milyondan fazla aktivistiyle 216 ülke ve bölgede faaliyet göstermektedir.

Uluslararası Af Örgütü (AI) 1961 yılında, Londra'da İngiliz avukat Peter Benenson ve Eric Baker adlı, Quaker dinine mensup bir barışsever tarafından kurulmuştur. Benenson'un bu kurumu kurma fikri, gazetelerde defalarca, hükümetlerin kendi halklarına karşı haksız davranışlarını okuduğunda oluştu. Okuduğu makale, "Özgürlük" kelimesinin o zamanlar yasak olduğu Portekiz'de iki üniversite öğrencisinin bir lokantada "özgürlük" şerefine kadehlerini kaldırdıkları için yedi yıl hapse mahkûm edilmeleri hakkındaydı. 28 Mayıs 1961 tarihinde Benenson, İngiliz gazetesi The Observer'da bu vaka hakkında "Unutulmuş Mahpuslar" (The Forgotten Prisoners) başlıklı makaleyi yayınladı. Bu makalede okuyucularını, bu gençlerin salıverilmesi için hükümete mektup yazmaya çağırıyordu. Yazısı o kadar etkili oldu ki bunu izleyen bir düzine ülkede haksızlık kurbanlarının haklarını savunmak için mektup yazma grupları oluştu. Bu eylem, "Appeal for amnesty" (Politik tutukluların bırakılma çağırısı) olarak Amnesty International'ın başlangıcı kabul edilir.

Örgütün tipik eylem tarzı şöyle sayılabilir.⁹²

- Vaka çalışması: Bu eylem örgütün kurulmasından beri uygulanmaktadır. Politik bir tutuklunun - ideal olarak - serbest bırakılıncaya kadar Amnesty gruplarınca uzun süreli gözetilmesidir. Buradaki temel prensip, Amnesty gruplarının kendi ülkelerindeki bir vakada çalışmamalarıdır.
- Acil eylem (urgent actions) : 1973 yılında uygulamaya konmuştur. Amaç, tehdit unsuru olan insan hakları ihlaline karşı acil reaksiyon göstermektir. 48 saat içinde üyeler ve destekçiler harekete geçirilerek sorumlu devlet kurumlarına başvurulur.
- Unutulmaya karşı mektuplar: Çeşitli ülkelerden ayda yaklaşık üç vaka sunulur. Söz konusu vakalar, kayıp kişiler, uzun süreli tutukluluk halleri, adil olmayan yargı hükümleridir.
- On-line kampanyalar AI, kampanyaları için İnternet'i protesto aracı olarak kullanır.

Uluslararası Af Örgütüne yapılan eleştiriler iki ana grupta toplanabilir: seçim ön yargısı, yani seçilime bağlı tarafgirlik veya yan tutma, ve ideolojik ön yargı. Ek olarak birçok hükümet ve devlet onu tarafgirlik, tek taraflı bilgilendirme ve güvenliğe karşı tehditlerini hafifletici neden olarak değerlendirmemekten dolayı suçlamıştır.

Seçim ön yargısı, bir konu için örnek veya aday seçerken tarafgirliğe neden olan ön yargı olarak tanımlanabilir. Uluslararası Af Örgütü'nün göreceli olarak daha demokratik ve açık ülkeler hakkında daha fazla rapor sunduğu genelce kabul edilmiştir. Seçim ön yargısı kanısı veya suçlamasının da kaynağı budur. Örneğin örgütün İsrail'deki insan hakları ihlallerine olan ilgisiyle Kuzey Kore veya Kamboçya'dakilerin karşılaştırılmayacağı, bu ülkelere daha

---

⁹² Örgütün resmi sitesi: www.amnesty.org

az odaklanıldığı iddia edilir. Uluslararası Af Örgütü her yıl yaptığı raporlarda dünya genelinde baş veren insan hakları ihlallerini yazıyor. Örneğin, 2013 raporunda bir sıra insan hakları ihlallerinden söz edilmiştir: 2012`de Pakistan`da Malala Yusufzay`ın kız çocuklarının eğitimini internet blogunda talep ettiği için idam edilmesi, 2010`da Orta Doğu ve Kuzey Afrikada yayılan Arap Baharı protestolarını başlatan Muhammed Buazizin kendini yandırma haddine çatdırılması, 2012`de Kamboçya`nın başkenti Phom Penh`de insanların zorla yaşadıkları mahalleden çıkarılması sonucu 300 ailenin evsiz kalması, bundan bir kaç hafta sonra Brezilya`nın San Paulo eyaletinde Pingeirinho gecekondu bölgesinde yaşayan 600 Brezilyalı`nın kovulması, Mart ayında 21 Jamaikalı kişinin polis ateşiyle öldürülmesi hakta yazıyordu. Bunlarla beraber 2012`de Azerbaycanda bir qrub müzisyenin Eurovizyon şarkı yarışması öncesi tutuklanması ve dövülmesinden söz ediliyor.⁹³ Belirtelim ki, 2012`de gerçeten bir protesto düzenlenmişti. Maksat Eurovizyonu protesto adıyla iktidarı protesto idi. Bu tür protestolar tüm devletlerde büyük yarışmalar öncesi yapılmaktadır. Hatta Avrupa devletlerinde bile protestolar devlet polisleri tarafından dağıtılmaya çalışılmaktadır. Aynı senaryo Azerbaycan`da yaşandı ve aşırı reaksiyon gösteren aktivistler tutuklandı. Lakin Aİ`nin yazdığı yazı ve onun başlığı hiç de tüm gerçekleri göstermiyor ve Azerbaycan hakta müzik yarışması öncesi müzisyenlerin polisler tarafından dövülmesi yazısını paylaşmakla negatif bir imaj yaratmaya çalışıyor. Çok interesandır ki, ABD`de polislerin çok gereksiz yere insanların hayatına bir anda son koymaları, bunu ABD hükümetinin sorgulamaya bile gerek duymaması Aİ tarafından eleştirilmemektedir. Hatta internette ABD polisleri tarafından

---

⁹³ Amnesty International, "Torture fears for Azerbaijani musicians after band insults president's mother", March 2012, <https://www.amnesty.org/en/articles/news/2012/03/torture-fears-youth-activists-held-azerbaijan/> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

öldürülen adamların listesi var.⁹⁴ Liste tam olmasa da en azından bazı isimleri ve onların öldürülme nedenleri okurken, ABD`de insan haklarının baya bir ciddi sorguya çekilmesi gerektiği ortaya çıkıyor.⁹⁵ Nezere alalım ki, Azerbaycanda polis protestocunu tutuklu yargılamış ve bırakmıştır, ABD polisi gibi, kendisine karşı çıktığı için öldürmemiştir.

2.1.6 Plan İnternational

I Dünya Savaşı sonrasında yaratılan ve hazırda dünyanın 51 devletinde, Asya`da, Afrika`da ve Amerika`da faaliyetde bulunarak, insanlara, özellikle de çocuklara yardım sağlamakla, onların haklarının korunmasını talep etmekle meşğul örgüt – Plan İnternational`dır. Örgütün 21 milli (ulusal seviyeli) tabi örgütü var. 2012 yılına göre dahili bütçesi 633 milyon euro idi. Farklı devletlerden mali yardım alan bu örgüt, hem de yerel ofislere sahiptir.⁹⁶

Örgütün yaranma tarihi İspan Sivil Savaşı dönemine, 1937 senesine tesadüf ediyor. Bu devirde savaş alanında çok yabancı gazeteciler, haberciler vardı. Onlardan biri de ingilis gazetecisi John Langdon idi. Her gün 11 bin mültecinin gelip geçtiği Santander istasyonunda bulunduğu zaman o bir çocukla rastlaşır. Çocuğun elinde bir kağıt vardı: “Bu, Xose`dir. Ben onun babasıyım. Eğer bu sizin elinize geçse, demek ben artık hayatta yokum. Kim benim oğlumu tapsa, benim ve Allahın hatrına, oğluma sahip çıksın”. Bu yazı Langdon`u çok etkilemişti ve sonuç olarak o tüm savaş kurbanı çocuklara yardım etmek kararına gelir ve örgüt kuruyor. Bu örgüt II Dünya Savaşı sırasında aktif faaliyetde bulundu ve faaliyetini Fransa, Belçika, İtalya, Niderland, Almanya, Yunanistan,

---

⁹⁴ List of killings by law enforcement officers in the United States, January 2012 http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_killings_by_law_enforcement_officers_in_the_United_States,_January_2012

⁹⁵ Ron Paul Forums, “List of the killings by law enforcement officers in United States”, <http://www.ronpaulforums.com/showthread.php?440742-List-of-killings-by-law-enforcement-officers-in-the-United-States> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

⁹⁶ Örgütün resmi sitesi: www.plan-international.org

Polşa, Çekoslovakya ve Çin olmakla dünyanın farklı bölgelerine taşıdı.⁹⁷ 1950`lerde Avrupa artık savaş hastalığından sağalıyordu ve bu nedenle PLAN dikkatini daha fakir bölgelere yöneltti. Bugünkü ismini o 2000`lerde kazandı. Bundan önce ise o farklı zamanlarda “Foster Parents Plan for Children in Spain” ve “Foster Parents Plan” olarak adlandırılmıştı.

Örgüt esas olarak eğitim, ekonomik güvenlik, su ve sanitariya, sağlık, acil durumlar, koruma ve çocuklarla ilgili konularda faaliyet göstermektedir. Örgüt üyeleri Haiti, Kolumbiya ve Japonya doğal afetleri ve diğer krizler zamanı özellikle yardım programlarıyla insanların durumlarının iyileştirilmesine çalışıyor.

Plan Hindistan`ın temsilcisi Anil Kapoor`dur. O Slumdog Millionaire filminde oynamış ve filmde aldığı tüm geliri bu örgüt çerçevesinde geçirilen Uluslararası Doğum Kayıtı Kampanyası`na bağışlamıştır.<sup>98</sup> Örgüt 2007`den itibaren Because I Am a Girl (Çünkü ben kızım) kampanyası gerçekleştirerek tam dünyada kadın ve kız haklarının koruyucusu gibi çaba göstermektedir. Bu kampanya sayesinde BM Genel Asamblesi 2012`de aldığı kararla her yıl 11 Ekim`i Uluslararası Kız Çocuğu Günü ilan etti.⁹⁹

2.2. STKların ulusal sorunların çözülmesindeki katkıları

---

⁹⁷ Plan Ltd, “The Effectiveness of Plan-centred Community Development”, Plan Program Review (2003-2006). **Working Surrey**, May 2007

⁹⁸ Plan International, 'Slumdog Millionaire' actors help raise money for Plan's work, 27 January 2008, <http://plan-international.org/about-plan/resources/news/slumdog-millionaire-actors-help-raise-money-for-plans-work/> (Erişim Tarihi: 17.04.2015)

⁹⁹ Alice Edwards, **Violence against Women under International Human Rights Law**, Cambridge University Press, 2010, s. 260-279

Her toplumda devlet ve devletin dışında kalan bir işleyiş mutlaka var olmuştur. Birbirlerinin lazımı ve melzumu olan bu iki oluşum arasında var olan “akrabalık” geçen zamanda hızlı bir gelişim göstermiştir. Bazı toplumda bu ilişki çatışma, bazı toplumlarda ise anlaşma düzeyindedir. Bu da, hemin devlette var olan demokrasinin gelişimine bağlıdır. ¹⁰⁰

Sivil toplum çoğunlukla demokrasinin beşiği olarak ele alınmaktadır. Çünkü insanların devletten izin almadan aralarındaki sorunları karşılıklı “rıza” göstererek çözmeleri katılımcı bir yapının doğmasına neden olmuştur. Katılımcılık ise demokratik düzenin vazgeçilmez unsurudur. Bu nedenle demokrasinin yaranma mekanı olan Batı`da, özellikle ABD ve Avrupa devletlerinde sivil toplum kuruluşları çok daha yüksek gelişmişlerdir. ¹⁰¹

Sivil toplum ve onun örgütlenmiş yapısı olan sivil toplum kuruluşları bir ülkede demokrasiye yaptıkları katkının yanında sosyal alanda da önemli işlevler görmektedir. Sivil toplum kuruluşları, devletin yeterince nüfuz edemediği alanlarda faaliyet göstererek aynı zamanda devlet faaliyetlerinin etkinliğine de katkı sağlamaktadırlar. Gelirden veya sosyal güvenceden yoksun kişilerin gıda, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarını gidererek sosyal hayatın düzenlenmesinde olumlu katkılar sunmaktadırlar. Lakin bu katkıların bir bedeli vardır. Özellikle global alanda çalışan STK`lar yardımlar yaparken kendi düşüncelerini de insanlara azmettirmeye çalışıyorlar. Veya bazı toplumlarda ayrılan yardımların

---

¹⁰⁰ “NGOs: A Long and Turbulent History”, **The Global Journal**, 24 January 2013, <http://www.theglobaljournal.net/article/view/981/> (Erişim Tarihi: 25.04.2015)

¹⁰¹ **A Guide to NGOs For the Military**, Chapter 2. Introduction to NGOs, <http://www.cdham.org/wp-content/uploads/2011/11/Chapter-2.-Introduction-to-NGOs.pdf> (Erişim Tarihi 25.04.2015)

yalnız küçük bir hissesi insanlara iletiliyor ve bu da bölgedeki yolsuzluk oranını daha da üste çıkarıyor.¹⁰²

İlk bakışta "hükümetten bağımsız kuruluşlar" olarak anlaşılan sivil toplum kuruluşlarının fonksiyon ve görevleri aslında çok geniştir. Artık bir enstitü gibi tam teşekküllü ve kendini onaylamış bir toplumda yaşanan süreçlerin sonraki gelişiminin belirlenmesinde müstesna role sahiptirler. STK'ların siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal, manevi ve diğer alanları içermesi onu gösteriyor ki, bu kurumlar toplumun tüm yapısal kuruluşları ile karşılıklı irtibat halindedir.¹⁰³

2.2.1.Sosyal sorunların çözümünde STK'ların rolü

Birçok NGO sosyal alanda, özellikle fakirliğin azaltılması, insanlara gıda ve temiz su, teknik ve manevi gibi yardımlar gösteriyorlar, örneğin Oxfam. Bunun yanısıra bazı NGO'lar insan hakları konusunda uzmanlaşmış ve bu alanda yetersiz buldukları belgelerin üzerinde çalışmakla meşguller, örneğin, FFDA(Forum for Fact-finding Documentation and Advocacy)¹⁰⁴. Bazı örgütler ise sadece ülkede faaliyetde bulunan diğer kuruluşlara teknik ve hizmeti yardımlar yapıyorlar, örneğin Afghanistan Information Management Services.¹⁰⁵

Günümüzde tüm çabalara rağmen, ülkelerin sosyal gelişme sürecinin yavaş olduğu görülmektedir. 21.yüzyılda yaşadığımız şu

---

¹⁰² James Arvanitakis, **Surviving Neo-Liberalism: NGOs Under the Howard Years**, Nebula, September 2009, s. 1-17, <http://www.nobleworld.biz/images/4Arvanitakis.pdf> (Erişim Tarihi: 26.04.2015)

¹⁰³ Dragan Golubovic Opinion on the law introducing amendments to certain legislative acts of the Russian Federation regarding the regulation of activities of non-commercial organizations performing the function of foreign agents, Conference of INGOs of the Council of Europe, **OING Conf/EXP**, August 2013, s. 37-42

¹⁰⁴ Örgütün resmi sitesi: www.ffdaindia.org

¹⁰⁵ Örgütün resmi sitesi: www.aims.org.af

günlerde dünya üzerinde 3 milyar kişi hala,günde 2 doların altında yaşamakta, zenginler ve fakirler arasındaki uçurum büyümektedir. Ayrıca,130 milyon çocuk hala eğitim sistemlerinin dışındadır,1,5 milyar kişi hala temiz suya ulaşabilmiş değildir ve 2 milyar kişi de kanalizasyonsuz bir ortamda yaşamaktadır.Tüm bu olumsuz koşullara iletişim teknolojileri sayesinde tanık olan kişilerin bunları görmezlikten gelmeleri düşünülemez.Öyleyse bu kişiler için sorumluluk duymak insan olmanın bir gereğidir.Bu sorumluluğu duyan kişiler de gönüllülük esasına dayalı faaliyetlerini küresel düzeye taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle kamu sektörü ve kâr amaçlı özel sektörün faaliyetlerinin yetersizliği nedeniyle sosyal ve ekonomik sektör olarak sivil toplum ortaya çıkmaktadır.Böylece hükümet dışı örgütler bir dönüşümü gerçekleştirilmektedir¹⁰⁶

Bazı STK'ların yoksulluk ve sosyal dışlanma alanında gerçekten önemli bir role sahip oldukları söylenebilir .Bunlardan EANP (European Anti-Poverty Network-Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı) amaçlarını yoksulluk ve sosyal dışlanma sorununu sürekli gündemde tutmak,bu sorunla mücadele kapsamında alınan önlemlerin etkili olmasını sağlamaya çalışmak,yoksulluk ve sosyal dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya olan gruplar için ve onlarla birlikte lobi faaliyetlerinde bulunmak olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁷ ise (Fédération Européenne d'Associations Nationales Travillant avec les Sans-Abri-Evsizlerle Çalışan Ulusal Dernekler Avrupa Federasyonu) 25 AB Ülkesinden özellikle evsizlik sorunuyla ilgili 90'dan fazla ulusal sivil toplum kuruluşunu bir araya getiren bir şemsiye kuruluş olarak amaçlarını,siyasi yetkililere sorumluluklarını hatırlatmak ve bu sorumlulukların yerine getirilip getirilmediklerini sürekli izleyerek sosyal politikaların oluşumunu etkilemek olarak belirtmektedir

---

¹⁰⁶ Fatma Kocabaş, “Küreselleşme Bağlamında Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Güçlendirilmesinde İnternetin Önemi”, **Kamu-İş**, Cilt 10, Sayı 2, 2008, s. 185-190, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1028.pdf> (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

¹⁰⁷ Örgütün resmi sitesi: www.feantsa.org

.Yoksulluğun önlenmesine dönük politik çerçevenin hazırlanması ve uygulanmasında UNESCO’da sivil toplum örgütlerinden yararlanmaktadır.¹⁰⁸

Nobel iktisat ödülü kazanmış Amartya Sen’e göre açlık,yokluktan değil,aslında var olana ulaşamamaktan kaynaklanmaktadır.Buradan anlaşılan dünya üzerinde refah ve gelir dağılımı büyük farklılıklar gösterdiği için toplumun bir kesimi gereğinden fazla ve çılgınca tüketirken bir kesimi de bu dengesiz ve adaletsiz paylaşım nedeniyle açlık içinde kıvrınmaktadır.Bu bağlamda STK’ların rolü büyük önem arz etmekte ve kaynakların dağılımı konusunda önemli katkılar yapılabileceği düşünülmektedir .Var olana ulaşamamak sadece bir para sorunu değil bir altyapı sorunudur da.Dolayısıyla acil yardım konusunda örgütlenmiş bir STK,çok farklı bir yapılanmaya sahip olmalıdır ve bu sorunların çözümünde etkin rol alabilirler.¹⁰⁹

2.2.2. Demokrasi ve siyasal sorunların çözümünde STK’ların rolü

Hiç bir yanlışlık olmadan, eminlikle söylemek olur ki, NGO’lar güncel uluslararası ilişkiler, global ekonomi ve milli hükümetler arasındaki işlemlerde çok önemli bir etki sahibi konumunu kazanmıştır. Onlar hem de devlet dahilinde var olan sorunların çözülmesinde aktif rol oynamaktalar. Onlar sosyal sorunların çözülmesi adı ile ülkeye giriyor, daha sonra demokrasi uğruna çalışan örgüte dönüşüyor ve az sonra ülke genelinde baş veren demokrasi devrimlerinin katalizatoru ola biliyorlar.

---

¹⁰⁸ European Research Conference, FEANTSA`s European Observatory on Homelessness, September 2014, Örgütün resmi sitesi: www.feantsaresearch.org

¹⁰⁹ Mehmet Demiral, “Türkiye’de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşlarının (Stk) Sürdürülebilir Sosyoekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü”, **Akademik Bakış Dergisi**, No 13, Ekim 2007, s.10-26

Ülke içinde var olan yerel demokrasi uğruna çalışan STK`lar ise bir çok devletlerde bastırılmaya çalışılıyor.

NGO`lar daha çok gelişmiş toplumlarda yaranmış ve diğer toplumlara sızmaya başlamıştır. Gelişmemiş toplumlarda NGO ihmali denilen bir tarz vardır. Gelişmemiş veya az gelişmiş devletlerin hükümetleri NGO`ların aktif faaliyetini azaltmak ve hatta hiçe indirmek istemektedirler. Nedeni şudur ki, NGO`lar toplumdaki gerçekleri açık açık söylemekle, hakimiyetin devrilmesine yol açabilirler. Onlara göre NGO demek, isimlendirmek demek, çerçeveselendirmek demek, suçlamak demek, utandırmak demk. Halkın hükümete karşı bir isim altında birleşerek, isyanlara ve mitinglere kalkışmaması, az görmesi, az bilmesi için, bu halin gerçekten yaşandığı bölgeler vardır ki, orda NGO`ların demokrasi yönünde faaliyetine her türlü yasaklamalar uygulanmaktadır.<sup>110</sup> Bunlardan başka, NGO`lar aktif şekilde azınlıkların ve dezavantajlı insanların hakları ve hakları ile ilgilenir, hükümetlerin lobbi işini yürütür veya her hangi ülkede her hangi uluslararası örgütü temsil ederler. STK`ların görevi kamuoyu oluşturarak devlet politikasını etkilemek olmalıdır. Devleti ele geçirmeyi hedeflemek ya da devlete yaranmak için politikalar oluşturmak işlevleri arasında yoktur, olmamalıdır. Lakin tam şu anda 3`cü bir taraf - uluslararası güçler devreye giriyor. STK`larla ilgili böyle bir söylem var: “STK`larla ilgili “tehlikeli bir şey var... STK'lar kolonyal dönemin misyonerleri gibi kullanılıyorlar artık. ABD nereye gidecekse, önceden STK'lar gidiyor. Ne kadar STK görürseniz o kadar emin olabilirsiniz ki bir felaket yaklaşıyor. Çok uluslu şirketler gelmeden STK'lar gelip araziye işgal ediyorlar” – Arundhati Roy...¹¹¹ Bu söylemde

---

¹¹⁰ John Clark, “The Relationship Between the State and the Voluntary Sector”, Global Development Research Center, s.4-14, <http://www.gdrc.org/ngo/state-ngo.html> (Erişim Tarihi: 27.04.2015)

¹¹¹ Kazinga Nanyonga, «The Role of Ngos in Rural Development: The case of Uganda», Lund University Sweden **Master Thesis**, 1998 , s.5-11, <http://www.abstract.xlibx.com/a-history/84204-1-the-role-ngos-rural-development-the-case-ofuganda-kazinga-nan.php> (Erişim Tarihi: 29.04.2015)

hangiyse bir anlamda gerçek ola bilir. Lakin gerçekten STK`ların amacı sadece “3`cü kolon” etkisi yapmak, devleti içinden kemirmek, hakimiyeti devirmek, 3`cü tarafın çıkarlarına hizmet etmektir mi? Bunu inkar etmiyoruz. ABD ve diğer kolonyal güçler her zaman “parçala ve hüküm et” politikasını uygulamıştır. Örneğin, ABD`nin ülkemizdeki STK`lara en son 2.4 milyon dolar yardım ayırması ve bu yardımın yalnız muhalif örgütlere iletmesi yukarıdaki soruya cevap ola bilir.

Büyük güçler ve başta da ABD geçiş ülkelerinde STK`ları desteklemek yoluyla bir taraftan toplumsal fikrin oluşturulmasında etkin rol oynarken diğer taraftan da yönetimler üzerinde söz sahibi olmuştur. 1990`da Romanya Cumhurbaşkanı İliyesku`nun devrilmesinde uygulanan politika, 90`lı yılların sonunda Slovenya Cumhurbaşkanı Vladimir Meciar`a, Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franko Tudjman`a ve Sırbistan`da Slobodan Miloşeviç`e karşı uygulanmış ve 2000`li yılların Renkli devrimleri ve Arap baharı gibi olayları zamanı uzun süreli hakimiyetde olan diktatörlerin devrilmesi zamanı da tekrarlanmıştı. Bu süreçte Komünizm sonrası düşünce ile kurulan gençlik teşkilatları önemli rol oynamıştır – Sırbistan`da Otpor, Gürcistan`da Kmara ve Ukrayna`da Pora gençlik teşkilatlarını bu sraya ait ede biliriz.¹¹² USAİD, NDI Gürcistan`daki yerli STK`lara para ve teknik destek aktararak seçimler sırasında seçim gözlemciliği ve exit-pollar yapmıştır. George Soros`un Açık Toplum Enstitüsü`nün (Open Society İnstitute) desteği ile kurulan Kmara üyeleri Sırbistan`a giderek gösteriler ve teknikler için Otpor`dan eğitim almıştır. Bundan başka dağılık şekilde siyasi muhaliflik yapan gruplar bir lider etrafında toplamaya çalışmıştır. Ukrayna`da liberal görüşlü Viktor Yuşşenko, Gürcistan`da ise ABD`de eğitim alan Mihail Saakaşvili lider olarak seçilmiştir. ABD ve Avrupa merkezli STK`lar

---

¹¹² Thomas Carothers, “The Backlash Against Democracy Promotion”, **Foreign Affairs**, Vol 85, No 2, April 2015, s. 55-68

sadece yerel STK'lara değil aynı zamanda siyasi partilere seçim süreci ile ilgili teknikler öğretmişlerdir.¹¹³ ABD demokrasi yayılımı, insan hakları savunması adı ile Azerbaycan'da da gençlik hareketini destekliyor. Buna örnek Nida gençler hareketidir. Bu hakta sonraki bölümde bahs edeceğim. ABD hükümetinin Ukrayna ve Gürcistan'da ABD destekli grupların iktidarlara karşı saldırgan tutumları ve iktidar değişimleri ile sonuçlanan faaliyetlerini dikkate alarak çevre devletleri olan Rusya, Çin, Beyaz Rusya, Azerbaycan'da ABD destekli örgütlerin faaliyetleri için problemler yaratılmış ve yerli STK'ların yurt dışından parasal destek alması yasaklanmıştır.¹¹⁴

Göründüğü gibi birçok uluslararası STK'lar ister yerli, gerekse uluslararası düzeyde esas itibarı ile devletleri ve uluslararası ilişkiler sisteminin diğer aktörlerini etkilemek ve belli ölçüde hedeflerine yönlendirmek için faaliyet gösteriyorlar. İşte bu karakterlerine göre bazen STK'ların asıl amaçlarının siyasi olduğu ve yüzde görünen amaçları ile bağdaşmadığı iddia edilir. Dünyanın en geniş şebekeleri ve uluslararası ilişkiler sisteminin diğer aktörlerini etkilemesi açısından en güçlü uluslararası STK'lerinden biri olarak kabul edilen Uluslararası Af Örgütü'nün öne sürdüğü amaç insan haklarının korunması olsa da, örgütün faaliyetinde siyasi meselelerin daha çok yer aldığı bilinen bir gerçektir.¹¹⁵ 2005'de Rusya'da kayıt altında 300 bin sivil toplum kuruluşu vardı. Rusya Dış İstihbarat Örgütü Başkanı Sergey Lebedev, 2012'de yaptığı açıklamada yabancı casusların, ülkedeki sivil toplum örgütlerini paravan olarak kullanarak faaliyet gösterdiklerini söylemiş, Batılı ülkelerde adeta itirazlar dalgasına neden olmuştu. Lebedev bu açıklamayı,

---

¹¹³ Rebecca Fisher, **Managing Democracy and Managing Dissent**, Corporate Watch, 1996: Michael Barker, "Do Capitalists Fund Revolution?", s.153-160

¹¹⁴ Ali Rıza Abay, "Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri", **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı**, Eskişehir 2004, s. 271-281

¹¹⁵ Örgütün resmi sitesi: www.amnesty.org

sivil toplum örgütleri üzerindeki devlet kontrolünü arttırmayı amaçlayan bir yasa tasarısının Rusya parlamentosunda görüşüldüğü sırada yapmıştı. Parlamento yasa tasarısını ilk görüşmede kabul etmişti. Muhalifler, bu yasa ile Kremlin'i hakimiyeti pekiştirmekle suçluyorlardı. Buna rağmen, sayıları bini aşan STK meclise tasarımı reddetmek çağrısı yapmıştı. Lakin, Rus Parlamentosu kararını vermişti ve Rusya'nın çıkarları için birleşmişti. Yasanın Rusya için en olumlu tarafı, önde giden uluslararası örgütlerin ülkede şubelerini bulundurması imkanının ortadan kalkmasıydı. İnsan Hakları İzleme Örgütü Human Rights Watch, yasayı eleştirdi. Bu yasanın uluslararası hukuku ihlal ettiğini savundu. Kremlin, STK görüntüsündeki bazı örgütlerin Rusya dışından mali destekle Rusya'nın güvenliğini tehlikeye düşürücü, Rus halkının ortak düşünceye ulaşmasının önüne set çekecek faaliyetler yapmasını engellemek istiyordu. Bu yasanı hazırlayan milletvekillerinden biri şöyle söylemiştir: “Ukrayna'da hükümeti CIA destekli gruplar devirdi. Ama, Rusya'da bunu yapamayacaklar”. Benzeri yasa Azerbaycan'da 2014 senesinde kabul edildi. Aynı senaryo burda da yaşandı – bir çok yerel ve uluslararası STK'lar bu yasayı eleştirse de artık karar kuvveye binmiştir. Şimdilerde STK görünümünde olan bazı türk örgütleri de, geçmişte “kolej” olarak faaliyet yürütmekteydiler. Osmanlı'dan kopan Bulgaristan'ın hemen tüm yöneticileri İstanbul'da eğitim veren Robert Kolej mezunu idi. Koca bir imparatorluk, kendine karşı savaşacak insanları kendi imkanlarıyla, kendi topraklarında yetiştirmişti. Şimdilerde bunun maliyeti epey yüksek. Dolayısıyla tüm dünyada STK adı altında faaliyet gösteren pek çok dernek, vakıf vardır ki, onlar birbaşa olarak diğer devletlerin, özellikle de Batılı güçlerin çıkarlarına hizmet ediyorlar. Böylece, araç olarak kullanılmalarına rağmen, uluslararası ilişkilerin temel aktörlerinden biri olarak kalmaktalar.¹¹⁶

---

¹¹⁶ Muhsin Kadioğlu, **Küresel Sorunlara Karşı Ulusal Tavrı**, 21. Asır Yayınları, Kasım 2010, Bölüm

2.3. STK`ların uluslararası sorunların çözülmesindeki katkıları

Uluslararası sorunların çözülmesinde STK`ların, özellikle de uluslararası STK`ların rolü vazgeçilemez gerçeğe dönüşmüştür. Halihazırda bazı uluslararası STK yıllık bütçesi bazı küçük devletlerin gayri safi gelirinden daha fazladır. Hatta bazılarının örgütlenmesi, sistem içinde sahip oldukları temsilcilik yeteneği onları küçük devletlerden daha önde tutuyor. Bu durum kendini daha çok bipolyar sistemin dağılmasından ve demokrasi kavramının uluslararası ilişkilerde daha fazla önem kazanmasından sonra özellikle dikkat çekici olmuştur.¹¹⁷

Uluslararası ilişkiler sisteminde STK'ların yerini ve rolünü analiz ederken esas olarak almalı olduğumuz etken hiç şüphesiz, uluslararası STK`lardır. Onlar uluslararası mekanda mevcut olan eğitim, sağlık, çevre, savaş, insan hakları gibi küresel sorunların çözülmesinde ön planda çalışan kurumlardır.

Eğitim alanında neredeyse tüm STK`ların faaliyetinden bahs edebiliriz. Uluslararası STK`ların hepsi faaliyet gösterdikleri alanla ilgili eğitim düzeyini arttırmak için trainingler, telimler, farklı kurslar teşkil ediyorlar. Lakin bu kursların hepsine her kes katıla bilmiyor. Bundan farklı olarak sivil inisyatifle yaratılan bir kurum vardır ki, onun faaliyetinden her kes yararlanıyor. Bu örgüt - Wikimedia Foundation`dur. 2001`de ABD`li Jimmi Wales (İnternet Girişimcisi) ve Larry Sanger(software developer) Wikipedia adlı İnternet ensiklopedisini yarattılar. İlk başlarda projeye mali desteği İngiliz kar-amaçlı şirketi

Bomis tarafından veriliyordu. Lakin çok kısa sürede proje çok büyük etki yarattı ve kurucular bunu kar-amaçlı olmayan bir projeye dönüştürmek istediler. Bu nedenle 2003`de Wikipedia`nın mali taraftan özgür faaliyetini teşkil ede bilmek için Wikimedia Foundation yaratıldı. Bu örgüt ücretsiz, çok dilli, geniş bilgilerin insanların yararlanmasına açık sunmak, insanların bilgililik oranını yükseltmek ve onları geliştirmek için wiki-esaslı projelerin araştırılmasına ve yayımlanmasına çalışıyor. 2015 senesinde örgütün 250 çalışanı ve 50 milyon dolar değerinde bütçe geliri vardır. Lakin kurumun gönüllü üye sistemi geliştirilmedi. Esas projeleri – Wikibooks, Wikinews, Wikidata, Wikipedia, Wikiquote, Wikimedia, Wikispecies, Wikiversity, Wikivoyage, Meta-Wiki, Wikisource, Wiktionary. Örgütün ana binası San-Fransisko`da yerleşiyor.<sup>118</sup> Her yıl Wiki esaslı projelerle ilgili şahsları bir araya getiren Wikimania adlı konferanslar gerçekleştiriliyor. İlk Wikimania 2005`de Almanya`nın Frankfurt şehrinde geçirilmiştir. 2013`de bu konferansa Hong Kong ev sahipliği yapmıştır. 2014 Wikimania ise Londra`da geçirilmiştir.¹¹⁹

Wikipedia yazıları bir sıra devletler tarafından zaman-zaman ya tam, yada kısmen bloke edilmiştir: İran, Üzbekistan, Çin, Suriye, Tayland, Tunis, Pakistan, Birleşik Krallık ve b. Bu örgüt sayesinde her hangi üniversite okumadan da, kitapların olmadan da çok fazla bilgi sahibi oluna bilir.

Eğitim ve gelişim alanında uzmanlaşan diğer uluslararası STK`lara örnek – Amerika`da kurulan ve öğrencilerin değişimini hayata geçiren CİEE (the Council on Student Travel), 10 Afrika ve Asya ülkesinde faaliyet gösteren Room to Read, 34 Afrika devletini ehate eden Forum for

---

¹¹⁸ Örgütün resmi sitesi: www.wikimediafoundation.org

¹¹⁹ Oded Nov, "What Motivates Wikipedians?", **Communication of the ACM**, Vol50, No 11, November 2007, s.60-63, http://faculty.poly.edu/~onov/Nov_Wikipedia_motivations.pdf (Erişim Tarihi: 28.04.2015)

African Women Educationalists, CARE Education, Action Aid (Yardıml Faaliyeti), ABD, Birleşik Krallık, İspanya ve Latin Amerikası ülkelerini kapsayan Center for Digital Inclusion, ABD, Kenya, Filippinler ve Haitini kapsayan LitWorld, The Library Project (Kütüphane Projesi), Open Mind Projects (Açık düşünce Projeleri) gösterebiliriz.¹²⁰ Library Projesi örgütü Çin ve Vyetnam`da okullarda ve kimsesizler evlerinde olan çocukların eğitiminin geliştirilmesine yardımcı kitap paylıyor, kütüphaneler yaratıyorlar. 2006`da yaratılmasından günümüze kadar 600 böyle kütüphane kurulmuştur.¹²¹

Savaş kurbanları sorunu ile ilgili çalışan uluslararası örgütler de vardır. Onlara örnek olarak Handicap International`ı (Uluslararası Mayınaracıları) gösterebiliriz. Örgüt 1982`de Thai-Kamboca sınırında yaşanan insanlık krizi zamanı Khmer Rouge`den kaçan insanların yanlışlıkla bastıkları mayınlardan sonra çok fazla sayıda engelli insanlara yardımcı olmak amacıyla yaratıldı. Ana binası Fransa`da yerleşiyor. Dünyanın farklı bölgelerinde fakirlikten, savaştan, hastalıklardan eziyet çeken insanlara yardımcı ediyor.¹²²

Çatışma çözümü için eskilerden yalnız devlet kurumları ve resmi şahıslar ilgileniyorlardı. Artık ilk bölümde hakkında konuştuğumuz track II diplomasi çerçevesinde STK`lar, özellikle uluslararası alanda çalışan STK`lar direk çatışmaların çözümü işine celb ediliyorlar. Tarihten beri dünyanın her tarafında savaş ve çatışmalar insanların hayatını zorlaştırmıştır: Latin Amerikasında Nikaraqua, El Salvador, Guatemala; Afrika Burnu devletlerinden Efiyopya, Somali, Sudan, Eritreya, Batı Afrika`dan Sierra Leona, Liberiya, İvory Coast,

---

¹²⁰ John Sinden, "Ten Innovative NGO's in Education", School of International Service American University, **International Relations Online Blog**, September 2014, <http://ironline.american.edu/ten-innovative-ngos-in-education/> (Erişim Tarihi: 28.04.2015)

¹²¹ Örgütün resmi sitesi: www.library-project.org

¹²² Örgütün resmi sitesi: www.handicap-international.org

Büyük Göl arazisinden Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ruanda, Burundi, Orta Doğu`da İsrail, Filistin ve İrak sorunu, Merkezi ve Güney Asy`da Afganistan, Pakistan, Hindistan, Nepal, Vietnam, Kore, Çin, Kamboja, Filipinler, Timor Leste ve post-Sovyet devletleri daimi bir çatışma alanı olmuştur. Burada daim humanitar güçlerin faaliyetine bir ihtiyaç duyulmaktadır. Track II diplomasinin uğurlu sonuçlarına örnek olarak 1993`de İsrail ve Filistin Özgürlük Örgütü arasında elde olunan Oslo Anlaşmasıdır. Bu anlaşma ikili ilişkilerde en önemli gelişmelerden sayılabilir. İlişkiler Norveç bilim adamının inisiyatifine göre track II diplomasisi çerçevesinde başlatıldı, ama track I diplomasisi çerçevesinde sonlandırıldı. Yani İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin ve Filistin Özgürlük Örgütü başkanı Yaser Arafat arasında Beyaz Evde el sıkışması ile sonuçlandı.¹²³

Diğer örnek, 1992`de yaratılan İsrail-Filistin Canlı Oda Diyalogu Grubu`nun faaliyeti ile ilgilidir. 2003-2007 yıllarında bu Grup Tavonga Kampı ile işbirliği yaparak 50 farklı İsrail ve Filistin şehrinde olan yüzlerle genci bir araya toplayarak, bir aile gibi yaşamaya imkanlar sunmuş ve bunun mümkün olabileceğini göstermiştir.¹²⁴

STK`lar savaş sonrasında yaranan kütleli mülteci akını ile karşılaşan kriz bölgelerinde mültecilerin sorunu ile ilgili de aktif faaliyet göstermektedirler. Bu alanda çalışan STK`lara örnek olarak - Danish Refugee Council`i (Danimarka Mülteci Konseyin) göstere biliriz – 1956`da yaratılmış bu örgüt kendi yaşam tarihi boyunca 1 milyondan çok insana yardımda bulunmuş ve maksadı “hiç bir mülteci yardımsız bırakılmamalıdır ve onların sorunlarına gerekli çözümler bulunmalıdır”

---

¹²³ Linda Tropp, **The Oxford Handbook of Intergroup Conflict**, New York, NY: Oxford University Press, 2012, 370-380

¹²⁴ Hussein Agha, Shai Feldman, Ahmad Khalidi, Zeev Schiff, **Track-II Diplomacy: Lessons from the Middle East**, Belfer Center for Science and International Affairs, s.2-6, 17-27/2003

sloganlarıyla açıklanıyor.¹²⁵ Bundan başka, Mercy Corps (Merhamet Örgütü) – 1979`da yaratılmışdır. Yaratıldığı zaman Save the Refugees Fund (Mültecileri Kurtarma Fonu) olarak biliniyordu. Örgütün maksadı “insanlara tehlikesiz, üretici ve adaletli bir kamu kurmaya yardımcı olarak şiddeti, fakirliği ve sorunları azaltmaktır”.¹²⁶

Sağlık sorunu ile ilgilenen en esas uluslararası örgüt - Medecins Sans Frontieres`dir (Sınırsız Doktorlar) – “sınırsız” hareketinin yaratıcısı olan bu örgüt kurucuları “uluslararası, özgür, tıbbi humanitar yardım örgütü olarak konfliktler, savaşlar, salgın hastalıklar, doğal afetler ve sağlık alanında dışlamaya maruz kalan insanlara tecili tıbbi yardımda bulunuyor”.¹²⁷ Sağlık alanında uzmanlaşan diğer uluslararası STK`lara örnek olarak – Health Right International (Uluslararası Sağlık Hakkı), Charity Water (Hayır amaçlı su) gibi örgütleri göstere biliriz.

İnsan Hakları uğruna savaşan uluslararası STK`lara örnek olarak - Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), International Federation for Human Rights (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu), Friends of Peoples Close to Nature (Tabiatı seven insanların arkadaşları), Survival International (Uluslararası Yaşam Mücadelesi), Commonwealth Human Rights Initiative (Uluslararası İnsan Hakları İnisiyatifi) göstere biliriz. Lakin onların faaliyeti daha çok belli ülkelerin dış politikalarına uygun çerçevede diğer devletlerde muhalif rejimleri desteklemekle tesvir edilebilir.

Çevresel sorunlar alanında uluslararası STK`ların faaliyeti özellikle geniş yayılmıştır. Örneğin diyebiliriz ki, Antarktika kıtasının bugün sahip

---

¹²⁵ Julia González, Wilhelm Löwenstein, Mo Malek, **Humanitarian Development Studies in Europe: Assessment of Universities. Training and NGO need**, Bilbao: University of Deusto, 1999, s. 150-160

¹²⁶ Örgütün resmi sitesi: www.mercycorps.org

¹²⁷ Örgütün resmi sitesi: www.doctorswithoutborders.org

olduğu durumu elde etmesinde STK'ların rolü büyüktür.¹²⁸ Dolayısıyla, Qrinpis¹²⁹ (Green peace) adlı uluslararası STK Antarktika'nın dünya parkı ilan edilmesi uğruna gösterdiği çabalar olumlu sonucunu vermiş ve 1991 yılında imzalanan Madrid Protokolü ile kıta "barışa ve bilime yönelik doğal kaynak" ilan edilmiş ve 50 yıl süresince kıtada her herhangi bir maden araştırması yasaklanmıştır. Lakin onu da belirtelim ki, önceki bölümde söylediğimiz gibi, bu kağıt üstü yasalar her zaman devletler tarafından uygulanmıyor. Yasaların uygulanmasına bir örnek, 1991 yılında Shell (Shell) kompaniyasının Qrinpis (Greenpeace)¹³⁰ örgütünün oluşturduğu kamuoyu karşısında geri adım atması ve Brent Spar adlı dev petrol platformunu denizde batırmasını gösterilebilir. Çevre sorunları ile ilgilenen diğer uluslararası STK'lara örnek olarak - International POPs Elimination Network (Kalıcı Organik Kirleticilerin Azaltılması Uluslararası Ağı), International Union for Conservation of Nature (Tabiatın Korunması Uluslararası Birliği), World Wide Fund for Nature (Tabiat için Dünya Fonu) göstere biliriz.¹³¹

Uluslararası örgütler çerçevesinde faaliyet STK'ların ulaşabilecekleri en yüksek resmi noktadır. Pik nokta ise uluslararası ilişkiler sisteminin en büyük aktörü sayılan BM uluslararası örgütüdür. BM STK'larla ilişkileri düzenlemek, sistemin devletten kenar bu aktörleri ile işbirliğinin daimi çerçevesini oluşturmak için kendisinin özel bir kurumunu - ECOSOC-u tayin etmiştir. Çeşitli büyük STK'lar ECOSOC'un çalışmalarına gözlemci ve danışmanlık sıfatıyla katılıyorlar. 1948

---

¹²⁸ B.N.Neelima, "Mass Media and Climate Change", **International Journal of Research**, Vol 1, Issue 2, February 2014, s. 4-8

¹²⁹ "Greenpeace history in Antarctic", Secretariat of the Atlantic Treaty, http://www.ats.aq/documents/ATCM25/ip/ATCM25_ip101_e.pdf (Erişim Tarihi: 29.04.2015)

¹³⁰ Greenpeace örgütünün resmi haberi, "Shell reverses decision to dump the Brent Spar - 1995", <http://www.greenpeace.org/international/en/about/history/Victories-timeline/Brent-Spar/> (Erişim Tarihi: 28.04.2015)

¹³¹ James A.Paul, "World Bank and NGOs", **Global Policy Forum**, 1996, <https://www.globalpolicy.org/home/177-un/31512-the-world-bank-a-ngos.html> , (Erişim Tarihi: 09.04.2015)

yılında böyle STK'ların sayısı 40 iken, 2006 yılında artık 3000 civarında STK temsilcisi ECOSOC'un çalışmalarında iştirak etmiştir.¹³² STK'ların ECOSOC-un çalışmasında katılımı bir gerçek olsa da, BM'nin temel organı olan Güvenlik Konseyi'nde STK'ların katılımı mekanizması halen mevcut değil. Lakin 60 yıllık bir tarihi dönemde özellikle, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra Güvenlik Konseyi'nin dünya içerikli konularda, özellikle de, dünya barışı ve güvenliği ile ilgili konularda uluslararası sivil örgütlerle işbirliği yapması eğilimi vardır. Özellikle de Güvenlik Konseyi'ni 5 daimi üyesi, başda ABD olmakla STK'ları kendi dış politikasına uygun şekilde yönlendiriyor. STK'larla çalışma eğilimi 1997 yılında kendi sonucunu vermiş ve BM Güvenlik Konseyi'nin nezdinde uluslararası ilişkiler sisteminin 60 en büyük uluslararası sivil örgütünden oluşan bir "Güvenlik Konseyi - STK Çalışma Grubu" adlı daimi bir kurum yaratılmıştır ki, Güvenlik Konseyi ile bu kurum arasında düzenli istişareler oluyor. STK'lar uzun bir süre BM Genel Kurulu toplantılarına gözlemci statüsü elde etmek uğruna çalışmış ve 1990 yılında Uluslararası Kırmızı Haç Cemiyeti bunu başarmıştır. BMT ile STK'ların işbirliği aşağıdaki platformalarda aparılır – Partnership in Action process, UNICEF'in NGO Komitesi, NGLS işi (Forum).

Küreselleşen dünyada STK'lerin üstlendiği esas rolleri şu şekilde özetleyebiliriz:

- Küresel sorunlar, tek bir devletin baş edemeyeceği çevre sorunları, nükleer tehlike, bölgesel çatışmalar, uyuşturucu trafiği, göç ve insan kaçakçılığı, salgın hastalıklar (AİDS gibi ve s) ve terör ile ilgili sorunların çözümünde çaba göstermek ve kamuya yardım etmek

---

¹³² United Nations Department of Economic and Social Affairs, NGO Branch, <http://esango.un.org/civilsociety/login.do> (Erişim Tarihi: 29.04.2015)

- Ulusdevletin yetersiz olduğu bazı alanlarda, özellikle kıır-kent yoksulluğuyla mücadele, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, özúrlúler, eğitimsiz kadınlar, sokak çocukları gibi bazı hedef gruplarına hizmet
- Demokrasilerin doğru işlemediği, yöneten-yönetilen uğurumu olduğu bölgelerde “demokrasi ağığını” kapatma
- Paylaşıldığı zaman azalmayan, kullanıldığı zaman tükenmeyen, tam tersine pekişen değerler vardır. Bunların başında insan hak ve özgürlükleri, adalet, eşitlik, dayanışma duyguları gelmektedir. STK`ların giderek gelişen görev alanı içine “küresel kamu malları” diye adlandırılan bu değerlerin yaygınlaştırılması ve içselleştirilmesi de bulunmaltadır.
- STK`lar konflikt resolution subjektı gibi, çatışma alanlarında üç farklı rol oynayabilmektedirler. 1. Çatışan taraflar arasında arabuluculuk 2. Bu mümkün olmadıkta, çatışmadan etkilenen nüfusa insancıl ve tıbbi yardım 3. Çatışma sonrası düzenin kurulmasına yardım
- En az çatışmalar kadar yıkıcı olabilecek doğal afetler ve krizler zamanı çoğu zaman devletle işbirliği şeklinde yardım .
- STK`lara önem kazandıran ve tercih edilmeleriyle sonuçlanan en esas özellik, halka ve hizmetlerin tüketicilerine daha yakın olmaları ve verimli-etkin çalışabilecekleridir.¹³³

2006`da bir kaç en aktif uluslararası örgüt birleşerek Uluslararası NGO Sorumluluk Tüzüğu ( İnternational NGO Accountability Charter) ilan ettiler.<sup>134</sup>Bu belge NGO`ların sorumluluğunu, şeffaflığını, hemde faaliyetlerinin faydalılığını arttırmak için yaratılmışdır. Günümüzde NGO`lar sosyal, siyasal ve ekonomik hayatı çerçeveleyen önemli aktörlerden birine dönüşmüşler.

---

¹³³ Dorothea Baur, “NGOs as Legitimate Partners of Corporations: A Political Conceptualization”, Springer London, 2011, **Issues in business ethics**, Vol 36, s.115-121

¹³⁴ NGO Sorumluluk Tüzüğünün Resmi Sitesi: www.ingoaccountabilitycharter.org

Dünya Bankası NGO terimini “acı çeken ve sorunlu insanların sorununu azaltmaya çalışan, fakirlerin çıkarlarını destekleyen, teşvik eden, çevreyi koruyan, temel sosyal hakları talep eden ve kamusal gelişimi sağlayan örgütler” olarak belirlemiştir.¹³⁵

2.4. Eleştiriler

Dünya Bankası NGO terimini “acı çeken ve sorunlu insanların sorununu azaltmaya çalışan, fakirlerin çıkarlarını destekleyen, teşvik eden, çevreyi koruyan, temel sosyal hakları talep eden ve kamusal gelişimi sağlayan örgütler” olarak belirlemiştir. Uluslararası NGO hakta da aynı şeyi söylemek olur, sadece uluslararası NGO`ların faaliyet alanı daha geniştir ve yalnız bir ülkede değil, dünyanın bir kaç bölgesinde faaliyetlerini sürdürürler.

Hiç bir şey hakta her kes aynı fikirde değildir. Bu nedenle de farklı teoriler ortaya çıkmıştır. Bir teori hep diğerini eleştirerek gelişmeye çalışmıştır. Bu sırada NGO`lar hakta fikirleri de ait edebiliriz. NGO`lar hakta Dünya Bankası`nın yukarıda söylediğimin fikrinden farklı olarak, bu kuruluşları eleştiren bir çok başka fikirler de vardır. Bu hissede esas olarak NGO faaliyetinin eleştirilmesi ve bu eleştirelerin esaslandırılması üzerinde duracağım.

İssa G. Shivji Afrika`nın öncül hukuk ve gelişim uzmanlarından biridir. O, NGO`ları eleştirmiş ve düşüncelerini 2 esas tezinde açıklamıştır: “NGO söylemi üzerine suskunluk: Afrika`da NGO`ların rolü ve geleceği” ve “Tanzaniya`da NGO`ların yansıması: Biz kimiz, biz kim

---

¹³⁵ Daniel C. Esty, “Non-Governmental Organizations At The World Trade Organization: Cooperation, Competition, or Exclusion”, **Journal of International Economic Law** , Vol. 1, No. 1 March 1998, s.128-144,
http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1446&context=fss_papers

değiliz ve biz ne olmalıyız”. Shivji tartışıyor ki, NGO liderleri ve aktivislerinin ne kadar çok ve hoş fikri ve meramı olsa da onların yaptığı işinin faydası ve hayırı bir o kadar yoktur veya azdır. O, hem de düşünüyor ki, NGO`ların böyle ani yükselişinin nedeni onların kendi öz motivasyonu değil, neoliberal paradigma`nın kuvvet kazanmasının bir yansımasıdır. O eleştiriyor ki, NGO`ların hazırlı tezahürü, onların dünyanı anlamadan değıştirmeye çalışması, tüm bunlar aslında yeni imperiyal ve kolonyal ilişkilerin devamıdır. ¹³⁶

James Pfeiffer kendisinin Mozambik`deki NGO`lar üzerine yaptığı araştırma sonucunda geldiğı sonuç şu ki, NGO`lar ülkede sağlık alanında çok negatif etki yapmaktadırlar. O NGO`ların faaliyetini eleştirerek söylüyor ki, “parçalanmış devlet sağlık sistemi, zarar görmüş sağlık programları kontrolü, tüm bunlar ülkede sağlık alanında ciddi sorunlar ve sosyal eşitsizlik durumunu yaratmıştır ve durum keskinleşmektedir”. O dikkatı şu noktaya çekiyor ki, NGO`ların faaliyetinin korr dine edilmemesi, farklı örgütler çerçevesinde aynı projelerin yürütülmesi, sağlık alanında çalışan insanların işini zorlaştırıyor, rutinden çıkarıyor, onları sosyal amaçlar uğruna değil, NGO`nun kendi amacı uğruna çalışmaya ve dolayısıyla sosyal güvencenin sarsılmasına neden oluyor. J.Pfeiffer NGO ve Mozambik Devlet Sağlık Kurumu arasında işbirliğinin yeni modelini teklif etmiştir. Bu teklife esasen ülkedeki NGO`lar “gösteriş karakterli projeler”i azaltmalı ve paralel iş yapmalıdırlar.Eğer bunlar yapılırsa devamlı inkişafın karşısında duran sorun çözülmüş ola bilir. ¹³⁷

NGO`lar hem de ona göre eleştiriliyorlar ki, onlar gelişmekte olan dünyanın sorunlarını çok da özendirmemekle, “Güneyin sesi”ni

---

¹³⁶ Issa G Shivji, **Silence in NGO discourse: the role and future of NGOs in Africa**, Oxford, UK: Fahamu, 2007, s 84-90

¹³⁷ Pfeiffer, J, “International NGOs and primary health care in Mozambique: the need for a new model of collaboration”, **Social Science & Medicine** 2003, Vol 56, No 4, s. 725-734

azaltmakla temsil ediyorlar. Kuzey-Güney çatışması, bölgeler arası eşitsizlik ve uçurum aynı zamanda NGO'lar arasında da hiss ediliyor.

Jessica Mathyus 1997 senesinde Foreign Affairs (Uluslararası İlişkiler alanında ABD'de çıkarılıyor) deşisinde yazıyordu: “ NGO'lar tüm gücüyle özel ilgi grubu sayılırlar. Onların en iyileri bile vizyon yokluğundan eziyet çekiyorlar ve yalnız kendi çıkarlarına karşı olan kamusal kararları eleştiriyorlar”. NGO'lar aslında daha çok kamuyu rahatsız eden ve ilgilendiren sorunlar ve politikalar üzerine konuşmalıdırlar, onların faaliyeti ise bundan tamamen uzak olmakla beraber kamuya hayirdan fazla ziyan veriyor.¹³⁸

Diğer büyük çoğunluk da NGO'ların doğasına göre imperialist olduğunu iddia ediyor, onların 3. dünya devletlerinde çoğu zaman irkcı bir yöntemle çalıştırdıklarını ve kolonel erada olduğu gibi benzer fonksiyonları hayata geçirdiklerini söylüyorlar. Filozof Peter Hallward iddia ediyor ki, NGO'lar politika'nın aristokratik formudurlar.¹³⁹ O şu faktarı esas getiriyor ki, Action Aid ve Christian Aid gibi NGO'lar Haitide faaliyet göstererek “darbelere çok efektif bir şekilde göz yumdular” ve başka sözle söyleyecek olursak, onlar “imperializmin humanitar yüzüdürler”. Bir çok Güney hareketları, örneğın Güney Afrikada'ki Western Cape Anti-Eviction Campaign NGO'larla çalışmaktan imtina etmişlerdir.¹⁴⁰ Nedeni ise, NGO'ların onların kendi otoritelerini azaltmasıdır.¹⁴¹

---

¹³⁸ Jessica T. Mathews, "Power Shift", **Foreign Affairs**, January/February 1997 Issue, <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-01-01/power-shift> (Erişim Tarihi: 20.04.2015)

¹³⁹ “Non Governmental Organization”, **Online World Heritage Encyclopedia**, http://community.worldheritage.org/articles/Non_government_organization, (Erişim Tarihi: 22.04.2015)

¹⁴⁰ Sophie Oldfield ve Kristian Stokke, **Building unity in diversity: Social movement activism in the Western Cape Anti-Eviction Campaign**, A joint project between the Centre for Civil Society and the School of Development Studies, University of Kwazulu-Natal, 2004, s.8-28

¹⁴¹ Bond, M. “The Backlash against NGOs”, **Prospect Online Magazine**, April 2000, <http://www.prospectmagazine.co.uk/features/thebacklashagainstngos> (Erişim Tarihi: 22.04.2015)

Diğer bir eleştiri ise NGO`ların Batı ve belli bir grub devletlerin dış politika aracı olarak kullanılması ile ilgilidir. Bu doğrultuda Rusya Başkanı Vladimir Putin`in 2007`de Güvenlik Politikası konusunda yapılan Münix Konferansında yaptığı konuşmasındaki NGO`larla ilgili suçlama özellikle dikkat çekiyor.¹⁴² Onun söylediğine göre, “NGO`lar formal olarak özgür, maksatlı olarak finanse edilmiş ve genelde kontrol altındadırlar”. Bundan başka, Michael Bond yazıyor: “Çoğu NGO`lar, örneğin Oxfam, the Red Cross, Cafod ve Action Aid, gelişime ulaşmak için yardımlarını daha devamlı şekilde yapıyorlar. Amma ekser, özellikle ABD kökenli NGO`lar sadece onlara destek veren güçlerin ideolojilerini ihraç etmekle meşğuller”.¹⁴³

NGO`lar hem de yanlış bilgi ve tavsiyeler vermekle beyaz yalan kullanmakla eleştirilmişler, onların kritize etmekte cahil oldukları iddia edilmiştir. Örneğin, Greenpeace baş bilim adamı olan Doug Parr NGO`ların gerçekten bilimle ilgilenmek yerine, kendi çıkarları ile ilgilendiklerini ve bu nedenle yaptıkları çabaların boşuna olduğunu söylemiştir. Park onu da gösteriyor ki, “bizim kritistler arasında böyle bir deyim var ki, bilim sadece karar kabul etme aracıdır...oysa politik ve ekonomik çıkarlara ulaşmak için bilim bir yüzkapağı gibi de kullanılabilir”. Yani, bilimin hangi dalları kendi çıkarlarına uyarsa, o da kullanılıyor.

---

¹⁴² Jenny O'Connor, “‘NGO’: The Guise of Innocence”, **New Left Project**, April 2012, http://www.newleftproject.org/index.php/site/article_comments/ngo_the_guise_of_innocence (Erişim Tarihi: 22.04.2015)

¹⁴³ Vladimir Putin, **Speech and the Following Discussion** at the Munich Conference on Security Policy, 43rd Munich Conference on Security Policy, Munich Germany, February 10, 2007, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml (Erişim Tarihi: 23.04.2015)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN`DA FAALİYET GÖSTEREN STKLAR

3.1. Azerbaycan`da STK`ların yaranma tarihi

Azerbaycan`da STK kavramı en son dönemlerde önem kazanmaya başlasa da, tarihi gelişim süreci daha eski zamanlara dayanmaktadır. Günümüz faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına (STK'lar) ait özellikleri yansıtan STK'ların Azerbaycan'da kurulması ve faaliyet henüz on dokuzuncu Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın başlarına rastlar. Bu dönemde STK'lar devletten bağımsız sosyal ve toplumsal alanda faaliyet göstererek toplumun hayatında önemli rollerden birini oynuyordu. Tarihten belli olduğu gibi, bu dönemde Kuzey Azerbaycan çar Rusya'sının egemenliği altında idi. Fakat sömürge zulmünün varlığına rağmen aynı yıllarda Kuzey Azerbaycan ulusal STK sistemi oluşa bilmiştir. Tarihi araştırma sonucu gösteriyor ki, sözügüden dönemde sosyal aktivitenin hayırseverlik akımı özellikle tercih oluşturuyordu. Tessufle belirtmek gerekir ki, tarihi ve politoloji edebiyatlarda bugün de o dönemde mevcut olan toplumsal kurumlar bir STK olarak tetkik edilmemiş kalır. Bu açıdan bu kurumların bir STK olarak günümüzde öğrenilmesi önemli bilimsel önem ve aciliyet arz etmektedir. Ayrıca 19. Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın başlarında mevcut olan STK'ların kurulması ve etkinliğinin incelenmesi bugünkü STK'lar için de ilginçtir. Onların tecrübelerinden yararlanmak her bir STK için faydalı, önemli ve örnek rolünü oynayabilir.

Malumdur ki, 19. Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın başları Kuzey Azerbaycan'da kapitalist ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi dönemdir. Bu dönemde sosyo-ekonomik, sosyal, kültürel gelişmenin özünde yatan

temel faktör petrol faktörü idi. 1872 yılında iltizam sistemi iptal edildikten sonra petrol endüstrisi hızla gelişmeye başladı. Görkemli Azerbaycan eğitimci-demokrat Hasan bey Zerdabinin yazdığı gibi "... her taraftan buraya sermaye ve bilgi akmaya başladı ve eski idari sürgün yerinde yaşam kaynadı". Tüm gelişmenin merkezi ise Bakü idi. Söz konusu dönemde Azerbaycan'da STK'ların kurulması ve oluşumu esasen petrol endüstrisi ile ilgili idi. O yıllarda mevcut olan STK'ların büyük çoğunluğu hayır yönünde faaliyet gösteriyordu.

19. Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın evvellerin Kuzey Azerbaycan'ın sosyal-ekonomik hayatında yaşanan dönüşümler burada yeni sosyal tabakanın - girişimciler tabakasının oluşumu ile sonuçlandı. Yeni doğan girişimciler tabakası hem farklı teşkilatlarda birleşerek, hem de birey olarak sosyal sektörde faaliyet gösteriyorlardı. H.Z.Tağıyev, Ş.Əsədullayev, M.Muxtarov gibi ulusal girişimciler topladığı sermayenin bir bölümünü hayır işlerine, nüfusun eğitime, okul, tiyatro, hastane inşaatına yöneltmişdiler.¹⁴⁴ Onların arasında arasında Hacı Zeynalabdin Tağıyevin etkinliği daha çok ilgi çekiyor. Azerbaycan'da ilk kız okulunu açılması, Şollar-Bakü su hattının çekilmesi, ilk tiyatro binasının, tekstil fabrikasının inşası, bazı sokak ve meydanların yapılması işleri onun adı ilde bağlıdır. 1887 yılı Kasım ayının 5 de o, Bakü'nün 80 civarında sahibkarını biraraya toplayaraq Bakı at-demiryolunu çekmek için birlik yaratmayı önerdi. Bilindiği gibi, bu teklif gerçek oldu ve 1889 yılında Bakü'de raylar üzerinde hareket eden at çarşu taşıt - konka faaliyet göstermeye başladı.

Söz konusu dönemde girişimcilerle birlikte bir takım toplumsal figürler de çeşitli teşebbüsler ortaya atıyor, nüfusun maariflenmesine çaba

---

¹⁴⁴ William Ascher ve Natalia Mirovitskaya, **The Caspian Sea: A Quest for Environmental Security**, NATO Science Series, 1999, 2. Environment, Vol. 67, s. 205-220

gösteriyorlardı. 1894 yılında Bakü'de C.Velibeyov, H. Mahmudbeyov, S.M.Qenizade, E.Axundov, E.Ceferzadenin yakından katılımıyla N.Nerimanov tarafından düzenlenmiş ilk Azerbaycan okuma salonu ülkenin sosyal-kültürel hayatında önemli bir rol oynadı. Okuma salonu Azerbaycanlı müellilerin yardımları, özellikle pyeslerin sahneye yerleştirilmesinden elde edilen gelirler ve gönüllü bağış, üyelik hakları hesabına faaliyet gösteriyordu.¹⁴⁵

1905 yılından başlamış milli yükselişin gelişim yoluna düşmesi yıllarında kültürel - maarif işleri hayli canlandı, çeşitli sosyal kurumlar, toplumlar oluştu, gazete ve dergilerin faaliyetleri genişledi. 1905 yılının sonbaharında "Savunma ve Müslüman kübarları ve ziyallılarının birliği" ve "Müslüman Hayriye Cemiyeti" tahsis edildi.¹⁴⁶ "Müslüman Hayriye Cemiyeti" nin Başkanı H.Z.Tağıyev, sekreteri ise Ahmet Bey Ağaoğlu idi. Toplum kendi etrafında çok sayıda girişimcilerle birlikte önemli kamu görevlileri birleştirmişti. Bu örgütün faaliyeti çokyönlü olmuştur. Bunu aşağıdaki gibi toplanabilir: sanayi ve ticaret Bakısı için önem arz eden teknik ve ticari okullarının düzenlenmesi ve inşası; Rusya'da ilk olarak Bakü'de açılan ve Güney Kafkasya'da yegane olan Müslüman kız okulu, o okulun dahilinde müslüman kadınlar için düzenlenen öğretmen kursları; Bakü'de "Saadet" okulunun yapımında iştirak; tekstil fabirikinin işçileri için okul binasının inşaatı; Merdekanda bahçivan okulunun inşa edilməsi; bölgelerde halk eğitiminin gelişmesine kaygı; Rusya'nın ve yabancı ülkelerin üniversitelerinde eğitim alan öğrencilere maddi yardım; İran'da maarif kurumlarının oluşturulmasına gösterilen yardım; kitap ve gazete

---

¹⁴⁵ "Hayirsever Milyoncular", http://www.azerbaijans.com/content_760_tr.html (Erişim Tarihi: 30.04.2015)

¹⁴⁶ Nəsiman Yaqublu, "Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti təsisatlarının tarixi: ilk QHT-lərin yaranması və fəaliyyəti", **525-ci qəzet**, 29.01.2014, http://www.525.az/site/?name=xəber&news_id=15180 (Erişim Tarihi: 30.04.2015)

baskısı, çeşitli ders kitapları ve literatür basımı; basın organları için milli kadroların hazırlanmasına edilen mali yardım; sanatın gelişmesine gösterilen destek; inşaat-imar çalışmaları (Dağıstan'ın bazı köylerine çekilen su hatlarının inşasına yardım, Zengezur kazasında köprünün inşa edilmesi); doğal afetlerden kurtulanlara yardım edilmesi vb. Birinci Dünya Savaşı yıllarında "Müslüman Hayriye Cemiyeti" nin etkinliği daha da genişlenmişti. Toplum mültecilere ve açlık çeken nüfusa çeşitli yardımlar ediyordu. Toplum aynı zamanda Nargin adasında esir tutulan Türk askerlerine de kendi yardımını esirgemirdi.

1906 yılında ortaya çıkan ve bileşimi esasen milli girişimciler ve seçkin sosyal adamlarından oluşan "Neşri - Maarif" ve yine aynı yıl Azerbaycan'ın tanınmış ziyallıları tarafından temeli atılan "Nicat" kültürel - maarif, 1910 yılında düzenlenen "Sefa" gibi kuruluşlar da esasen nüfusun maariflenmesi, çeşitli sosyo-kültürel sorunların çözümüne yardım ve diğer hayır işleri ile uğraşıyorlardı. "Nicat" Cemiyeti Bakı valisinin 1906 Ağustos 22-de onayladığı tüzük temelinde faaliyete başlamıştı. Nizamnameden anlaşılmaktadır ki, birliğin esas amacı müslüman nüfus arasında aydınlanma işinin yayılması, yüksek, orta ve ilköğretim müsissələrində okuyan müslümanlara yardım gösterilmesi, ana dili ve edebiyatın gelişmesi idi. Bu amaçla kamu çeşitli kitaplar ve derslikler yayınlıyordu. Toplumun kütüphanesi ve diğer müslüman quberniyalarında şubeleri faaliyet gösteriyordu. Basın organı olan "Nicat" gazetesi İsa bey Aşurbəylinin editörlüğünde yayınlanıyordu.

Yukarıda adı geçen kamu kuruluşları amaç ve görevlerine, faaliyet ilkelerine ve diğer karakteristik özelliklerine göre zemanesinin STK-leri olarak düşünülebilir.

19. Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın başlarında STK'ların faaliyetlerine dikkati çeken meselelerden biri de kadınların kamusal etkinliğe daha geniş

şekilde katılmasıdır. Onlar da bir takım ictimai kurumların ve hayır cemiyetlerinin kurucusu olmuşlardır. Bu konuda 1908 yılı 1 Şubat tarihli "Kaspi" gazetesinde şöyle yazılmıştır: "Müslüman kadınları arasında ilerici hareket her geçen gün artıyor. Gelişmiş Müslüman kızlarından biri, halihazırda öğrenci, Usubbəyovun eşi kendi gücü ve isteği ile Yelizavetpol (Gence) şehrinde müslüman ziyalı kadın ve kızlardan oluşan kadın ittifakı yaratmıştır ". Bu örgüt üyeleri esasen müslüman kadınların maariflənmesini, ihtiyacı olanlara bağış toplama gibi hayır görevlerini karşılarında amaç koymuşlar. Aynı gazetenin 30 Ekim sayısında "Ekimin 26-da R.X.Qasimovanın menzilinde ünlü müslüman kamu görevlisi H.B.Məlikovun dul karısı Hanife hanım Melikovanın başkanlığında ziyalı müslüman kadınların toplantısı geçirildiği" gösterilir. Onlar da esasen aydınlanma ve yardım görevini karşısına amaçlayarak bu amacı savunan "Nicat" toplumunun Bakü'de daimi faaliyet gösteren kadın şubesine dönüşmesini temenni ediyorlardı.

Belirtilen dönemde adları çekilen sosyal kurumlarla beraber farklı sosyal tabakaların çıkarlarını savunan kurumlar da oluşmuştu.

Azərbaycan öğretmenlerinin 1906 yılının Ağustos ayında keçirilen toplantısında eğitim alanında var olan sorunlar tartışmaya çıkarıldı. Devlet karşısında Rus-Tatar okullarında Azərbaycan dilinin zorunlu ders olarak geçilmesi, yeni ders programlarının yazılması ve tertibi, yeni dersliklerin yazdırma, öğretmenlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi vb. gibi talepler ileri sürüldü.¹⁴⁷

19. Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın başlarında STK'ların kurulması ve esas faaliyet alanı, hayırseverlik çalışmaları Bakü şehrini kapsasa da, bölgelerde de sosyal alanda aktif insanlar çeşitli kurumlar tesis ediyor. Nüfusun farklı sorunlarının çözümünde onlara yardım edilmesine gayret

¹⁴⁷Nəsimanm Yaqublu, *Azərbaycanın İlk Qeyri-Hökumət Təşkilatları*, Bakı 2013, səh.15-20, 87-90

gösterir ve bu amaçla belirli tedbirler geçiriyorlardı. Gencebasar bölgesinde İsmail Han Ziyadxanının yönetimi ile yaratılmış "Savunma" örgütünün esas görevlerinden biri köy yaşam koşullarının geliştirilmesi, köyde kültürün gelişimi, köylülerin mülkedarlara verdikleri behre vergisinden kurtulmak vb. idi. Yirminci Yüzyılın başlarında Karabağ'da "Hidayet" müslüman hayır cemiyeti de faaliyet gösteriyordu. Adından da anlaşılacağı gibi bu kurum da bölgede çeşitli hayır tedbirleri uygular, nüfusun çeşitli sorunlarının çözümüne çaba gösteriyordu.

Sonda bir hususu da belirtmek gerekir ki, 19. Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın başlarında sosyal sektörde faaliyet gösteren birçok kişi ve kurumlar Azerbaycan Devletinin restorasyonunda ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin oluşumunda önemli, aktif rol oynadılar.

Böylece, 19. Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın başları Azerbaycan tarihinde bir yandan sömürge egemenliği, diğer yandan kamusal hayatında yaşanan sosyoekonomik değişikliklerle yanısıra ulusal STK sektörünün formallaşması dönemi gibi de karakterize olunabilir.

Bu devirde (30 Kasım 1906 tarixinde kadar) 26-a kadar STK yaratıldığını söyleyebiliriz. Bu devirde ve daha sonra yaratılan kurumlar:

Çocuklar evi cemiyeti, okullardaki yoksul öğrencilere yardım amaçlı – Neşri-Maarif Cemiyeti (1907-1911.yıllarda faaliyet göstermiş ve 23 öğrenciye yardım etmiştir), 1913`de yaratılan “Müslüman dram truppası” ve “Hemiyyet” kollektivi, Nicat cemiyeti, 1914`de Kırmızı Haç Cemiyetinin Bakı bölmesinin desteği ile Kadınlar Klubü, Yeşil Kalem Cemiyeti (1919`da 35 nefer yazarın iştiraki ile tesis edilmiştir), İslam inceseneti abidelerini sevenler ve koruyanlar, Şehir bağlar cemiyeti, Bakı Müselman Hayır Cemiyeti, Halk Evleri Cemiyeti

Bu kurumların faaliyetine yardımda bulunan varlı işadamları – H.Z.Tağiyev, Şemsi Esedullayev, Murtuza Muxtarov, Musa Nağiyev, isa bey Hacinski, Ağabala Quliyevi göstere biliriz.¹⁴⁸ 1918-1920 döneminde de bu STK`lar faaliyetlerinde devam ettiler, lakin 28 Nisan 1920 tarihinde Sovyet işğali sonucu bu örgütlerin neredeyse hepsi faaliyetini durdurdu. Artık tüm SSCB devletlerinde olduğu gibi Azerbaycan`a da Sovyet`lerin stili örgütler gelmeye başladı, örneğin Komsomol. Bu devirde eskiden kalma varlığını koruyan örgütlerden biri – Azerbaycan Uluslararası Kızıl Aypara Komitesi idi. 1991`de Sovyetler rejimi son buldu ve Azerbaycan özgürlüğüne kavuştu. Bunun ardınca her alanda olduğu gibi STK alanında da yeni sayfa açıldı.

İlk önce 1997`de Azerbaycan ve BM`in Gelişim Programı arasında STK alanının kurulması ve geliştirilmesi maksadı güden işbirliği yaratıldı. 1999`da ise Milli STK Forumu yaradılarak, STK`ların ilişkilerini koordine eden bir struktur oluşturuldu. 2000`de STK`lar (kamusal örgütler ve fonlar) hakta ilk Kanun kabul olundu. Bu Kanun`un kabul edilmesi ve ona sonra bazı değişikliklerin edilmesi STK alanında ülke genelinde gelişimlere yol açtı. Böyle ki, STK`ların kayıt olma mekanizması, zorunlu kaydı, bbu kaydı yapmamaya göre inzibati cezalar müddaalrı yeni Kanun projesinden çıkarıldı. STK`ların yeni ofisler açma proseduru kolaylaştırıldı, Azerbaycan`da yaşayan yabancıların da STK yaratma hukuku tanındı. Bu normatif senet ülkede STK`ların faaliyetini özgürleştirerek çoğaltılmasına neden oldu. Bu Kanun`la yanısıra diğer senetler de vardır ki, ülke genelinde STK`ların faaliyetini resmileştiriyor: Mülki Mecelle, “Hukuki şahısların devlet kaydı ve devlet reyestri hakta”,

---

¹⁴⁸ Qeyri-Hökumət Təşkilatları, http://www.azerbaijans.com/content_664_az.html (Erişim Tarihi: 30.04.2015)

“Hibeler hakta” kanunlar ve diğer bir sıra nomatif-hukuki aktlar (Vergi Məcəlləsi, “Sosyal sigorta hakta” kanun ve b.).¹⁴⁹

2007`de Cumhurbaşkanı yanında STK`lara Devlet Desteği Konseyi yaratılması ile yeni bir aşamaya geçildi. Bu kurumun faaliyete başlaması ile dış yardımlarını almakta zorluk çeken milli STK`lar da faaliyetlerini genişletme şansı kazandılar. Bu kurum devletin STK sektörüne verdiği en büyük hediye idi.<sup>150</sup> 2011`de ise tamamen gençler alanına odaklanan, Cumhurbaşkanı yanında Gençler Fonu yaratıldı. Bu kurum gençler teşkilatlarına yardımlar ayırarak onların faaliyetinin devamlılığına ve gelişmesine neden oluyor.

Cumhurbaşkanı yanında STK`lara Devlet Desteği Konseyi`nin hazırladığı raporda Azerbaycan`daki STK`ların sayının çoğunluğuna rağmen aktif faaliyetde bulunan 700 STK`nin olduğu sözü geçmektedir. Hem de, esas çoğunluğun ülkenin başkenti Baku`de yerleşmesi ve faaliyet göstermesi, bölgelerde STK yoksunluğu diğer söylenmesi gereken husustur.

3.2. Azerbaycan`da faaliyet gösteren yabancı STK`lar

Azerbaycan`da faaliyetde bulunan esas yabancı STK`lara – Uluslararası KızılHaç ve KızılAy Cemiyetleri Birliği, NED, NDI, USAID, Relief International, World Hope International, İREX, Avrupanın Demokrasiye Destek Fonu (EED), Açık Cemiyet Enstitüsü Yardım Fonu

---

¹⁴⁹ Azay Quliyev, **Vətəndaş cəmiyyəti və onun qurulmasında QHT-lerin rolu**, Bakı 2007, N.2, s. 161-166

¹⁵⁰ Pənahlı Nətiq, “Vətəndaş cəmiyyətinin inkişafında qeyri-hökumət təşkilatlarının rolu”, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondu, <http://kivdf.gov.az/menu/215/P%C9%99nahl%C4%B1+Nətiq/> (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

(Open Society Fund), Almanyanın “Uluslararası Humanitar Tıbbi Yardım”, AİESEC ve b. göstere biliriz.¹⁵¹

3.2.1. Uluslararası KızılHaç ve KızılAy Cemiyetleri Birliği

Uluslararası KızılHaç ve KızılAy Cemiyetleri Birliği Azerbaycanda faaliyetini Azerbaycan KızılAy Cemiyeti aracılığıyla yürütüyor. AzKAC`in tüm faaliyeti ise Uluslararası Komitenin 2020 Stratejisi çerçevesinde hayata geçiriliyor. AzKAC`ın struktural ve profesyonel faaliyetinin sonucu olarak Cemiyet 2014.yıl 1 Ocak tarihinden itibaren ülkedeki Katiplik ofisini kapatmış ve tüm görevi AzKAC`a ve onun ülke boyu yayılan şubelerine bırakmıştır.<sup>152</sup> Buna rağmen Uluslararası Cemiyetin desteği ile AzKAC 1 yılda iki proje gerçekleştirmiştir – Kan verme Aksiyası ve Tuberkuloz hastalığıyla mücadele projesi. Bu projeler 2012 senesinden itibaren her yıl geçiriliyor. 2014`ün Ekim ayında da AzKAC`ın yönetimiyle geçirilmiştir.<sup>153</sup> AzKAC`ın faaliyeti hakta yerel STK`lar bölümünde bahs edeceğim.

3.2.2. USAİD – NED – NDİ

Sovyetler Birliği`nin çökme nedenleri sırasında esas olarak 2 tez savunuluyor – ABD`nin başlattığı silah yarışı ve Sovyetler`in imzaladığı Helsinki Hihayi senedi`nden sonra ülke içinde muhalif grup eylemlerinin artması. Carter yönetimi Sovyetler içindeki bu eylemlere destek vermek amacı ile insan haklarını ABD dış politikasında ön plana çıkarmış ve

¹⁵¹ “Azərbaycanda fəaliyyət göstərən QHT-lərin fəaliyyəti”, **Bakı Xəbər İctimai Siyasi Qəzeti**, No 83, 3042, 13 Mayıs 2015, <http://www.baki-xeber.com/v5/11117.html#.VVMBf47tmkq> (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

¹⁵² Örgütün resmi sitesi: www.ifrc.org

¹⁵³ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Azerbaijan Annual **Report** 2014, MAAAZ002, pdf, 30 April 2015

SSCB`ye yönelik halk diplomasisini hızlandırmıştır. ABD Sovyetler ile kültürel, bilimsel, öğrenci değişim programlarının gerçekleşmesini desteklemiş, ABD`li düşüncenin, filmlerin, kitapların, gazetelerin ve dergilerin Sovyetler Birliği`ne girebilmesi için baskı yapmıştır.<sup>154</sup> Bu tür eylemlerin, STK`ların amacı Sovyetler Birliği`nin çöküş sürecini hızlandırmak idi. Bu amaçla Özgürlük Raydosu (Radio of Liberty - Azadlıq), Amerika`nın Sesi (Voice of America) ve Özgür Avrupa Raydosu (Radio Free Europe) ile mesajlarını Doğu Avrupa`ya ve diğer SSCB ülkelerine iletmeye çalışmıştır. Bu işde esas yardımcı üyeler sırasında USAİD, onun desteklediği, faaliyet hakta yukarı bölümde bahs ettiğim NED ve onun çekirdek kuruluşları da yardımcı olmuşlar. Sovyetler Birliğinin çöküşü ardından yeni yaranan devletleri ABD kendi etkisi altında tuta bilmek için bu örgütlerin faaliyeti post-Sovyet alanında, hem de artık özgürlüğüne kavuşmuş Azerbaycan`da devam ettirilmiştir. 2002-2004 Renkli Devrimleri zamanı 2003`de ülkemizde yaşanan kütleli muhalif kampanyalar, protestolar zamanı USAİD ve onun desteklediği kuruluşlar aktif şekilde destek sağlamışlar. NED de USAİD gibi ülkede muhalif yönümlü aktivist gençleri desteklemektedir. Onun her ülkede bir çok desteklediği aktif genç vardır.¹⁵⁵ Örneğin, 2012`de Azerbaycan`da Bakü şehrinde geçirilen Eurovision şarkı yarışması zamanı Rasul Cafarov isimli genç aktivistin yönetimiyle “Demokrasi için Oku”, daha sonra ise aynı yıl Bakü`de gerçekleştirilen Dünya İnternet İdareciliği Forumu zamanı bu genç tarafından “İnternet Baskısı İnisyativi” isimli kampanyalar gerçekleştirilerek tüm dünya`nın dikkatının Azerbaycan`a yöneldiği bir zamanda ülkenin baskılı bir rejim olduğunu dünya`ya

---

¹⁵⁴ Thomas M. Magstadt, “Gorbachev and Glasnost: A New Soviet Order? Implications for US Foreign Policy”, **Cato Institute Policy Analysis**, No 117, March 1989, <http://www.cato.org/publications/policy-analysis/gorbachev-glasnost-new-soviet-order-implications-us-foreign-policy>

¹⁵⁵ "Rasul Jafarov (Azerbaijan). Human Rights Activist". Meet 30 inspiring young activists working for democratic future. National Endowment for Democracy. <http://www.ned.org/30years/rasul-jafarov-azerbaijan/> (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

kanıtlamaya çalışmışlar. ¹⁵⁶ NED'in desteklediği gençler sırasında Baxtiyar Hacıyev ve Narmin Rahimli de vardır. ¹⁵⁷ Onlar 2010 Parlamento seçimlerine katılan Hacıyev'i desteklemek için beraber şekilde "Pozitif Değişiklik" isimli Gençlik Harekatı başlattılar. ¹⁵⁸ Hacıyev hem de dünyada faaliyet gösteresen AİESEC International'in Azerbaycan bölümünü yaratan gençdir. Aktivizmi ona 2011-2012 yıllarında hapis yatmasına neden olmuştu. ABD Devlet Katibi Hilari Klinton'un 2012'de Azerbaycan'a seferi çerçevesinde o, aff edilerek haptiden bırakılmıştır.

159

Hazıra USAID'in Azerbaycan'da esas faaliyet istiqametleri – demokrasi, insan hakları, hükümet idareciliği, ekonomik gelişim ve ticaret, qlobal sağlık gibi konulardır.

USAID Azerbaycan'da muhalif örgütlere yardımlar ayırıyor ve bu artık gizli bir mesele değildir. 2014'ün 30 Haziran – 7 Temmuz tarihleri arasında başvurusu tarihi olan yeni hibe ilanı verilişti. Başvuru için çok kısa bir süreç olduğunu, ayrılan paranın 2.4 milyon dolar gibi çok yüksek miktar olduğunu ve yalnız muhalif örgütlere paylanıldığını nezere alırsal, örgütün ülkede faaliyetinin yönünü görebiliriz. ¹⁶⁰

---

¹⁵⁶ "Azerbaijan: EU concerned by further arrests of human rights activists", Brussel, 6 August 2014, http://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/fule/headlines/news/2014/08/20140806_en.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

¹⁵⁷ "Narmin Rahimli (Azerbaijan). Human Rights Activist", <http://www.ned.org/30years/narmin-rahimli-azerbaijan/> (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

¹⁵⁸ Daniel Lansberg-Rodriguez, "Mandatory Military Service and Broken Promises in Azerbaijan: The Case of Bakhtiyar Hajiyev", 6 April 2011. <https://defectum.wordpress.com/2011/04/06/mandatory-military-service-and-broken-promises-in-azerbaijan-the-case-of-bakhtiyar-hajiyev/>, (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

¹⁵⁹ Ellen Barry. "Azerbaijan: Court Sentences Activist to Two Years on Draft Evasion Charges". **The New York Times**, 18 May 2011, http://www.nytimes.com/2011/05/19/world/asia/19briefs-Azerbaijan.html?_r=0, (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

¹⁶⁰ "US Embassy about \$2.4m USAID grant for media development in Azerbaijan", **News.Az Information Agency**, 17 July 2014, <http://news.az/articles/society/90349>, (Erişim Tarihi: 02.05.2015)

3.2.3. *Open Society Foundation*

Open Society Foundation (Açık Cemiyet Enstitüsü) – 1993`de Merkezi, Doğu Avrupa`da ve post-Sovyet mekanın`da Soros Fon`unun faaliyetini gerçekleştirmek, hemçinin dünyanı komünizmden kurtarmak için kurulan örgüttür.¹⁶¹ Soros Fonu Corc Soros (dünyanın 30 en zengin adamından biri, macar-amerikan asıllı) isimli biznes magnatı, milyarder tarafından kurulan filantropist humanitar yardım fonudur. Soros Fonu OSF aracılığıyla devletlere yardımlar yapıyor.¹⁶²

Örgütün amacı dünyada demokratik idareciliği, insan haklarını, ekonomik gelişimi, sosyal reformları teşvik etmektir. Daha bir amaç ise devletlerde sivil toplum kuruluşlarına mali yardım sağlayarak onların sivil toplumun formalaşmasında rolünü arttırmaktır. Önce ismi Open Society İnstitute olan bu örgüt hazırlık ismini 2010`da kabul etmiştir. Örgüt dünya`nın 60`dan çok devletinde faaliyet göstermektedir.¹⁶³ Lakin bir çok kritikler örgütü ülkelerde olan mevcut sosyal kuruluşu dağıtmakta suçluyorlar. Bazıları bu örgütün faaliyetinin o kadar dahili işlere yansıdığını görüyorlar ki, onu “kölge hükümeti” adlandırıyorlar. Diğer ABD bazlı örgütler gibi, bu da ABD`nin global idarecilik amaçlarına hizmet eden, muhalefeti desteklemekle hakimiyeti devirmeye çalışan, insan hakları ve demokrasi görünümüne bürünerek politika yürüten örgütdür.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Örgütün resmi sitesi: www.opensocietyfoundations.org

¹⁶² George Soros, **The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It Means**, PublicAffairs, 2008, s. 13

¹⁶³ Michael Kaufman, **T. Soros: The Life and Times of a Messianic Billionaire**, New York: Alfred A. Knopf, 2002, s.8-10

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/20753379?uid=3737560&uid=2&uid=4&sid=21106808061783>

¹⁶⁴ Diane Stone, “The Open Society Institute: Transnational Philanthropy, Policy Advocacy and Global Civil Society”, University of Warwick, Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation, s 10-18, <http://ecpr.eu/Events/PaperDetails.aspx?PaperID=13016&EventID=51> (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

Azerbaycan`da 1998`den itibaren faaliyet göstermektedir. Step by step projesi OSF`nin Azerbaycan`da ilk projelerinden`dir.Bu proje eğitim sisteminin geliştirilmesi ve şeffaflaştırılması için çalışıyor. Bu program eğitim bakanlığı ve diğer devlet kurumları tarafından pozitif karşılanmıştır. Program çerçevesinde ülkede 2 Telim Merkezi kurularak, çocuklara, öğrencilere ve onların ebeveynlerine telimler geçiriliyor.

Bununla yanaşı kurumun amacı petrol ve gaz menbelerinde işletmenin şeffaflığını arttırmaktır.

2015`de Open Society Foundation`un Azerbaycan`daki ofisi hükümet adamları tarafından kapatıldı, onun Azerbaycan`kı banka hesabı donduruldu. İsviçre`de geçirilen Davos Forumu zamanı Örgütün kurucusu Corc Soros Forumda iştirak eden Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev`le görüşerek ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının faaliyetine daha özgür imkanlar sunmasını bildirmiştir.¹⁶⁵

3.2.4. AIESEC Azerbaycan

AIESEC – Uluslararası NGO`dur. Tarihi temeli 1944`de İskandinav devletlerindeki üniversiteler arasında hayata geçirilen öğrenci mübadelesine dayanıyor. Örgütün kurulduğu ise resmen 1948`de ilan edilmişti. İsminin açılışı - Association internationale des étudiants en sciences économiques et commerciales (International Association of Students in Economic and Commercial Sciences –Ekonomik ve Ticari Fenler Öğrencilerinin Uluslararası Asosasyonu). Örgüt gençlere liderlik, gelişim için farklı projeler sağlamaktadır. Bunun için örgüt gençlerin

---

¹⁶⁵ “Statement from Open Society on the Crackdown on Rights in Azerbaijan”, Open Society Foundations Eurasia Program, **Press Releases**, 22 January 2015, <http://www.opensocietyfoundations.org/press-releases/statement-open-society-crackdown-rights-azerbaijan> (Erişim Tarihi: 02.05.2015)

mübadecisini kullanıyor. Örgütsel ağda 126 devletten 100.000'lerle üye birleşmiştir. Bu, dünya'da en büyük gençler teşkilatlarından birinci hesap oluna bilir. Örgütün BM ECOSOC, UNDP ve BM Baş Katibi'nin Gençler üzere Elçisinin yanında müşahideçi statüsü vardır. Ana ofisi Niderlandın Rotterdam şehrinde yerleşiyor.¹⁶⁶

Örgüt üyeleri arasında aşağıdaki 6 ana değeri yaymaktadır: Liderliğin aktivleştirilmesi, Birliğin Teşvik edilmesi, Farklılıkların Kabul edilmesi, Katılımcılıktan zevk almak, Mükemmeliğe can atmak ve devamlı çalışmak.¹⁶⁷ Örgütün programları :

Future Talent – uluslararası staj programı, Konferanslar - yılda en az 500), Global Talent – 2-18 ay arası devam eden ödemişli staj programı, Global Citizen – Gönüllülük programı.¹⁶⁸

İlk qayri-Avrupalı üye devlet 1955`de İsrail olmuştur. Bundan sonra örgüt dünyanın diğer bölgelerine de yayılmaya başladı. Hatta 1989`da SSCB bile AİESEC`e üye olarak katıldı. 20`den fazla Sovyet öğrencisi AİESEC programlarına katıldı ve 60`a kadar Sovyet şirketi yabancı öğrencileri staj için kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi. Azerbaycan`da AİESEC 2006`dan itibaren faaliyetdedir. AİESEC Türkiye`nin yardımı ile Bakü`de faaliyete başlamıştır. Neredeyse 100 civarında üyesi vardır. Kendini yabancı devletlerde, uluslararası konferanslarda, staj programlarında geliştirmek isteyenler için bu örgüt tam uygun bir platforma sunuyor.

---

¹⁶⁶ Working with ECOSOC, an NGOs Guide to Consultative Status, United Nations, New York 2011, Document, s. 6-8, <http://csonet.org/content/documents/Brochure.pdf>

¹⁶⁷ Beth Kern, "AIESEC Helps Interns Make Adjustments", **University Chronicle**, 02.10.2003

¹⁶⁸ Örgütün resmi sitesi: www.aiesec.org

3.3. Azerbaycan`da faaliyet gösteren yerel STK`lar

Günümüzde Azerbaycan`da kayda alınmış 3 bin civarında STK olsa da, onların hepsi aktif şekilde faaliyet göstermemektedirler. Özellikle, ülkemizin özgürlük tarihinin sadece 24 yılı kapsamı (1991 – günümüze kadar (2015)), kurulan örgütlerin de çok yeni olması ve tecrübesinin az olmasını gösteriyor. Buna rağmen ülkemizde yeteri kadar aktif faaliyet gösteren STK`lar da vardır. Önceki bölümlerde gösterdiğimiz gibi tüm dünyada aktif faaliyet gösteren STK`lar gibi kuruluşlar ülkemizde daha kurulmamıştır, ama onların faaliyeti ve strukturunu örnek alarak STK sektörü ülkemizde güçlendirilebilir. Örneklerden de gördüğümüz gibi, en güçlü STK`lar en güçlü desteğe sahip olanlardır. Devlet ne kadar çok destek verirse onun vatandaş cemiyeti de o kadar geniş gelişir. Yeni inovatif ve geliştirici fikirleri olan STK`lara devlet de desteğini esirgememlidir. Belirtelim ki, ülkemizde daha aktif faaliyeti ile seçilen gençler teşkilatlarıdır.

Yerli STK`lara örnek olarak Azerbaycan Kızıl Aypara Cemiyeti, ATGTİ, İRELİ İçtimai Birliği, “Hayat” Uluslararası humanitar örgütü, “Gençliğe Yardım Fonu”, Azerbaycan Kadın ve Gelişim Merkezi, “Araz” humanitar içtimai birliği, “SOS” Çocuk Kentleri Asosasyonu, “Anne ve Çocuk Sağlık Merkezi” İçtimai Birliği, “Lider Kadınlar” İçtimai Birliği, NIDA Gençler Harekatı, AEGEE Bakı, Sağlam Düşünce Gençler Teşkilatı, “Azad Gençler” İçtimai Birliği, “Azad Hemfikirler” Gençlerin Maariflendirilmesi İçtimai Birliği, Azerbaycan-Amerika Gençleri İçtimai Birliği, Azerbaycan-Britanya Mezunları İçtimai Birliği, Azerbaycan Demokratik Öğrenci Gençler Teşkilatı, Azerbaycan Genç Alim, Aspirant ve Masterler Cemiyeti, Azerbaycan Genç Diplomatlar İçtimai Birliği, Azerbaycan Genç Marketoloq Reklamçılar İçtimai Birliği, Azerbaycan Gençlerinin Avrupaya İntegrasyonu Teşkilatı, Azerbaycan Qaçqın ve

Mecburi Köçkün Gençler Teşkilatı, Azərbaycan Maarifci Gençler Teşkilatı, Yaradıcı Kadınlar Asosasyonu, “AİDS-le Mübarizə” İctimai Birliği, Genç Vatanseverler Birliği, Genç Uluslararası Hukukşunaslar Birliği, Azərbaycan Vatan Savaşı Veteranları Birliği, Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği, Azərbaycan Jurnalistler Birliği, Azərbaycan Könüllüleri İctimai Birliği, Azərbaycan Skautlar Assosiasiyası, Azərbaycan Gözden Eliller İctimai Birliği, Uluslararası Diaspora Merkezi, Dalğa Gençler Harekatı, “Ekotur” İctimai Birliği, Asker Ailesi Yardım Cemiyeti, Genç Mühasibler İctimai Birliği, Hippokrat İctimai Birliği, NATO Azərbaycan Uluslararası Okulu İctimai Birliği, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, Yehudi Cemiyeti Merkezi, YAP Gençler Birliği, Kansər Hastalarına Yardım İctimai Birliği ve s.¹⁶⁹ göstere biliriz. Bunlardan en aktif olanlar hakta bahs edəcəđim.¹⁷⁰

3.3.1 Azərbaycan KızılAy Cemiyeti

Azərbaycan`da faaliyyət göstərən bu örgüt rəsmən qəbul edilmiş ən böyük humanitar təşkilatdır. Bu qurum dünyanın ən eski və ən böyük örgətlərindən olan Uluslararası KızılHaç və KızılAy Hərkətinin üzəsidir. Hərkətin 3 tərkib hissəsi vardır - Uluslararası KızılHaç Komitəsi, Milli KızılHaç və KızılAy Cemiyətləri, Uluslararası KızılHaç və KızılAy Cemiyətləri Birliği.

Azərbaycan KızılAy Cemiyəti 10 Mart 1920`də təsis edilmişdir. Bu örgütün Azərbaycan`da yaradılmasının təşəbbüskarı 1918-1920 Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti devrinde Dışışlər Bəkanı olan

---

¹⁶⁹ Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi Gənclərin Problemləri üzrə Elmi Araştırmalar Mərkəzi, Yerli QHT-lərin siyahısı, <http://www.gencalim.az/index.php/articles/2012-12-24-20-22-05/162-yerli-qht-l-r.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2015)

¹⁷⁰ Qeyri-Hökumət Təşkilatlarının siyahısı, http://www.azerbaijans.com/content_664_az.html (Erişim Tarihi: 03.05.2015)

Feteli Han Hoyski olmuştur. 1920 senesinin Nisan ayında bolşevik lideri V.İ.Lenin tarafından Azerbaycan tutulduktan sonra bir müddet bu örgüte mahsus emlak ondan alınarak devlete verilmiş ve formal olarak örgütün temsilciliği Kuznetsov isimli şahısta olmuştur. 1925-1991 yıllarında ise Ümumittifak KızılHaç ve KızılAy Cemiyetleri Birliğinin üyesi gibi faaliyetini devaç ettirmiştir. 1991`de ülkemiz özgürlüğüne kavuşunca bu örgüt de özgürlük kazandı. 1988-1994 aralığında baş veren Ermenistan-Azerbaycan savaşı ile ilgili 1992-1995`li yıllarda Uluslararası KızılHaç ve KızılAy Cemiyetleri Birliği 600`e kadar vatandaşımızı ermeni esirliğinden kurtarmıştır. Bu proses günümüzde de devam ettiriliyor. 1999`dan günümüze kadar Azerbaycan KızılAy Cemiyetinin başkanı ünlü besteci, millet vekili, felsefi elmler doktoru Novruz Aslanov`dur. Cumhurbaşkanızım İlham Aliyev`in kararı ile her yıl 10 Mart tarihi ülkemizde KızılAy Günü gibi kayda alınmıştır.

Örgüt ülkemizde humanitar yardım hayata geçiriyor, acil durumlara hazırlıklarla ilgili telimler ve eğitimler teşkil ediyor, sağlık konusunda maariflendirme yapıyor, yardıma ihtiyacı olan ve elil insanlara yardımlar ediyor, silahların yayılmasına karşı savaşıyor, humanitar değerlerin ve prensiplerin yayılmasına çalışıyor.¹⁷¹ Örgüt kan verme aksiyaları geçiriyor, diğer ülkelerin cemiyetleri ile işbirliği şeklinde regional projeler gerçekleştiriyor. 2014 senesinde Uluslararası Kırmızı Haç ve KızılAy Cemiyetleri Birliğinin Bakü ofisi kapatıldıktan sonra AzKAC daha serbest faaliyete başladı. Kendi maliyesi vasıtasıyla örgüt 2014`de yaratılmasının 95 yıllık ildönümü tedbirini, Dünya Haemofiliya ve Talessemiya Günlerini, Dünya Kan Donörlüğü Günü`nü ve bir çok telim kursları geçirmiştir. Ülkenin diğer bölgelerinde çalışma amacıyla “Club 25” yaratılmıştır. Cemiyet üyeleri 2014`de Merakeşde geçirilen Uluslararası

---

¹⁷¹ Laurel Deck, “Relief Agencies in Azerbaijan”, *Azerbaijan International*, Spring 1997, Vol 5.1, s. 74-80

Kan Donörleri Konferansında iştirak etmiştir. Bu yılda Cemiyet yeni proje başlattı – Yol Güvenliği Projesi. Projenin amacı yol geçen insanların hayatının korunmasını sağlamak için onların yol hareketi kurullarıyla eğitmektir. Örgütün işbirliği yaptığı kurumlar – Hayat International, farklı bakanlıklar, Milli STK Forumu, İctimai Sağlık Reform Merkezi, Dünya Sağlık Örgütü, TRACECA ve diğer yerel STK'lar.¹⁷²

3.3.2. ATGTİ

D Azerbaycan Telebe Gençler Teşkilatı İttifakı 2009'da tesis edilmiştir. İttifak Azerbaycanın 110 devlet ve özel universitesini ve ali tehsil kurumlarını birleştiriyor. Örgütün amacı universitelerde eğitimin geliştirilmesine, öğrencilerin sosyal aktivitelerinin artırılmasına ve çıkarlarının korunmasına, onların devletin sosyal-siyasi-içtimai-iktisadi hayatında daha aktif rol almasına yardım etmektir. Bu maksatlara ulaşmak için örgüt aşağıdaki istiqametlerde faaliyet gösteriyor:

- Elmi konferanslar, yarışmalar, olimpiyatlar, elmi-eylenceli oyunlar, seminarlar, telim kursları ve s.
- tehsil kurumlarının içtimai işlerinde öğrencilerin aktivilerinin artırılması
- öğrencilerinin haklarının savunulması
- gençlerin milli vatanperverlik ruhunun arttırılması için tedbirlerin hayata geçirilmesi
- öğrencilerin boş zamanlarının daha faydalı geçirilmesine yardım etmek ve medeni-kütleli tedbirler teşkil etmek

---

¹⁷² International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, **Azerbaijan Annual Report 2014**, MAAAZ002, 30 April 2015, adore.ifrc.org/Download.aspx?FileId=80016, (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

-öğrenciler arasında kötü verişlerin, narkomaniya, alkoqolizm, cinayet, ahlaksızlık ve diğer negatif halların azaltılması amacıyla tedbirler geçirmek

-ülke dahilinde ve ülkeden dışarıda geçirilen yarışlara, sergilere, festivallara, konferanslara ve s. öğrencileri yollamak.

Örgüt yılda 2 defa – Şubat ve Ağustos ayında öğrenciler için Liderlik Okulu düzenliyor. Projenin donörü Azerbaycan Gençler ve Spor Bakanlığı'dır. Projede 1 ve 2.kurs öğrencileri iştirak ede biliyorlar. İştirakçı öğrencilerin sayı 100-130 arası oluyor.

Olimpiyat projesi çerçevesinde hukuk, mantık ve siyasi bilikler olimpiyadı geçiriliyor. Mantık olimpiyadının qalipleri Türkiyede master eğitimi, notebuk, planşet ve diğer değerli hediyeler kazana biliyorlar.

Örgüt tek yerli faaliyetle kalmayıp uluslararası sorunlarla da ilgileniyor. Somaliye Yardım Kampanyası çerçevesinde örgüt üyeleri Somali krizinden eziyet çeken insanlara yardımlar yollamışlar.

Univision isimli uluslararası şarkı yarışması da ATGTİ tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti Gençler ve Spor Bakanlığının desteği ile geçirildi.

Örgütün daha bir kaydadeğer projesi Gezen Kütüphane'dir. Bu proje çerçevesinde tutulan bir kamyonun içinde 5 bin adi ve 10 bin elektron kitap toplanmıştır. Bu kamyon ülkenin tüm rayonlarını ve bölgeleri seyahet ederek sonda ülkenin başkenti Baku'ye dönüyor.

ATGTİ'nin teşkilatçılığı ile bayrak fleşmobu geçiriliyor. İlk kez 5 Kasım 2013`de gerçekleştirilen bu proje Azerbaycan`ın devlet bayrağına olan hurmet ve ihtiramın göstericisi olarak, 5000 öğrencinin iştirakı ile ülke bayrağının tesvirinin yaratılmasını nezerde tutuyor. Bu fleşmob

Euronews, BBC, CNN gibi telekanallar vasıtasıyla dünyada yayımlanmıştır. Örgüt daha çok devletçiliğin ve milli değerlerin korunması ve geliştirilmesi için çalışıyor.¹⁷³

3.3.3. İRELİ İctimai Birliği

Azerbaycan`ın esasen gençleri biraraya toplayan daha bir başarılı örgütü İreli İctimai Birliği 2005`de yaratılmıştır. İlk önce gençler hareketi olarak faaliyete geçen bu birlik, 2008`in 24 aralık tarihinden itibaren “İRELİ” İctimai Birliği ismini almıştır. Tesis Konferansında Ceyhun Osmanlı Birliğin sedri olarak seçilmiştir. Birlik devlet kaydına 2009`da alınmıştır. Hazırda Birliğin sedri Mirhesen Seyidovdur. Örgütün esas faaliyet istiqametleri devletin gençler siyasetinin gelişmesine destek olmak, gençlerin tüm alanlarda teşebbüslerine motive olmaktır. 2013 istatikselsel göstericilerine göre Birliğe 36 bin üye dahildir. İreli İctimai Birliğinin esas projeleri – İRELİ TV (www.ireli.tv), İRELİ Radyo (www.iradio.az) ve Youth in Action Programı`dır( [www.youthinaction-az.com](http://www.youthinaction-az.com)). İRELİ`nin radyo programı 10 Ekim 2010 (10.10.10) tarihinden faaliyettedir. Radyo`nun maksadı Azerbaycan şarkı ve medeniyetini dünya miqyasında tebliğ etmektir. Radyo`da her gün gençlerle ilgili farklı verilişler seslendiriliyor.¹⁷⁴ Birliğin en büyük projelerinden biri 2009`da başlatılan “Ne? Nerede? Ne zaman?” projesidir. Şimdiye kadar İRELİ 100`den fazla proje gerçekleştirmiştir. Örgütün 13 merkezi ve 6 klubu var. Bu merkezlere radyo ve tv merkezleri de dahildir. Tarih merkezinin kendi saytı bile yaratılmıştır (www.history.az). Bu saytda 292 elektron kitap, 47 senet ve 5 makale toplanmıştır. İreli Ekstrim Klubu faaliyet gösteriyor ki, bu da

---

¹⁷³ Örgütün resmi sitesi: www.atgti.az

¹⁷⁴ Örgütün resmi sitesi: www.ireli.az

piyada turizmi, dağ turizmi, paraşüt, skuter, motosiklet yürüşleri, veloturlar geçiriyor.¹⁷⁵ Örgütün esas finansmanı Azerbaycan Gençler ve Spor Bakanlığı ve ülkede faaliyet gösteren farklı şirketlerdir. Muhalif tarafı bu faktı örgütün faaliyetine kara yakmak için, onun devlet oyuncağı olduğunu göstermek için kullanıyorsa da, bu iddianı kabul edemeyiz. Hatta onlardan bazıları İRELİ`ni eski Sovyetler`in Komsomolu adlandırıyorlar. Yukarıda devletten malileşen uluslararası örgütler hakta yazmışım. Örneğin, World Vision örgütünün 1998 yılında ABD hükümetinden 55 milyon dolar yardım aldığını birdaha belirtmek isterim. Azerbaycan hükümetinin kendi gençler hareketını geliştirmek için finansman ayırması kötü taraftan değil, iyi taraftan görülmelidir.

3.3.4. NİDA Gençler Harekatı

Her bir ülkede muhalif örgütler bulunmaktadır. Azerbaycan da böyle örgütlerden yoksul değildir. Muhalif örgütlerden biri de NİDA Gençler Harekatı`dır. NİDA - Azerbaycan vatandaşlarının ülkede sivil toplum ve demokratik-hukuk devletinin kurulması amacıyla hukukun üstünlüğünün sağlanması ve sosyoekonomik değişikliklerin yapılması fikri etrafında topluluğudur. Harekat aktif bloggerlerden oluşan 7 kişiden ibaret yönetim kurulu tarafından yönetiliyor. Onlar esasen muhalif mitinglerde, fleşmoblarda iştirak ediyor, devletteki yolsuzluk hallarına karşı savaşıyor, ekonomik-sosyal-demokratik değişiklikler talebi ile çıkış ediyorlar.

NİDA`cılarının esas taleplerini şöyle özetleyebiliriz - Azerbaycan toplumunun anayasal temellerinin, demokratik ve cumhuriyet

---

¹⁷⁵ "İrəli haqqında bilmədiklərimiz?!", 2 Ağustos 2012,

http://www.kultura.az/articles.php?item_id=20120802064747513&sec_id=46#

(Erişim Tarihi:

04.05.2015)

değerlerinin, insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunması Azerbaycan devletinin demokratikleştirilmesi; Medya süreçlere vatandaşların, özellikle gençlerin ve öğrencilerin katılımı ve bu süreçlere etkisinin artırılması. Bu amaçlara ulaşmak için onlar şiddet içermeyen sivil protestolarının - miting, sokak yürüyüşleri, ralli, flashmob vb. düzenlenmesi; sosyal araştırmaların yapılması; seminerler, treninlerin geçirilmesi. vb. işler görüyorlar.¹⁷⁶

Devlet tarafından malileşmediğine göre, dışarıdan yardım aldıkları aydınca anlaşılıyor. Artık bildiğimiz gibi uluslararası örgütler ve diğer devletlerden alınan yardımlar hesabına eğitilen gençler ülkede muhalif eylemler yaparak kötü sonuçlara neden ola bilirler, örneğin Ukrayna, Arap Baharı ülkeler ve diğerlerini göstere biliriz. NİDA-nın Arap Baharını düzenleyenlerin kurduğu kurum olduğu onların faaliyetinden de anlaşılıyor. NİDA-nın mali yardım aldığı esas yabancı örgütlerden biri NED`dir ki, onun faaliyet hakta yukarıdaki bölümde bahs etmişdim. NED`in amacı ülkelerde muhalif kuruluşları desteklemek, iktidarları devirmek ve ABD politikasına tabi sistem oluşturmaktır. NİDA gibi yerel örgütler de onların araçlarından. Onlar ülkedeki sorunları hall etmek için çağırışlardan daha çok hakimiyetin devrilmesi için uğraşıyorlar. Mesela, 2011`de Arap Baharı sonucunda Mısırda artık 30 sene diktatörlük yapan Husni Mübarek devrildi. Bunun ardından Azerbaycan`da onun heykeli kaldırıldı. Mısırın Qanater şehrinde Azerbaycan ümummilli lideri Haydar Aliyevin heykeli de vardır. NİDA`cılar Mısır hükümetine bu heykelin kaldırılması için mektup yazma kampanyası başlatmışlardır.¹⁷⁷ Bundan başka, örgüt üyelerinin idareciliği ile Facebook gibi sosyal şebekelerde hakimiyeti kötüleyen sayfalar açılıyordu. Tabi ki, böyle aşırı

---

¹⁷⁶ Örgütün resmi sitesi: www.nidavh.org

¹⁷⁷ NIDA, "Azerbaijani Activists Appeal to Egyptian Government to Remove Statue to Azeri Dictator", <http://www.nidavh.org/events/179> (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

solcu hareket serbest bırakılırsa ÷lkede kaos`a neden ola bilirdi. Buna göre de hareketin faaliyeti durdurulmuştur. Hazırda rgt aktif faaliyetini yrtmemektedir.

SONUÇ

Uluslararası ilişkileri anlatan temel teorik fikirleri analiz ederek böyle bir sonuca varabiliriz, uluslararası STK'ların devletten öte özne olarak uluslararası ilişkiler sisteminde belirli bir yere sahip olması ve belirli bir rol oynaması birçok teoriler tarafından kabul ediliyor. ABD ve onun gibi global güçler STK'ları daha çok neoliberalizm açısından anlatmaya çalışsalar da, neorealizmde STK'ların faaliyetinin diğer yüzü ve gizli amacı ortaya çıkıyor.

Tarihi açıdan bakarsak, STK'lara benzer kuruluşların ve STK'ların kurulması, oluşumu uluslararası ilişkilerin kendisi kadar eski olduğu görünse de, onlarca uluslararası ilişkiler arasında STK'larla ilişkiler sadece yirminci Yüzyılın başlarından itibaren oluşan ve aynı Yüzyılın sonlarına doğru yoğunlaşan ve enstüsyonallaşan karakter almıştır. Bugün uluslararası STK'lar tam şekilde uluslararası ilişkiler sisteminin hem aktörü, hem de aracı olan faktörü statüsünü kazanmıştır. Bu, inkarolunamazdır ki, devlet hala bu sistemde ana bileşen olarak kalıyor ve sistemin karakterinin belirlenmesinde tartışmasız söz sahibidir.¹⁷⁸

Tüm NGO'ların önemli rolleri üstlendiğini söylemek yanlış olurdu. Araştırmadan da belli olduğu gibi Kuzey'li NGO'lar uluslararası sistemde daha başarılı olmuşlar. 1998'de dünya üzre 6 milyar dolar yardımın %10'unu mehz bu NGO'lar üstlenmişler. Görüntünün bir başında her hangi şehirde yan-yana yerleşen bir çok NGO var ki, bunlar küçük mali yardımlar almak uğruna bir-biri ile yarışarak, özellikle Güney ve Doğu ülkeleri ile ilgili projelerde çalışıyorlar. Görüntünün

---

¹⁷⁸ J. Wagona Makoba, "Nongovernmental Organizations (NGOS) and Third World Development: An Alternative Approach to Development", Global Policy Forum, **Journal of Third World Studies**, Spring 2002, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31620.html>, (Erişim Tarihi: 05.05.2015)

diğer başında ise yıllık 300 milyon dolar bütçesi ve binlerle çalışanı olan Plan İnternational, Amnesty İnternational, Greenpeace, NED gibi güçlü ve büyük NGO'lar dayanmıştır.

Ekonomik İşbirliği ve Gelişim Örgütü listesinde kayda alınmış 4 bin Avrupa kökenli büyük ve daha 10 binlerle küçük kurumlar halinde NGO bulunmaktadır. Bu örgütler kendi üyeleri tarafından malileşmekle beraber, yarandıkları devletlerden de yardımlar alıyorlar. Böylece, onlar ya kendi devletlerinin etkisi altına çalışıyor (örneğin, NED), veya hükümeti etkileme kapasitesi kazanıyorlar (örneğin, Greenpeace).

Dünyada NGO'ların sayı ve çalışma portföyü o kadar geniş ki, onların menşeyini anlamak için daha eskilere, ilk yaranma vakitlerinde faaliyetlerine bakmamız gerekir. Çalışma boyunca tarihten günümüze kadar NGO'ların yaranması, faaliyeti, en güçlü olanları hakta bilgiler toplanmıştır.

19.yy'ın sonlarında yaratılan ve yalnız son zamanlarda NGO ismini alan Uluslararası KızılHaç gibi hareketleri çıkmak şartıyla, NGO'ların büyük kısmı 2 dünya savaşı arası ve ondan sonraki dönemde ortaya çıkmışlardır. Bu NGO'lar direk olarak bu ve sonraki savaşlardan eziyet çeken insanlara her hangi şekilde olursa olsun yardım etme isteğinden doğmuşlardır. Diğer kısım ekonomi ve sosyal amaçlara hizmet etmek için yaratılmıştır. Ve daha bir kısım politik amaçlı NGO'lar da vardır ki, örneğin ABD hükümetiyle siyasi birlik olduklarını göstermek amacıyla veya herhangi devlette hakimiyeti devirmek amacıyla (örneğin Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan'da ve b.) yaratılmış, hala da faaliyetlerini sürdürmektedirler.

1960'larda Afrikanın dekolonizasyonu NGO'ların ilk defa faaliyet alanında çevrilişe sebep oldu ve başka sözle söylersek, mutant

(karışık) NGO`lar yarandı. BM Gıda ve Tarım Örgütü`nün bu dönemleri arz ettiren yeni sloganı – “Onlara balık verirsen, yalnız bir gün yiye bilicekler; sen onlara balık tutmayı öğret, ömür boyu yesinler” – yeni düşünce tarzı ortaya attı – fakirliğin nedenlerine karşı git, neticelerine karşı değil. Bu devrin tesviri olarak – Güney halklarına, özgürlük hareketlarına destek, onlarla birlik, değişimler ve sosyal adalet talepleri görüntüsünü verebiliriz. Kuzey devletleri yeni devletlere gönüllüler ve teknik ekspertler yolladı, daha sonra ise gelişim için işbirliği bakanlıkları oluşturdu. Alman ve İskandinav esilli devletler, hemçinin Hollandlar yeni özel enstitüsilerin yaratılmasını teşvik ettiler ve onlara büyük fonlar ayırdılar.

1970-80`lerde Güney Doğu-Batı kutuplaşmasının tesirinden gittikçe daha çok etkilenmekteydi. 1975`de ABD`ye karşı Vyetnam zaferi, Angola`da silahlı konflikt, Filistin ve diğer bölgelerdeki sıcak ve soğuk savaşlar Avrupa kökenli NGO`lara yeni görevler üstlenmeye, gayri resmi diplomasi (track II diplomasi) çalıştırmaya işaret oldu. Onlar Avrupa Sosyal Demokrasi birliği hareketları ve hükümetlerin emriyle ya arabuluculuk yapıyor, bazen de müdahale ediyorlardı. Onların desteğini umursamamak doğru olmaz, tam da onların sayesinde Güney Afrikanın aparteid rejimi, Filippinler ve Çilideki Ferdinand Marcos ve Augusto Pinoçet diktatör rejimleri sona erdi. Onlar hem de Merkezi Amerika devletlerinde konfliktlerin çözümü ve demokratizasyon transformesi uğruna yapılan savaşların gidişatında önemli rol oynadılar. Onların sayesinde Filistin-İsrail sorununun çözümünde bazı anlık gelişmeler yaşandı.

Bu devirde Avrupa devletleri gender beraberliği, çevresel koruma ve insan hakları mudafaası gibi konularda sosyal mobilizasyon ve birleşme sergilemişler. NGO`lar bu tip hareketlarda birlik

sergilemekleriyle yanısıra, bu konuların 1990`larda baş tutan uluslararası konferansların esas konularına dönüştürmeyi başardılar. Kadınlar, devamlı gelişim ve insan hakları günümüzde hem uluslararası, hem de sivil toplum olmasından asılı olmayarak, tüm örgütlerin esas aldığı ana temel konular ve programlardır. NGO`ların bu konuları uluslararası temel konuya dönüştüre bilmesi onlara olan inam ve güvenci biraz daha arttırmış oldu.

1970-80`lerde NGO`lar kendi faaliyetlerinin tanınması gibi zaferi kutlamaya başladılar. 1975 Helsinki Yekun Aktı ile NGO`ların faaliyeti resmileşti. Avrupa devletleri onları işbirliği yapmak, özellikle Güney-Kuzey sorununu kamusallaştırmak ve kendilerinin etki dairesini arttırmak için mükemmel ajanlar olarak görmeye başladılar. 80`lerin ortalarında, tam da gelişim için devletler tarafından yapılandırılan modeller başarısızlığa uğradığı an, Dünya Bankası keşfetti ki, NGO`lar fakirlere daha yakın, daha çok avantajlı, daha az korrupsioner (yozlaşmış) ve enenevi hükümet kanallarından daha çok efektifdirler. Kuzeyli NGO`lar Güneyde git-gide artmakta ve dış yardıma daha fazla ihtiyaç içerisinde olan yerel NGO`lara efektif mali destek yapmaya başladılar. Dikkati celb eden soru şu ki, NGO`lar devlet kurumları ve programlarının yapa bilmediği neyi yapa biliyorlar ve alternatif olarak nasıl bir inovatif çözüm teklif ediyorlar?¹⁷⁹ Cevap şu ki, NGO`lar halka daha yakın ilişki kurarak direk onları ilgilendiren meselelerde faaliyetlerini koordine ederek daha başarılı sonuçlara vara biliyorlar.

NGO`ların büyük kısmı kendilerini humanitar alana adadı. Bu hususda onların kendi inançlarından daha çok opportunizm`i (fayda gütme) ve fırsatçılığının seviyesini göre biliriz. Çünkü NGO`ların

---

¹⁷⁹ Olivier Berthoud, "NGOs: Somewhere between Compassion, Profitability and Solidarity", **Envio Digital**, No 241, August 2001, <http://www.envio.org.ni/articulo/1526> (Erişim Tarihi: 06.05.2015)

yaptıkları yardımlar devamlı gelişime katkıda bulunmuyor, sadece bir anlık etki yapmaya kadir. Artık NGO'lara yaklaşım değişmiştir. Günümüzde açık görüyoruz ki, NGO'ların yaptıkları yardımlar ne fakirliği azaltmaya yetiyor, ne de demokrasini artırıyor. Bunun tek bir faydası var, o da NGO'ların yürüttüğü projelerden tesadüfen yararlanan bir kaç insan ve bu küçük sayıda insana karşılık büyük miktarda fon paraları. Çoğu zaman bu paralar geldiği gibi geri gidiyor, gitmezse de gönderenin amaçlarına ulaşmasına harcanıyor. Yani, devlet yardım için fon ayırmışsa, diğer devlette etki alanı oluşturmaya fon ayırmışdır da deye biliriz. Dolayısıyla, NGO'lar pozitif bir etki yapmıyor demiyoruz, sadece yaptıkları etki (pozitif veya negatif olmasından asılı olmayarak) devlet politikasının bir parçasıdır fikrini esaslandırmaya çalışmaktayız. NGO'lar uluslararasılaşıkça devlet etkisi kendisini uluslararası etki ile evezleyerek, uluslararası örgütlerin altyapı kurumu faaliyeti tesiri bağışlıyor. Ama bu kurumlar hep ilişkide olduğuna göre, yukardan aşağıya doğru etki söz konusu olduğu gibi, aşağıdan (yanı NGO'lardan) yukarıya (yanı devlet ve uluslararası örgütlere) doğru etki de vaz geçilemez unsurdur.

Her ne kadar dış politika araçlığı olğusu küresel yapı içerisinde kolayca tanımlanabilecek bir konu olmasa da, ABD hegemonyası çerçevesinde bir kısım merkez-dışı ülkelerdeki rejimlerin veya onların uyguladıkları politikaların değıştirilmesi amacına yönelik olarak, sivil girişimler harekete geçirilebilmekte ve istenen sonuçlar da kolaylıkla alınabilmektedir. Son birkaç yıl içerisinde Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna'da tanık olunan gelişmeler bu görüşü teyin eder nitelikte bulunmaktadır. Ulusötesi STK'ların belirli ülkelerin rejimlerinin değıştirilmesinde işlevsel olabildikleri net bir biçimde ortaya konmuştur. Örneğın, Doğıu Avrupa'daki demokratikleşme sürecinin bağımsız çevreci

hareketlerin gelişmesiyle yakından ilgili olduğu tespit edilmiştir. Elbette, bu ülkelerde harekete geçen sivil girişimleri tamamıyla güçlü ülkelerin dış politika aracı olarak görmek ve girişimlerin içinde buldukları ülke şartlarından kaynaklanan kendi iç dinamiklerinin varlığını yok saymak sahici bir yaklaşım olmayacaktır.

Sivil toplum girişimlerinin Batıdaki gelişim tarihine bakıldığında birinci aşamada liberal değerlerin yerleştirilmesi, ikinci aşamada merkez-dışı ülkelerdeki yönetimlerin demokratikleşmesi amaçlarını taşırlarken, yeni dönemde daha çok küresel boyutlara ulaşan sorunlara eğilmeye başlamışlardır.¹⁸⁰

Tüm bunların yanı sıra bugünkü durum ve gözlenen eğilim böyle bir tahmin vermeyi mümkün kılmaktadır ki, STK'ların diğer aktörlerle birlikte uluslararası ilişkiler sisteminde varlığı gelecekte daha da artacaktır. Umuyorum ki, dünyada barışın ve istikrarın temsilcisi sıfatıyla konuşan ve hümanizmin temel örneği olan STK'ların uluslararası ilişkiler sisteminde sürekli katılımı bu sisteme kalıcı istikrar ve güvenlik unsurları getirecektir.

---

¹⁸⁰ Alexander Jeffrey, **The Civil Sphere**, Oxford Press, 2006, s.548-550.

KAYNAKÇA:

Kitaplar

1. Iveta Silova ve Gita Steiner-Khamsi, **How NGOs React: Globalization and Education Reform in the Caucasus, Central Asia and Mongolia**, Kumarian Press, February 2008, s.1-50
2. Michael Brown ve John May, *The Greenpeace Story*, Dorling Kindersley Publishers Ltd, September 1991, s.100-106
3. Kuby Christopher Gibbs ve Claudia Fumo Thomas, **Nongovernmental organizations in World Bank supported projects : a review**, 2. baskı, Washington, D.C.: World Bank. 1999, s. 21
4. Ebenezer Obadare, **The Handbook of Civil Society in Africa**, Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014, (1-20), s.15-19
5. James Petras ve Henry Veltmeyer, **Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century**, London: Zed Books, 2001, s. 132
6. A.A. Радугин , **Социология: Курс лекций**, М.: Изд-во «Центр», 2001. S. 220
7. Sait Yılmaz, **Security and Defense Perspectives Beyond 2010**, İstanbul, 2010, s. 115-130
8. Jack Donelli, **Realism and International Relations**, Cambridge University Press, 2000, s. 131-140
9. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, **Bildiriler Kitabı**, “Yeni Anayasa Süreci ve STK`ların Rolü”, Çanakkale, Ekim 2013, s 117
10. Ömer Çaha, **Sivil Toplum Üstüne, Sivil Toplum ve Demokrasi**, KaknüsYayınları, İstanbul 2005, s.22
11. A.T.Laking, **Elementary Manual of First Aid - British Red Cross Society**, Read Books Design, 2011, s. 20-27
12. Stephen Fox ve John Muir, **His Legacy: The American Conservation Movement**, Boston: Little, Brown, 1981, s. 125–129
13. Irving M. Mintzer, **Confronting Climate Change: Risks, Implications and Responses**, Cambridge University Press, 1992, s.248-250
14. Kendra E. Dupuy ve Krijn Peters, **War and Children: A Reference Handbook**, ABC-CLIO, 2010, s. 195
15. Paul Gordon Lauren, **The Evolution of International Human Rights: Visions Seen**, University of Pennsylvania Press, 2nd edition, July 2003, s. 271-279

16. Каиров И. А., **Педагогическая деятельность Н. И. Пирогова: Пироговские чтения 1960 года**, Медгиз, 1961, с. 36 - 40
17. Криворученко В. К., **Молодёжь, комсомол, общество 30-х годов 20. столетия: к проблеме репрессий в молодёжной среде**, М., МосГУ, 2011, с. 25-50
18. Б. Н. Гайдин, **Научная монография**, М., МосГУ, 2011, с. 166
19. Thomas Carothers, **Aiding Democracy Abroad, Carnegie Endowment for International Peace**, Washington 1999, с.24
20. William I.Robinson, **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention, and Hegemony**, Cambridge University Press, 1996, с.80-100
21. Richard Minns, **The Cold War in Welfare: Stock Markets Versus Pensions**, New York, Verso 2001, с. 188-200
22. Sebastian Mayer, **NATO's Post-Cold War Politics: The Changing Provision of Security**, Palgrave Macmillan, 2014, с. 150-160
23. Paul C.Stern ve Daniel Druckman, **Committee on International Conflict Resolution, International Conflict Resolution After the Cold War**, National Academy Press, Washington D.C., 2000, с. 389-400
24. Morris D., **A Gift From America: The First 50 Years of CARE**, Longstreet Press USA, April 1996, с. 10-20
25. Rex Weyler, **Greenpeace: How a Group of Ecologiss, Journalists, and Visionaries Changed**, Raincoast Books, Vancouver, British Columbia, 2004, с. 90-100, 190-200
26. Vanessa Timmer, **Agility and Resilience: The Adaptive Capacity of Friends of the Earth International and Greenpeace**, University of British Columbia, Vancouver, February 2007, с.120-125
27. Steve Erwood, **The Greenpeace Chronicles, 40 Years of Protecting the Planet**, Amsterdam, November 2011, с. 1-5
28. Merle Curti ve Kendall Birr, **Prelude to Point Four: American Technical Missions Overseas, 1838-1938**, Greenwood Press, 1978, с. 270-284
29. Larry Diamond, **Developing Democracy: Toward Consolidation**, Johns Hopkins University Press, 1999, с. 13
30. Jeffrey L. Rodengen, **NRA: An American Legend**, Write Stuff Enterprises Incorporated, September 2002, с.50-59
31. Alice Edwards, **Violence against Women under International Human Rights Law**, Cambridge University Press, 2010, с. 260-279

32. James Arvanitakis, **Surviving Neo-Liberalism: NGOs Under the Howard Years**, Nebula, September 2009, s. 1-17, <http://www.nobleworld.biz/images/4Arvanitakis.pdf> (Erişim Tarihi: 26.04.2015)
33. Rebecca Fisher, **Managing Democracy and Managing Dissent**, Corporate Watch, 1996: Michael Barker, "Do Capitalists Fund Revolution?", s.153-160
34. Muhsin Kadioğlu, **Küresel Sorunlara Karşı Ulusal Tavır**, 21.Asır Yayınları, Kasım 2010, Bölüm 14.5
35. Linda Tropp, **The Oxford Handbook of Intergroup Conflict**, New York, NY: Oxford University Press, 2012, 370-380
36. Hussein Agha, Shai Feldman, Ahmad Khalidi, Zeev Schiff, **Track-II Diplomacy: Lessons from the Middle East**, Belfer Center for Science and International Affairs, s.2-6, 17-27/2003
37. Julia González, Wilhelm Löwenstein, Mo Malek, **Humanitarian Development Studies in Europe: Assessment of Universities. Training and NGO need**, Bilbao: University of Deusto, 1999, s. 150-160
38. Issa G Shivji, **Silence in NGO discourse: the role and future of NGOs in Africa**, Oxford, UK: Fahamu, 2007, s 84-90
39. Sophie Oldfield ve Kristian Stokke, **Building unity in diversity: Social movement activism in the Western Cape Anti-Eviction Campaign**, A joint project between the Centre for Civil Society and the School of Development Studies, University of Kwazulu-Natal, 2004, s.8-28
40. William Ascher ve Natalia Mirovitskaya, **The Caspian Sea: A Quest for Environmental Security**, NATO Science Series, 1999, 2. Environment, Vol. 67, s. 205-220
41. Nəsimanm Yaqublu, **Azərbaycanın İlk Qeyri-Hökumət Təşkilatları**, Bakı 2013, səh.15-20, 87-90
42. Azay Quliyev, **Vetəndaş cəmiyyəti və onun qurulmasında QHT-lerin rolu**, Bakı 2007, N.2, s. 161-166
43. George Soros, **The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It Means**, PublicAffairs, 2008, s. 13
44. Michael Kaufman, **T. Soros: The Life and Times of a Messianic Billionaire**, New York: Alfred A. Knopf, 2002, s.8-10,
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/20753379?uid=3737560&uid=2&uid=4&sid=21106808061783>
45. Alexander Jeffrey, **The Civil Sphere**, Oxford Press, 2006, s.548-550

Dergilerden makaleler

1. Eric D.Werker ve Faisal Z.Ahmed “What Do Non-Governmental Organizations Do?”, **Journal of Economic Perspectives**, 08-041, May 2007, s. 7-10
2. Senem Güngör, “Üçüncü Sektör: Sivil Toplum Kuruluşları”, **Bir Marka İletişim Dergisi**, No 7, Ocak 2014
3. Mithat Sancar, “Global Sivil Toplum mu?”, **Birikimdergisi**, No 130, Şubat 2000, <http://www.birikimdergisi.com/sayi/130/global-sivil-toplum-mu>
4. Anna Vakil, "Confronting the classification problem: Toward a taxonomy of NGOs", **World Development**, Vol 25, No 12, December 1997, (1959-2165) s.1990-1995
5. “Sins of the secular missionaries”, **The Economist**, January 2000, <http://www.economist.com/node/276931>
6. Axel Dreher, Florian Molders, Peter Nunnenkamp, Kiel Institute for the World Economy, “Are NGOs the Better Donors? A Case Study of Aid Allocation for Sweden”, **Kiel Working Paper** No 1383, October 2007, s.6-30
7. Peter Willetts, "What is a Non-Governmental Organization?", **UNESCO Encyclopaedia of Life Support Systems**, City University London. Article 1.44.3.7, <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM#Part6> (Erişim Tarihi: 15.03.2015)
8. Tina Wallace, “NGO Dilemmas: Trojan Horses For Global Neoliberalism?”, **Social Register**, Vol 40, 2009, s.202-210, <http://www.socialistregister.com/index.php/srv/article/viewFile/5818/2714>
9. Emerson M.S. Nios ve Peter C.Ordeshook, “Realism versus neoliberalism: A Formulation”, **American Journal of Political Science**, Vol.35, No 2, May 1991, s.450-460
10. Evan Laksmana, “Realism and Non-State Actors Revisited”, **E-International Relations Students**, 2013, <http://www.e-ir.info/2013/01/22/realism-and-non-state-actors-revisited/> (Erişim Tarihi: 16.03.2015)
11. Barış Çoban, “Küreselleşme Sürecinde Demokrasi Mücadelesi: Sivil Toplum Örgütleri ve Yeni Toplumsal Hareketler” **Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 13, 2008, s. 21-30
12. W Fisher, “Doing Good? The Politics and Antipolitics of NGO Practices”, Harvard University, **Annual Review of Anthropology**. Vol 26, 1997, s. 439-464
13. Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2001, s. 221
14. Hüsamettin İnaç ve Muhittin Demiray, “Siyasal bir ideoloji olarak Neo-Liberalizm”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, No 11, 2004, s. 163-184
15. Davut Ateş, ve Ahmet Uysal, “Merkez-Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları (STK)”, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, No 16, 2006, s. 66-75

16. K.E.Boulding, "Theoretical systems and political realities: a review of Morton A. Kaplan, System and process in international politics", **Journal of Conflict Resolution**, Vol 2, No 4, 1958, s.329-334
17. Vəliyev D., "İdeal cəmiyyət konsepsiyası", Bakı Dövlət Universiteti, **Tarix və Onun Problemləri Elektron Jurnalı**, No 3, 2009
18. Andre C. James, "The Butcher of Congo: King Leopold II of Belgium", **Digital Journal**, 4 April 2011, <http://www.digitaljournal.com/blog/11297> (Erişim Tarihi: 13.04.2015)
19. Sharon Sliwinski, "[The Childhood of Human Rights: The Kodak on the Congo](#)", **Journal of Visual Culture**, Vol 5, No 3, 2006
20. Frits Hondius, "Recognition and Protection of NGOs in International Law", **International Journal of Not-for-Profit Law**, Vol 2, Issue 2, December 1999
21. Peter Hall-Jones, "The Rise and Rise of NGOs", **Global Policy Forum**, May 2006, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/176/31937.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2015)
22. William I.Robinson, "What to Expect from US "Democracy Promotion" in Iraq", **New Political Science**, Vol.26, No. 3, September 2004, s.444
23. William I.Robinson, "Promoting Polyarchy: 20 years later", **Sage Journal**, 2013, s. 228-234, <http://ire.sagepub.com/content/27/2/228.citation>
24. "FINCA International NGO", **Encyclopedia Britannica** <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1694788/FINCA-International> (Erişim Tarihi: 25.03.2015)
25. "America's Most Promising Social Entrepreneurs", **Bloomberg Business**, http://www.bloomberg.com/ss/09/04/0403_social_entrepreneurs/19.htm (Erişim Tarihi: 26.03.2015)
26. Michael Edwards ve David Hulme, "NGO performance and accountability in the post-cold war world", **Journal of International Development**, Vol 7, Issue 6, November/December 1995, s.849–856
27. Sarah Jane Gilbert, "The Value of Environmental Activists", Harvard Business School, **HBS Cases**, September 2008, <http://hbswk.hbs.edu/item/5797.html> (Erişim Tarihi: 29.03.2015)
28. Marc Mormont ve Christine Dasnoy, "Source strategies and the mediatization of climate change. Media, Culture & Society", **SAGE** London, Thousand Oaks and New Delhi, 1995, Vol. 17, No. 1, s. 49–64
29. Marc Mormont ve Christine Dasnoy, "Source strategies and the mediatization of climate change", Media, Culture & Society, **Sage Journal**, 1995, Vol. 17, No. 1, s. 49–64
30. Michael J.Barker, "Co-opting Intellectual Aggressors:The "Progressive" Face of the CIA", **Swans Commentary**, November 17, 2008, <http://www.swans.com/library/art14/barker08.html> (Erişim Tarihi: 10.04.2015)
31. [Thomas Carothers](#), "The NED at 10", **Foreign Policy**, No. 95, 1994, s. 123–138

32. Nick P. Walsh, "US sidles up to well-oiled autocracy", **The Guardian**, July 2004, <http://www.guardian.co.uk/international/story/0,3604,1252221,00.html> (Erişim Tarihi: 11.04.2015)
33. İ. Robinson ve J.Gindin, 'The Battle for Global Civil Society'; **Voltaire Network**, Venezuela, Interview, 13 June 2005, <http://www.voltairenet.org/article125789.html> (Erişim Tarihi: 11.04.2015)
34. Michael Barker, "The New York Times 'Reports' On The National Endowment For Democracy," 20 October 2008, **Swans**, <http://www.swans.com/library/art14/barker06.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2015)
35. "NGOs: A Long and Turbulent History", The Global Journal, 24 January 2013, <http://www.theglobaljournal.net/article/view/981/> (Erişim Tarihi: 25.04.2015)
36. Fatma Kocabaş, "Küreselleşme Bağlamında Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Güçlendirilmesinde İnternetin Önemi", **Kamu-İş**, Cilt 10, Sayı 2, 2008, s. 185-190, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1028.pdf> (Erişim Tarihi: 27.04.2015)
37. Mehmet Demiral, "Türkiye'de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşlarının (Stk) Sürdürülebilir Sosyoekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü", **Akademik Bakış Dergisi**, No 13, Ekim 2007, s.10-26
38. Thomas Carothers, "The Backlash Against Democracy Promotion", **Foreign Affairs**, Vol 85, No 2, April 2015, s. 55-68
39. Ali Rıza Abay, "Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri", **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı**, Eskişehir 2004, s. 271-281
40. Oded Nov, "What Motivates Wikipedians?", **Communication of the ACM**, Vol50, No 11, November 2007, s.60-63, http://faculty.poly.edu/~onov/Nov_Wikipedia_motivations.pdf (Erişim Tarihi: 28.04.2015)
41. John Sinden, "Ten İnnovative NGO`s in Education", School of İnternational Service American University, **İnternational Relations Online Blog**, September 2014, <http://ironline.american.edu/ten-innovative-ngos-in-education/> (Erişim Tarihi: 28.04.2015)
42. B.N.Neelima, "Mass Media and Climate Change", **İnternational Journal of Research**, Vol 1, İssue 2, February 2014, s. 4-8
43. James A.Paul, "World Bank and NGOs", **Global Policy Forum**, 1996, <https://www.globalpolicy.org/home/177-un/31512-the-world-bank-a-ngos.html> , (Erişim Tarihi: 09.04.2015)
44. Dorothea Baur, "NGOs as Legitimate Partners of Corporations: A Political Conceptualization", Springer London, 2011, **Issues in business ethics**, Vol 36, s.115-121

45. Daniel C. Esty, "Non-Governmental Organizations At The World Trade Organization: Cooperation, Competition, or Exclusion", **Journal of International Economic Law**, Vol. 1, No. 1 March 1998, s.128-144, http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1446&context=fss_papers
46. Pfeiffer, J, "International NGOs and primary health care in Mozambique: the need for a new model of collaboration", **Social Science & Medicine** 2003, Vol 56, No 4, s. 725-734
47. T. Mathews, "Power Shift", **Foreign Affairs**, January/February 1997 Issue, <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-01-01/power-shift> (Erişim Tarihi: 20.04.2015)
48. "Non Governmental Organization", **Online World Heritage Encyclopedia**, http://community.worldheritage.org/articles/Non_government_organization, (Erişim Tarihi: 22.04.2015)
49. Bond, M. "The Backlash against NGOs", **Prospect Online Magazine**, April 2000, <http://www.prospectmagazine.co.uk/features/thebacklashagainstngos> (Erişim Tarihi: 22.04.2015)
50. Jenny O'Connor, "'NGO': The Guise of Innocence", **New Left Project**, April 2012, http://www.newleftproject.org/index.php/site/article_comments/ngo_the_guise_of_innocence (Erişim Tarihi: 22.04.2015)
51. Thomas M. Magstadt, "Gorbachev and Glasnost: A New Soviet Order? Implications for US Foreign Policy", **Cato Institute Policy Analysis**, No 117, March 1989, <http://www.cato.org/publications/policy-analysis/gorbachev-glasnost-new-soviet-order-implications-us-foreign-policy>
52. Beth Kern, "AIESEC Helps Interns Make Adjustments", **University Chronicle**, 02.10.2003
53. Laurel Deck, "Relief Agencies in Azerbaijan", **Azerbaijan International**, Spring 1997, Vol 5.1, s. 74-80
54. J. Wagona Makoba, "Nongovernmental Organizations (NGOS) and Third World Development: An Alternative Approach to Development", Global Policy Forum, **Journal of Third World Studies**, Spring 2002, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31620.html>, (Erişim Tarihi: 05.05.2015)
55. Olivier Berthoud, "NGOs: Somewhere between Compassion, Profitability and Solidarity", **Envio Digital**, No 241, August 2001, <http://www.envio.org.ni/articulo/1526> (Erişim Tarihi: 06.05.2015)

Gazeteler

1. Михаил Панченко, “Комсомольцы”, газета “Версия” 5 декабря 2000, <http://www.pressarchive.ru/versiya/2000/12/05/23477.html> (Erişim Tarihi: 22.03.2015)
2. “Adidas, Clarks, Nike and Timberland agree moratorium on illegal Amazon leather”, **the Telegraph**, 4 August 2009, <http://www.telegraph.co.uk/news/earth/5970141/Adidas-Clarks-Nike-and-Timberland-agree-moratorium-on-illegal-Amazon-leather.html>, (Erişim Tarihi: 01.04.2015)
3. Walker, Shaun. "Greenpeace activists could be charged with terrorism after ship stormed ", **The Guardian Newspaper**, 20 September 2013, <http://www.theguardian.com/environment/2013/sep/20/greenpeace-ship-stormed-russian-coastguard> (Erişim Tarihi: 02.04.2015)
4. Whose Interests Does Greenpeace Serve To?”, **The Citizen Daily Newspaper**, October 2014, <http://en.citizendaily.net/whose-interests-does-greenpeace-serve-to/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2015)
5. Greenpeace has no relation to environmental protection”, **Pravda Newspaper**, September 2013, <http://english.pravda.ru/society/stories/23-09-2013/125728-greenpeace-0/> ,(Erişim Tarihi: 02.04.2015)
6. Ben A. Franklin, "Democracy Project Facing New Criticisms", **The New York Times**, December 1985, <http://www.nytimes.com/1985/12/04/us/democracy-project-facing-new-criticisms.html>, (Erişim Tarihi: 11.04.2015)
7. Nəsiman Yaqublu, “Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti təsisatlarının tarixi: ilk QHT-lərin yaranması və fəaliyyəti”, **525-ci qəzet**, 29.01.2014, http://www.525.az/site/?name=xeber&news_id=15180 (Erişim Tarihi: 30.04.2015)
8. “Azərbaycanda fəaliyyət göstərən QHT-lərin fəaliyyəti”, **Bakı Xəbər İctimai Siyasi Qəzeti**, No 83, 3042, 13 Mayıs 2015, <http://www.baki-xeber.com/v5/11117.html#.VVMBf47tmkq> (Erişim Tarihi: 01.05.2015)
9. Ellen Barry. "Azerbaijan: Court Sentences Activist to Two Years on Draft Evasion Charges". **The New York Times**, 18 May 2011, http://www.nytimes.com/2011/05/19/world/asia/19briefs-Azerbaijan.html?_r=0 , (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

Tezler

1. Hüsnu Ada, “The First Ottoman Civil Society Organizaton In The Service Of The Ottoman State: The Case of the Ottoman Red Crescent (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti)”, **Sabancı Üniversitesi Master Tezi**, 2004, s. 13-21, arsiv.kizilay.org.tr/UserFiles/File/makale/husnu%20ada%20tez.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2015)
2. Steven Gilbert, “The U.S. Policy of Democracy promotion in Latin America”, **Senior Honors Theses**, 2008, s.5-10, <http://commons.emich.edu/honors/148>
3. B. Raman, “The National Endowment for Democracy of US”, March 2006, <https://therearenosunglasses.wordpress.com/2010/04/08/national-endowment-for-democracy-overt-arm-of-the-cia/> (Erişim Tarihi: 12.04.2015)
4. John Clark, “The Relationship Between the State and the Voluntary Sector”, Global Development Research Center, s.4-14, <http://www.gdrc.org/ngo/state-ngo.html> (Erişim Tarihi: 27.04.2015)
5. Kazinga Nanyonga, «The Role of Ngos in Rural Development: The case of Uganda”, Lund University Sweden Master Thesis, 1998 , s.5-11, <http://www.abstract.xlibx.com/a-history/84204-1-the-role-ngos-rural-development-the-case-ofuganda-kazinga-nan.php> (Erişim Tarihi: 29.04.2015)

Raporlar ve diğer belgeler

1. Murat Deha Boduroğlu ve Emel Kurma, “Avrupa’da Örgütlenme Özgürlüğü: Özet Bir Çalışma **Raporu**”, Mayıs 2001, s.20-30, www.hyd.org.tr/.../avrupada_organlenme_ozgu...
2. Gökçeçiçek Ayata ve Ulaş Karan, Türkiyede Üçüncü Sektör Vakfı, Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum-Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi, “Sivil Toplumda Aktif Katılım: Uluslararası Standartlar, Ulusal Mevzuattaki Engeller, Öneriler”, Şubat 2014, s. 46-50
3. Charity&Security Network, “Track II Diplomacy”, January 2013, s.1-2, www.charityandsecurity.org/.../Track%20II%20... (Erişim Tarihi: 10.02.2015)
4. World Vision U.S. 1998 Annual **Report**, [http://www.worldvision.org/worldvision/imagelib.nsf/main/WV_AR_98.pdf/\\$file/WV_AR_98.pdf](http://www.worldvision.org/worldvision/imagelib.nsf/main/WV_AR_98.pdf/$file/WV_AR_98.pdf)
5. "WANGO, “Code of Ethics & Conduct for NGOs" (PDF), 2004, s.8-18. www.wango.org/codeofethics/COEEnglish.pdf (Erişim Tarihi: 11.03.2015)

6. Permanent Mission of Austria to the United Nations, The Conference of NGO`s in Consultative Relations with the United Nations (CONGO), <http://www.bmeia.gv.at/oev-wien/austria-at-the-un/outreach/the-conference-of-ngos-in-consultative-relationship-with-the-united-nations-congo/> (Erişim tarihi: 20.03.2015)
7. Citizen United, Sierre Club, s.86-90, auzennecoursesite.weebly.com/uploads/1/1/0/0/.../citizens_united.pdf (Erişim Tarihi: 14.03.2015)
8. NED Strategy Document, January 1992, s.4-10, www.ned.org/docs/strategy/1992_Strategy_Doc... (Erişim Tarihi: 10.04.2015)
9. Plan Ltd, “The Effectiveness of Plan-centred Community Development”, Plan Program Review (2003-2006). **Working Surrey**, May 2007
10. **A Guide to NGOs For the Military**, Chapter 2. Introduction to NGOs, <http://www.cdham.org/wp-content/uploads/2011/11/Chapter-2.-Introduction-to-NGOs.pdf> (Erişim Tarihi 25.04.2015)
11. Dragan Golubovic Opinion on the law introducing amendments to certain legislative acts of the Russian Federation regarding the regulation of activities of non-commercial organizations performing he function of foreign agents, Conference of INGOs of the Council of Europe, **OING Conf/EXP**, August 2013, s. 37-42
12. European Research Conference, FEANTSA`s European Observatory on Homelessness, September 2014, Örgütün resmi sitesi: www.feantsaresearch.org
13. **A Guide to Budget Work for NGOs**, A Project of the Center on Budget and Policy Priorities, December 2001, s.6-10, http://www.crin.org/docs/resources/publications/hrbap/guide_budget_work_NGOs.pdf (Erişim Tarihi: 30.04.2015)
14. “Greenpeace history in Antarctic”, Secretariat of the Atlantic Treaty, http://www.ats.aq/documents/ATCM25/ip/ATCM25_ip101_e.pdf (Erişim Tarihi: 29.04.2015)
15. United Nations Department of Economic and Social Affairs, NGO Branch, <http://esango.un.org/civilsociety/login.do> (Erişim Tarihi: 29.04.2015)
16. Vladimir Putin, **Speech and the Following Discussion** at the Munich Conference on Security Policy, 43rd Munich Conference on Security Policy, Munich Germany, February 10, 2007, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_18123.shtml (Erişim Tarihi: 23.04.2015)

17. Pənahlı Natiq, “Vətəndaş cəmiyyətinin inkişafında qeyri-hökumət təşkilatlarının rolu”, Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondu, <http://kivdf.gov.az/menu/215/P%C9%99nahl%C4%B1+Natiq/> (Erişim Tarihi: 01.05.2015)
18. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, **Azerbaijan Annual Report 2014**, MAAAZ002, pdf, 30 April 2015
19. Diane Stone, “The Open Society Institute: Transnational Philanthropy, Policy Advocacy and Global Civil Society”, University of Warwick, Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation, s 10-18,
<http://ecpr.eu/Events/PaperDetails.aspx?PaperID=13016&EventID=51> (Erişim Tarihi: 01.05.2015)
20. “Statement from Open Society on the Crackdown on Rights in Azerbaijan”, Open Society Foundations Eurasia Program, **Press Releases**, 22 January 2015, <http://www.opensocietyfoundations.org/press-releases/statement-open-society-crackdown-rights-azerbaijan> (Erişim Tarihi: 02.05.2015)
21. Working with ECOSOC, an NGOs Guide to Consultative Status, United Nations, New York 2011, **Document**, s. 6-8, <http://csonet.org/content/documents/Brochure.pdf>
22. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, **Azerbaijan Annual Report 2014**, MAAAZ002, 30 April 2015, adore.ifrc.org/Download.aspx?FileId=80016, (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

İnternet siteleri

1. Örgütün resmi sitesi: www.aarp.org
2. Örgütün resmi sitesi: www.wango.org
3. Örgütün resmi sitesi: www.jcimilano.org
4. Artek Kampının resmi sitesi: www.artek.org
5. Zarnica Harbi Oyunun resmi sitesi: www.zarnici.ru
6. OneVoice Harekatının resmi sitesi: www.onevoicemovement.org
7. Peaceworks Cooperation'un resmi sitesi: www.peaceworks.com
8. Örgütün resmi sitesi: www.greenpeace.org
9. Örgütün resmi sitesi: www.nra.org

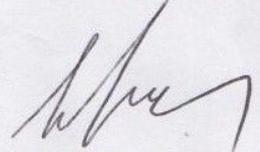
10. Örgütün resmi sitesi: www.amnesty.org
11. List of killings by law enforcement officers in the United States, January 2012 http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_killings_by_law_enforcement_officers_in_the_United_States_January_2012
12. Ron Paul Forums, “List of the killings by law enforcement officers in United States”, <http://www.ronpaulforums.com/showthread.php?440742-List-of-killings-by-law-enforcement-officers-in-the-United-States> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)
13. Örgütün resmi sitesi: www.plan-international.org
14. Örgütün resmi sitesi: www.ffdaindia.org
15. Örgütün resmi sitesi: www.aims.org.af
16. Örgütün resmi sitesi: www.feantsa.org
17. Örgütün resmi sitesi: www.wikimediafoundation.org
18. Örgütün resmi sitesi: www.library-project.org
19. Örgütün resmi sitesi: www.handicap-international.org
20. Örgütün resmi sitesi: www.mercycorps.org
21. Örgütün resmi sitesi: www.doctorswithoutborders.org
22. NGO Sorumluluk Tüzüğü'nün Resmi Sitesi: www.ingoaccountabilitycharter.org
23. “Hayırsever Milyoncular”, http://www.azerbaijans.com/content_760_tr.html (Erişim Tarihi: 30.04.2015)
24. Örgütün resmi sitesi: www.ifrc.org
25. Örgütün resmi sitesi: www.ned.org
26. Örgütün resmi sitesi: www.opensocietyfoundations.org
27. Örgütün resmi sitesi: www.aiesec.org
28. Örgütün resmi sitesi: www.atgti.az
29. Örgütün resmi sitesi: www.ireli.az
30. Örgütün resmi sitesi: www.nidavh.org
31. Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi Gənclərin Problemləri üzrə Elmi Araşdırmalar Mərkəzi, Yerli QHT-lərin siyahısı, <http://www.gencalim.az/index.php/articles/2012-12-24-20-22-05/162-yerli-qht-l-r.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2015)
32. Qeyri-Hökumət Təşkilatlarının siyahısı, http://www.azerbaijans.com/content_664_az.html (Erişim Tarihi: 03.05.2015)
33. “İrəli haqqında bilmədiklərimiz?!”, 2 Ağustos 2012, http://www.kultura.az/articles.php?item_id=20120802064747513&sec_id=46# (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler” branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
BM-12T grup öğrencisi
Şehla CELİLZADE`nin
“Uluslararası İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Rolü:
Azerbaycan Örneği” konusunda yazmış
olduğu bitirme tezine

REY

Şehla CELİLZADE tarafından hazırlanan bitirme tezi Özet, Giriş, 3 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerini içermekte ve tamamı 132 sayfadan oluşmaktadır. Öğrenci “Uluslararası İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Rolü: Azerbaycan Örneği” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde Sivil Toplum Kuruluşu (STK) kavramının tanımını vermiş, STK'lara teorik yaklaşımları, STK'ların tarihi gelişimi sürecini, dünyadaki en aktif STK'ları ve onların uluslararası ilişkilerde rolünü, özellikle de Azerbaycan örneğinde incelemiştir.

Şehla CELİLZADE'nin “Uluslararası İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Rolü: Azerbaycan Örneği” konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Dr. Cavid VELİYEV

Hazar Üniversitesi

“Siyasi Bilimler ve Uluslararası İlişkiler” fakültesi

Öğretim görevlisi

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler” branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
BM-12T grup öğrencisi
Şehla CELİLZADE'nin
“Uluslararası İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Rolü:
Azerbaycan Örneği” konusunda yazmış
olduğu bitirme tezine

REY

Şehla CELİLZADE tarafından hazırlanan bitirme tezi Özet, Giriş, 3 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerini içermekte ve tamamı 132 sayfadan oluşmaktadır. Öğrenci “Uluslararası İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Rolü: Azerbaycan Örneği” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde Sivil Toplum Kuruluşu (STK) kavramının tanımını vermiş, STK'lara teorik yaklaşımları, STK'ların tarihi gelişimi sürecini, dünyadaki en aktif STK'ları ve onların uluslararası ilişkilerde rolünü, özellikle de Azerbaycan örneğinde incelemiştir.

Şehla CELİLZADE'nin “Uluslararası İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Rolü: Azerbaycan Örneği” konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Doç Kadir BAYRAMLI

“Türk Dünyası İşletme” fakültesi

Öğretim Görevlisi

